

Kommunikatiiviset suhteet

**Toimenpiteitä, joilla luodaan
kommunikaatiota syntymästään
kuurosokeiden kanssa**

**Anne Varran Nafstad
Inger Bøgh Rødbroe**

Kommunikatiiviset suhteet

Toimenpiteitä, joilla luodaan kommunikaatiota syntymästään kuurosokeiden kanssa

© Materialecentret, 2013

1. painos

ISBN 978-87-7919-082-5

Kirjailijat: Anne Varran Nafstad ja Inger Bøgh Rødbroe

Tuotanto ja paino: Materialecentret, Aalborg, Tanska

Layout: Materialecentret

Kannen suunnittelu: Materialecentret

Kuvat: Bruno Jakobsen

Suomennos: Leena Zacho

Suomennoksen tarkastus: Marita Saarinen

Käsitteiden suomentamisessa auttoivat myös Airi Ahonen ja Johanna Rönkä.

Kustantamo

Materialecentret

Kollegievej 1 · DK-9000 Aalborg

Puh. +45 9764 7233 · www.matcen.dk

Tätä kirjaa tai sen osia ei saa tekijänoikeuslain nojalla
kopioida mekaanisesti, valokuvaamalla tai muulla tavalla.

Julkaistu yhteistyössä seuraavien tahojen kanssa:

Kommunikatiiviset suhteet

**Toimenpiteitä, joilla luodaan
kommunikaatiota syntymästään
kuurosokeiden kanssa**

Haluamme omistaa tämän kirjan niille syntymästään kuurosokeille lapsille, nuorille ja aikuisille, jotka oivaltavien vanhempiansa ja osaavan henkilöstön kanssa ovat viitoittaneet meille tien sinne, jota tällä hetkellä voimme kutsua ”hyväksi kuurosokeuspedagogiikaksi”.

Suurkiitokset niille kuurosokeille ja heidän kumppaneilleen, jotka ovat antaneet videokatkelmia ammattikentän käyttöön. Erityiskiitokset Kajan ja Andreaksen vanhemmille ja ammattitaitoisille kumppaneille luvasta käyttää videokatkelmien kuvia.

Sisältö

Alkusanat	10
1. Johdanto	12
2. Teoreettinen viitekehys	17
Teoriapohjan valinnan taustaa	19
Hyvä ja huono luettavuus	19
Huonon luettavuuden seurauksia	21
Kehitysteoreettinen lähestymistapa: kehityksen transaktiomallit	21
Painopisteessä kehitysprosessit	23
Sekä lapsi että hoivaympäristöt kehittyvät ajan mittaan	26
Myönteiset ja kielteiset lumipallovaikutukset	27
Muista kehitysteorioista	29
Lähikehityksen vyöhyke	29
Telineiden rakentaminen (scaffolding)	30
Kiintymys ja vastavuoroinen luottamus	31
Perusturvallisuus tutkimisen tukikohtana	32
Elintilamalli	33
Dialogisesta teoriasta	35
Ihmismieli on dialoginen	35
Kanssakirjoittaminen - monimuotoisuus	35
Yksilön elämys suhteesta	36
Kontrasti monologiseen teoriaan	36
Intersubjektiivisuus - subjektiivisuus ja agenssi	37

Luottamus	39
Takaisin valittujen teorioiden taustalle	40
Ajatuksia siitä, mitä kieli on	40
Syntymästään kuurosokeiden parissa tehtävästä käytännön työstä	40
Lisää poimintoja merkityksenmuodostamista koskevista teorioista	42
'Embodiment'-teoria	42
Kognitiivisia teorioita merkityksenmuodostamisesta	44
Teoria tapahtumien kognitiivisista edustuksista – MER	45
Yhteenvetäviä kommentteja merkityksenmuodostamista käsittelevistä teorioista	47
 3. Analysointityökalun käsitteistö	 48
Useita rooleja interventioanalyysissa	48
Kumppanin näkökulmat	50
SE-näkökulma	50
MINÄ-näkökulma	51
SINÄ-näkökulma	52
Näkökulmien välinen liukuma	56
Kolme kumppanin näkökulmaa ja tulkinta	58
Asiayhteys vastaan tilanne	61
Skenaariot	63
Neljän ympäristösuhteen sisältämät roolit ja näkökulmat	65
Toistensa tarkkaavuuden seuraaminen kommunikoinnissa	71
Huomion kiinnittäminen ja synnynnäinen kuurosokeus	74
Dyadi - Triadi	76

Subjektiivisuus - intersubjektiivisuus	77
Merkitys	78
Primäärinen, sekundäärinen ja tertiäärinen intersubjektiivisuus	80
Projektit	81
4. Videoanalyysin käyttö suunnitellun intervention analyysivälineenä	83
Suuntaviivoja videoanalyysin käyttöön	84
Fokusryhmät/verkostoryhmät	86
Verkostoryhmän vetäjän roolit	88
Analysoiva katse	91
Verkostoryhmän osallistujien ilmausten kääntäminen teoreettisiksi periaatteiksi	94
Intervention pääperiaatteita	95
Suuntaviivoja seuranta-analyysille ja interventiolle	97
5. Kehitysprofiilin mallit – analysointityökalu	98
5a. Timantti	99
Kumppanin LUOTTAMUS Toiseen	100

Dyadiset suhteet	101
Triadiset suhteet	104
 5b. Kiinnekohtamalli	 108
Sosiaalinen leikki/vuorovaikutus	111
Ympäristösuhteen sosiaalinen leikki/vuorovaikutus tausta-ajatus	111
Luokka: Sosiaalinen suuntautuminen/kontakti	113
Luokka: Vuoronvaihto	117
Luokka: Yhteinen huomio objektia kohtaan	119
 Läheisyys/kiintymyssuhde	 122
Ympäristösuhteen läheisyys/kiintymys taustaidea	123
Dialoginen näkökulma ja ympäristösuhde läheisyys/kiintymys	123
Sarakkeen läheisyys/kiintymys luokat	124
Rituaalisointikäsitteen konkretisointi	125
 Tutkiminen/luokittelu	 125
Tutkiminen/luokittelu -suhteen tausta-ajatus	127
Sarakkeen tutkiminen/luokittelu rakenne	130
Luokka: Vaikutelmasaarekkeet	131
Luokka: Viivakuvio/reitti	132
Luokka: Oikopolku	134
Luokka: 2 samankaltaista	136
Luokka: Tyypilliset erot saman luokan sisällä	136
 Keskustelut	 138
Ympäristösuhteen ”keskustelut” tausta-ajatus	139
Painopisteessä tarinat	141
Keskustelukäytäntö	142
Keskustelukädet	143
Protokeskustelut	143

Suunnitellut protokeskustelut	146
Viittoman muodostaminen – erityyppiset eleet/viittomat	148
Yhteisen merkityksen luominen (intersubjektiivisuus)	155
Keskustelut-sarakkeen rakenne	161
Perifeerinen kielen stimulointi	163
Luokat: Tunneilmauksiin ja spontaaneihin eleisiin perustuvat protokeskustelut	165
Luokka: Neuvoteltuihin viittomiin perustuvat varsinaiset keskustelut	171
Luokka: Perinteisiin viittomiin perustuvat varsinaiset keskustelut	172
Yhteiset teemat keskusteluissa syntymästään kuurosokeiden kanssa	173
 6. Kirjailijoiden päätöskomentit	 176
 Lähdekirjallisuus	 178
 Suosittelavaa kirjallisuutta	 184

Alkusanat

Päivitys, josta tulikin uusi kirja

Tämän kirjan kirjoittamisen alkuperäinen tavoite oli päivittää 90-luvun lopussa kirjoittamamme teos “At skabe kommunikation med døvblindfødt”¹. Kyseinen teos kuvaili tämän kirjan tavoin kahdesta eri mallista koostuvaa pedagogista analysointityökalua. Työkalu on tarkoitettu ammatti-ihmisten käyttöön heidän suunnitellensa syntymästään kuurosokeiden kommunikatiivista kehitystä tukevia toimenpiteitä. Osoittaaksemme, että tämän kirjan teema on sama kuin ensimmäisen kirjan, olemme työkalusta puhuessamme säilyttäneet nimen ”kehitysprofili”, vaikka mallit eivät johdakaan siihen, että asiakkaasta analysoinnin jälkeen laadittaisiin yksilöllinen profili.

Ensimmäisen kirjan sisältö perustui sen ajan syntymästään kuurosokeiden lasten käytännön ympäristöissä tehtyyn innovatiiviseen kehittämistyöhön. Silloin tavoitteenamme oli muuttaa päivittäisiä käytäntöjä siten, että ne sopisivat uudempiin kehitysteorioihin ja sosiaalisen ja kommunikatiivisen kehityksen tutkimuksiin. Mielestämme kehitysprofiliin liittyvä kehittämistyö on edesauttanut tämän tavoitteen saavuttamista. Mallit ovat sittemmin osoittautuneet käyttökelpoisiksi sekä interventioiden² suunnitteluun tähtäävässä arvioinnissa että arvioinnissa, jonka tarkoituksena on erottaa synnynnäinen kuurosokeus muista laajoista toimintarajoitteista.

Moni asia on kuitenkin muuttunut viime teoksen julkaisemisen jälkeen. Teoreettista taustaa, johon ensimmäinen kirja perustuu, on kehitetty edelleen ja muutettu. Mallin taustalla oleva empiria on nyt paljon paremmin harkittua kuin alkupe-
räisaineistossa. Monet pohjoismaiset kehittämishankkeet ja Groningenin yliopiston kansainväliset maisterinopinnot ovat edesauttaneet työtämme tarjoamalla entistä paremman ja laadukkaamman empiirisen perustan sekä kehittämällä teoreettista viitekehystä edelleen.

1 Teosta ei ole suomennettu. Englanninkielisen käännöksen nimi on ”Co creating communication”.

2 Jatkokehityksen varmistamiseksi suunniteltavat toimenpiteet.

Kehitysprofiilin mallit oli alunperin mukautettu kehittyville lapsille eikä aikuisille, joilla on sosiaalinen deprivatio. Mallit ovat kuitenkin osoittautuneet käyttökelpoisiksi myös aikuispuolella, minkä vuoksi tähän kirjaan on otettu mukaan myös syntymästään kuurosokeiden aikuisten parissa saatuja kokemuksia.

Kehitysprofiilin mallien hyödyntäminen videoanalyysiryhmissä on niin ikään kehittynyt kohti ”mallia” joka on osoittautunut tehokkaaksi sekä kumppaneiden että kuurosokean kehittymismahdollisuuksia ajatellen. Siksi videoanalyysin käyttö verkostoryhmissä³ sisältyy tähän kirjaan.

Olemme saaneet runsaasti palautetta ammatti-ihmisiltä, jotka eivät ole suoraan osallistuneet kehitysprofiilin malleihin johtaneeseen kehittämisprosessiin sekä pohjoismaisen ammattikentän ulkopuolella toimivilta kollegoilta. Palautteiden kautta olemme saaneet tietää, että jotkut ammatti-ihmiset ovat kokeneet mallit vaikeatajuisiksi ja vielä vaikeakäyttöisemmiksi itse analyysitilanteissa. Tämän vuoksi teoria ja ne teoreettiset käsitteet, joihin mallit pohjautuvat, on kuvailtu kattavammin tässä kirjassa. Lisäksi teoreettista viitekehystä on laajennettu niillä teorioilla, jotka viime aikoina ovat inspiroineet ammattikenttää. Kyseessä ovat ensisijaisesti dialogiseen teoriaan liittyvät näkökohdat, mutta myös muut teoriat, jotka keskittyvät erityisesti merkityksenmuodostamiseen.

Tässä kirjassa kehitysprofiili kuvaillaan dialogisen teorian näkökulmasta. Dialoginen teoria ei ole ristiriidassa vuorovaikutusteorian kanssa, jota käytettiin aikaisemmassa teoksessa kehitysprofiilin kuvauksen perustana. Teorian painopisteessä on nyt kuitenkin selkeämmin sosiaalinen suuntautuminen ja kuinka se liittyy syntymästään kuurosokean kehitykseen henkilönä. Dialogisen teorian käytön vuoksi olemme osittain erilaisilla käsitteillä kuin alkuperäisessä mallissa.

Kirjoitusprosessin aikana meille on vähitellen selvinnyt, että tämä kehitysprofiilista kertova versio ei ole pelkästään ensimmäisen kirjan päivitys, vaan täysin itsenäinen kirja. Siksi kirjan lukeminen ei edellytä perehtyneisyyttä aikaisempaan teokseen eikä kehitysprofiilin käytön hallitsemista pedagogisena analyysivälineenä.

Anne Varran Nafstad & Inger Bøgh Rødbrø

3 Yksittäisen kuurosokean verkosto koostuu perheestä sekä niistä ammatti-ihmisistä, joiden parissa kuurosokea liikkuu.

Johdanto

Yhteisön ulkopuolella - sisäpuolella

Tässä kirjassa kuvaillut pedagogiset käytännöt liittyvät syntymästään kuurosokeisiin. Heitä on vähän ja he eroavat monella tavalla hyvin paljon toisistaan. Yhteistä heille on se, että he elävät yhteiskunnallisen ja kulttuurisen todellisuutemme kaukaisella rajaseudulla. Useimmat syntymästään kuurosokeat jäävät meille vaivattoman ja itsestään selvän kulttuurikielisen todellisuuden ulkopuolelle. Kun jotkut - esimerkiksi syntymästään kuurosokeat - ovat ulkopuolella, meidän on ajateltava ja toimittava vaihtoehtoisilla tavoilla. Käytännön työssä tämä on mahdollista kutsumalla nämä ulkopuolella olevat ihmiset yhteisöön, jossa he yhdessä osaavien kumppaneidensa⁴ kanssa saavat mahdollisuuden rakentaa kommunikaation ja kielen.

Parantava kuuri

Joillekin ihmisille, jotka kääntyvät ongelmansa vuoksi erityispedagogisen järjestelmän puoleen, voi olla olemassa jonkinlainen ”kuuri”, joka poistaa ongelman syyn. Sellainen kuuri voi koostua tarkkaan määritellyistä oppimis- tai harjoitteluohjelmista. Jos kuuri toimii, se voi johtaa yhteiskunnan yleisiin oppilaitoksiin osallistamiseen. Eikö meidän tavoitteenamme sitten ole löytää jonkinlainen kuuri, joka saa ongelman syyn katoamaan? Juuri ongelman syyhän vaikuttaa siihen, että Anna ja Peter tuntevat itsensä erilaisiksi ja ovat sen myötä vaarassa kokea ulkopuolisuuden tunnetta, halveksuntaa ja jäädä huomiotta.

Me, jotka työskentelemme erityispedagogiikan kentällä, voimme joskus olla sitä mieltä, että on paikallaan ja oikein asettua eräänlaisen tietäjän rooliin. Ammatti-ihmisinä meidän tulee kyetä löytämään oikea ”diagnoosi”, jonka perusteella valita oikea kuuri, antaa se oikein annosteltuna ja dokumentoida kuurin vaikutus. Lopuksi meidän tulee löytää mittausmenetelmät, joilla voidaan todistaa, että parantumista on tapahtunut ja että lopputulos on käytettyihin resursseihin nähden myös taloudellisesti perusteltavissa.

Näyttöön pohjautuva/evidenssipohjainen käytäntö

Yllä oleva vaatimus koskee meidän aikamme osaamisjärjestelmää. Se koskee yhä enemmän myös niitä erityispedagogisia instituutioita, joissa on työskenneltävä tie-

⁴ Käytetään kaikista, jotka ovat vuorovaikutuksessa syntymästään kuurosokean kanssa, esim. perheenjäsenet, ystävät ja ammatti-ihmiset. Käsitteeseen sisältyy suhteen tasa-arvoisuus.

teellisesti. Usein tämä tarkoittaa sitä, että on toimittava evidenssipohjaisesti. Yleisin tapa ymmärtää tämä on dokumentoida ja laskea tietyn kuurin vaikutus suhteessa resurssien käyttöön. Tämä muodostuu kuitenkin ongelmaksi, kun kohtaamamme ihminen on syntymästään kuurosokea, sillä siihen ei yleisessä mielessä ole olemassa mitään kuuria. Näin ollen syntymästään kuurosokeat, heidän vanhempansa, perheensä ja ammatti-ihmiset jatkavat haasteiden asettamista erityispedagogiikalle ja erikoistuneelle kuntoutukselle. Näin on ollut siitä lähtien, kun Pohjolassa 1960-luvulla alettiin kiinnittää huomiota siihen, että on olemassa ihmisiä, joilla on synnynnäinen kuurosokeus ja että yhteiskunta on vastuussa näistä ihmisistä.

Ratkaisu on syntymästään kuurosokeiden kommunikaatio

Erityispedagogiikan tarpeellisuuden paras esimerkki saattaa löytyä syntymästään kuurosokeiden kohtaamisesta. Ei siksi, että syntymästään kuurosokeiden kohtaamiset olisivat yleisiä, vaan koska kyseiset kohtaamiset niin selkeästi vaativat erityispedagogista ajattelutapaa ja erityispedagogisia käytäntöjä. Synnynnäiseen kuurosokeuteen ja sen mukanaan tuomaan eristyneisyyteen on vain yksi kuuri - kommunikaatio. Kyseessä on kommunikatiivinen suhde nimenomaan syntymästään kuurosokean ja näkevän/kuulevan ihmisen välillä. Syntymästään kuurosokealla on harvoin perinteisessä mielessä kieltä, kun taas näkevä/kuuleva ihminen ymmärtää itseään ja maailmaa terveiden aistien ja koko kulttuuritaustansa avulla. Lähtökohtaisesti syntymästään kuurosokealla ja hänen kumppanillaan ei ole yhteistä kieltä. Emme voi odottaa, että syntymästään kuurosokeat saavat meidän kielemme ja että heistä tulee enemmän meidän kaltaisiamme. Meidän on tunnustettava, että synnynnäisen kuurosokeuden tila on olemassa ja meidän on hyväksyttävä, että henkilöllä on kuurosokeusmainen tapa olla maailmassa. Näin on tehtävä, koska ei ole olemassa dokumentoitua kuuria, hoitoa tai harjoitusohjelmaa, joka poistaisi kuurosokeuden. On myös vaikea kuvitella, että sellainen parantava kuuri saataisiin kehitettyä.

Erilaiset näkökulmat - erilainen ymmärrys

Erilaisuutta, kieltä ja kommunikointia voidaan ymmärtää useammalla kuin tällä hetkellä vallitsevalla tavalla. Yksi tapa ymmärtää käsitteet on ajatella, että henkilöllä on ongelma, josta pitää päästä hoidon ja harjoittelun avulla eroon. Sen mukaan kuurosokeus pitää poistaa, se aiheuttaa esteitä, joiden vuoksi henkilö, jolla on kyseinen toimintarajoite, ei voi elää ihmisarvoista elämää.

Vaatus näyttöön pohjautuvasta työskentelystä voi johtaa myös siihen, että vaaditaan perusteluja ja dokumentointia. Tällä hetkellä kohtaamamme dokumentointivaatimukset voidaan ymmärtää synnynnäistä kuurosokeutta kohdattaessa myös siten, että meidän on pystyttävä selittämään, mitkä näkökulmat kulloinkin ovat käytännön työmme lähtökohtana. Kun kuvailemme, miten ajattelemme ja toimimme käytännössä, muut saavat pääsyn käytäntöihimme tai tietoa niistä. Tavoitteena on, että muut voivat keskustella käytännöstämme kanssamme - myös ne, jotka toimivat muunlaisen erilaisuuden kuin synnynnäisen kuurosokeuden parissa. Kun käytännöstä tehdään keskusteltavissa olevia, niitä voidaan myös muuttaa. Kuurosokeuskentän käytäntöjen dokumentointi voi myös tuoda näkökulmamme ja toimintatapamme esiin oman ammattikenttämme muuten hieman suljetusta ja suojellusta maailmasta.

Dialoginen näkökulma

Kirjailija ja psykologi Per Lorentzen on inspiroinut meitä painottamaan tätä oppilaalle oleellista käsitystapaa ja käytännön työn muotoa. Per Lorentzen (2005; 2006; 2009) on jo varhain ammentanut inspiraatiota dialogisesta teoriasta useissa kirjoissaan, jotka koskevat ammattimaista työskentelyä ihmisten parissa, joilla on toimintarajoite. Hän huomasi, että dialoginen näkökulma ottaa moninaisuuden vakavasti - avaa sen sijaan että sulkisi tai jättäisi ulkopuolelle. Per Lorentzen alkoi myös varhain käyttää kasvokkaista kohtaamista syntymästään kuurosokeiden kanssa prototyypisenä esimerkkinä siitä, kuinka tämä kohtaaminen haastaa kaikki ammatti-ihmisenä olemisen ulottuvuudet. Myös kirjailija, erityispedagogi Liv Holmenilla on sama lähestymistapa, mutta erityispedagogin näkökulmasta. Kun hän kirjoitti kirjan ”Pedagogikk og kjærlighet” (2009), hän haastoi erityispedagogiikan käsitteiden käytön liittämällä pedagogiikan ja rakkauden toisiinsa. Siten hän sai lukijan miettimään, mitä se mahtaa tarkoittaa.

Erilaisuuden ymmärtäminen dialogisen teorian avulla on velvoittavaa. Julia Kristeva (2008, s. 65) antaa pienessä kirjassaan ”Brev til præsidenten” kehotuksen yhteiskunnalle siitä, miten tulee ymmärtää ihmisiä, jotka koetaan vieraina sen vuoksi, että heillä on toimintarajoite. Kristeva sanoo: ”Yhteiskunta koostuu useista tavoista olla ihminen ja elämä taipuu monikossa”.

Se, että erityispedagogisessa yhteydessä korostetaan monenlaisia tapoja olla maailmassa ja monenlaisia tapoja ilmaista itseään, kertoo halukkuudestamme syntyä tai

pyrkii syventymään toistemme erilaisuuteen. Haluamme olla tällä jännityskentällä tulematta Toisen kaltaiseksi tai ilman että Toisesta tulee meidän kaltaisemme. Meistä on mielekästä pysyä toistemme erilaisuuden kamppailussa ja tulla siinä jatkuvasti haastetuksi.

Erityispedagogiikalla voi olla taipumusta keskittyä erillisiin vaikeuksiin, tarkastellen ja hoitaen niitä aivan kuin ne kuuluisivat yksittäisille ihmisille. Yksi esimerkki tästä on lausemuotoilu ”ihmiset, joilla on kommunikointiongelmia”. Dialogisesta näkökulmasta ei ole mitään järkeä tarkastella kommunikointia yksilön ongelmana. On oltava vähintään kaksi ihmistä, joilla on keskinäinen kommunikointiongelma. Näkeville/kuuleville ihmisille on selvää, että on paljon vaikeampaa puhua syntymästään kuurosokean kanssa siitä, mitä nämä ajattelevat tai siitä mitä me itse ajattelemme. Jos tämä ymmärretään siten, että vain syntymästään kuurosokealla on kommunikointiongelma, se aiheuttaa aivan erilaiset käytännön seuraukset, kuin jos asia ymmärretään niin, että ongelma on vähintään yhtä paljon näkevän/kuulevan kumppanin.

Takaisin näyttöön pohjautuvaan/evidenssipohjaiseen käytäntöön

Nykyään yhteiskunta edellyttää, että meidän on toimittava evidenssipohjaisesti ja samanaikaisesti tunnustettava monimuotoisuus. Se voidaan kokea ristiriitaisena ja vaikeana toteuttaa. Voimme kuitenkin ymmärtää evidenssipohjaisen toiminnan tietoon pohjautuvaksi työskentelyksi. Tämä toteutuu, kun käytännön työmme inspiraationa ja tietoperustana on teoria, joka mielestämme koskee kaikkia mahdollisia inhimillisiä asioita. Meidän tapauksessamme kyseessä on teoria yleisistä ja perustavanlaatuisista kehitys- ja kommunikointiprosesseista. Sellainen teoria on hyödyllinen, jos se auttaa meitä pysymään kasvokkaisissa suhteissa syntymästään kuurosokeiden kanssa.

Kirjan tavoite

Tämän kirjan kunnianhimon ei ole räjäyttää rajoja tai lähteä täysin uusille teille. Sitä vastoin yritämme tehdä sekä ammattikenttämme sisä- että ulkopuolella tunnetuksi käytännön, jonka puolesta me molemmat tässä ja nyt puhumme. Yhdistämme erityispedagogiset ja kehityspsykologiset ammattialueemme ja annamme muiden ajattelu- ja toimintatapojen innoittaa itseämme. Kirjan sisältö perustuu suuressa määrin lukemattomiin inspiroiviin tapaamisiin, joita meillä molemmilla on ollut syntymästään kuurosokeiden lasten, nuorten ja aikuisten, heidän perheidensä ja ammattitaitoisten kumppaneidensa kanssa.

Se, että pohdimme, miten toimia kasvokkain syntymästään kuurosokeiden kanssa ja miten suhtautua kuurosokeustapaan olla maailmassa, on ylläpitänyt ja tulee myös jatkossa ylläpitämään ammatillista vuoropuhelua sekä ajatusten vaihtoa siitä, mikä meidän ammattialamme oikein on ja mikä se voisi olla.

Toivomme tämän kirjan innoittavan ja tukevan ammatti-ihmisiä havaitsemaan kunkin yksittäisen syntymästään kuurosokean tavan olla maailmassa ja tutkimaan sitä. Tämä tutkimusmatka edeltää kaikkia pedagogisia toimenpiteitä ja voi tehdä ammatti-ihmisten työstä yhtä innostavaa kumppanille kuin mitä se on kuurosokealle.

Teoreettinen viitekehys

Kuurosokeiden kommunikatiiviselle kehitykselle on erityistä se, että näkevän/kuulevan kumppanin tapa olla maailmassa eroaa huomattavasti siitä kehollisesta tavasta, jolla kuurosokeat ovat maailmassa. Toisin sanoen näkevien/kuulevien kumppaneiden haasteena on luoda tarpeeksi hyviä, riittävän useita ja riittävän vakaita kommunikatiivisia suhteita syntymästään kuurosokeiden kanssa. Onnistuessaan se näkyy siten, että syntymästään kuurosokeasta tulee aktiivinen. Sekä lähihenkilöiltä että kokeneilta ammatti-ihmisiltä vie aikaa huomata kuurosokean tapa tulla aktiiviseksi, sillä aluksi se vaikuttaa vieraalta ja sitä on vaikea ymmärtää. Kun kuurosokeasta tulee kommunikoinnin ”aktiivinen yhdessäluoja”, ammatti-ihmiset kohtaavat seuraavan haasteen, joka on havaita, ymmärtää ja suhtautua kuurosokean tapaan olla aktiivinen siten, että kehitystä edistävät prosessit saavat välttämätöntä ravintoa vuorovaikutuksesta ympäristön kanssa.

Yksittäisen syntymästään kuurosokean mahdollisuudet riippuvat ensisijaisesti siitä, millaista tietoa kuurosokean kumppaneita tukevilla ammatti-ihmisillä on. Kaikkein perustavanlaatuisimmat tiedon alueet ovat:

- miten kommunikaatio kehittyy yleisesti ja erityisesti kuurosokeilla,
- miten kumppaneita voidaan tukea siten, että he havaitsevat kuurosokean kommunikaatiota ja ihmisenä kehittymistä koskevan kehityspotentiaalin ja
- miten tieto kuurosokean maailman erityisyydestä voi rikastuttaa yleisten asioiden ymmärtämistä ja päinvastoin.

Ammatti-ihmisten tiedolle asetetaan siis suuret vaatimukset, kuten myös heidän pätevyydelleen soveltaa tietoaan siten, että se hyödyttää yksittäisen kuurosokean kumppaneita. Ammatti-ihmisten on käytettävä tätä tietoa suunnitellessaan ja toteuttaessaan interventiota, jonka tulee varmistaa, että kommunikatiivinen suhde, johon kuurosokea osallistuu, on jatkuvassa ja myönteisessä kehityksessä. Tähän liittyy kaksi keskeistä kysymystä:

- Millaista tietoa kuurosokeiden kumppaneita tukevilla ammatti-ihmisillä on oltava, jotta he voisivat suunnitella syntymästään kuurosokeita koskevaa interventiota?
- Millaista osaamista (kompetenssia) vaaditaan, jotta tätä tietoa pystytään käyttämään käytännössä?

Ensimmäinen kysymys liittyy siihen, mistä teorioista tieto haetaan.

Toinen kysymys liittyy kehitysprofiilin malleihin painopistealueilla sekä toimenpiteiden toteuttamistapoihin.

Kehitysprofiili koostuu kahdesta mallista. Kutsumme päämallia timantiksi. Toinen malli muistuttaa hakuteosta ja kutsumme sitä kiinnekohtamalliksi. Timantti antaa yleiskatsauksen priorisoiduista painopistealueista ja siitä, miten ne liittyvät toisiinsa kehityksessä ja interventiossa. Kiinnekohtamallia käytetään työkaluna, jonka avulla voidaan havaita ja tunnistaa yksittäisen kuurosokean osuus omaan kehitykseensä sekä tarkastella osuuksia sekä sosiaalisessa yhteydessä että kehitysteoreettisesta näkökulmasta.

Teoreettinen viitekehys, johon kehitysprofiili perustuu, esitellään seuraavassa luvussa. Kommunikatiivisten suhteiden kehittymiseen muiden ihmisten kanssa vaikuttavat kehitysprosessit ovat pohjimmiltaan samanlaiset myös synnynnäisessä kuurosokeudessa. Haasteena on kuitenkin se, etteivät kehitysprosessit tapahdu itsestään ilman suunnittelua, silloin kun ihmisellä on synnynnäinen kuurosokeus. Etsimme teoriaa, josta saa yksityiskohtaisen käsityksen siitä, miten kommunikatiiviset prosessit ja suhteet kehittyvät ja mikä edistää niiden kehittymistä. Tällainen lähestymistapa tukee myös kumppaneita havaitsemaan, tunnistamaan ja osallistumaan kommunikatiivisiin suhteisiin, vaikka prosessit ja suhteet tapahtuvatkin erilaisilla kehoilla/taktiileilla tavoilla.

Ne teorit, joista voi olla kumppanille erityisen suurta apua, tukevat näkemystä siitä, että kommunikaatio, kieli ja ajattelu luodaan yksilön ja tämän ympäristön välisessä suhteessa. Kehitysprofiilin teoria tai rakennuskivet on haettu teorioista, jotka ovat oleellisia synnynnäisessä kuurosokeudessa tarvittavalle kommunikatiiviselle interventiolle.

Teoriapohjan valinnan taustaa

Kehitysprofiili perustuu teoriapohjaan, joka on haettu erilaisista toisiaan täydentävistä teorioista. Kukin teoria keskittyy tiettyyn kehityksen alueeseen. Tarvitsemme tukea useista teorioista tuodaksemme esiin kaikki ne periaatteet, jotka voivat valaista monimutkaisen kehitysjakson kaikkia osia. Se että kehitysprofiili on teoriapohjainen tarkoittaa, että kehitysprofiilin mallit viittaavat teoriaan tai pohjautuvat teoriatietoon. Kehitysprofiili rakentuu ensisijaisesti niihin käytännön haasteisiin, joita ammatti-ihmiset ja kumppanit kohtaavat syntymästään kuurosokeiden lasten ja aikuisten kanssa. Nämä haasteet, jotka kaikki johtuvat kumppaneiden vaikeuksista suhtautua kuurosokeiden erilaiseen tapaan olla maailmassa, ovat osoittaneet tien teorioihin, joista on käytännön hyötyä.

Tässä luvussa kuvatut teoriat on valittu myös siksi, että ne kaikki käsittelevät ihmisen kehityksen universaaleja⁵ näkökohtia ja edustavat hyvin laajaa, avointa ja osallistavaa näkemystä kommunikatiivisesta ja kielellisestä kehityksestä. Tällaisen avoimen näkemysten kautta on mahdollista tunnistaa ja tunnustaa kommunikaation muotoja, jotka näyttävät erilaisilta kuin mihin on totuttu. Se, että kumppanin on havaittava ja reagoitava ilmauksiin, joita hän ei välittömästi odota näkevänsä, on kumppaneiden ongelman ydin heidän pyrkiessään havaitsemaan/lukemaan ja ymmärtämään kuurosokeiden käyttäytymistä.

Hyvä ja huono luettavuus

Näkevällä/kuulevalla lapsella on sisäänrakennettu kyky osallistua ja kehittää kommunikaatiota hoivahenkilöidensä kanssa. Se käytös, johon vanhemmat vaistonvaraisesti reagoivat, on tunnistettavissa ja se käsitetään välittömästi merkitykselliseksi. Näin kehitystä viedään eteenpäin lapsen ja hänen hoivahenkilöidensä välisessä kohtaamisessa. Seuraavat asiat ovat norjalaisen kehityopsykologin Harald Martinseinin (1992, 2006) mukaan ratkaisevia sille, havaitaanko ja ymmärretäänkö näkevien/kuulevien lasten käyttäytyminen:

- käyttäytymistä esiintyy säännöllisesti - sitä leimaa rytminen kaava
- käyttäytymistä esiintyy usein - aktiivisuustaso on korkea ja
- käyttäytymistä on helppo ymmärtää - helppolukuista - hyvä luettavuus, koska se vastaa kulttuurin odotuksia.

5 Koskee kaikkia ihmisiä

Syntymästään kuurosokeille sen sijaan on tunnusomaista, että heillä on monimutkaisia biologisia rajoituksia, jotka vaikuttavat säännönmukaisuuteen, taajuuteen ja varsinkin luettavuuteen. Nämä rajoitukset johtavat siihen, että kuurosokeudessa on luonteensa vuoksi useita sisäänrakennettuja riskitekijöitä. Tällaisten tekijöiden vuoksi on erityisen tärkeää, että kuurosokea tapaa kumppaneita, joiden kanssa hän voi luoda toiminnallista kommunikaatiota siten, että he voivat yhdessä kehittää kommunikatiivisia suhteita. Sellaisissa suhteissa syntymästään kuurosokeat voivat käyttää kognitiivisia edellytyksiään kehittymiseen ja oppimiseen.

Puuttuva näkö on jo sinällään korkea riskitekijä. Kun vaikea näkövamma yhdistyy vaikeaan kuulovammaan, riskitekijät kohoavat moninkertaisiksi, sillä aistivammat vaikuttavat toisiinsa negatiivisesti. Tämän vuoksi heikon luettavuuden ongelma moninkertaistuu. Useimmissa tapauksissa syntymästään kuurosokeilla on lisäksi muita toimintarajoitteita, esim. motorisia tai kognitiivisia rajoitteita. Ne asettavat suuret vaatimukset sille tiedolle ja kompetenssille, joka ammatti-ihmisillä on oltava yksilöllisesti mukautetuista interventioista.

Heikko luettavuus kuurosokean tavassa suhtautua maailmaan ja tavassa ilmaista itseään siirtyy hoivaympäristöön siten, että muutoin osaavista kumppaneista voi tulla epävarmoja. Tämän vuoksi intervention on ensiksi poistettava epävarmuuden tunne, jotta kumppani voi kokea, että on kiinnostavaa ja antoisaa olla yhdessä kuurosokean kanssa - vaikka se on vaikeaa. Siksi on tarpeen, että kumppaneiden hyvää tahtoa ja henkilökohtaista sitoutumista tuetaan teorian tiedolla, jotta he heikosta luettavuudesta huolimatta voivat luoda ja vakiinnuttaa hyvän kehitysympäristön syntymästään kuurosokeille.

Hyvä kehitysympäristö on sellainen, joka tarjoaa puitteet, joissa kuurosokea viihtyy ja kehittyy kommunikatiivisesti ajan kuluessa ja eri elinympäristöjen⁶ välillä. Lähisuhteet muihin ihmisiin muodostavat sellaisen ympäristön ytimen.

Seuraavassa luvussa tarkennamme, millaisia seurauksia luettavuusongelma aiheuttaa kuurosokean kumppaneille.

6 Elinympäristöt tai elämän areenat koostuvat perhe- ja palveluympäristöistä, joissa kuurosokea oleskelee.

Huonon luettavuuden seurauksia

Jokaiselle näkeväälle/kuulevalle kumppanille on suuri haaste kyetä ennakoimaan, havaitsemaan, lukemaan ja ymmärtämään kuurosokeiden tapaa olla maailmassa. Tämä koskee erityisesti kuurosokeiden luonnollisia tapoja ilmaista itseään.

Aistivammojen yhdistelmän seurauksista johtuva luettavuusongelma heikentää ja muuttaa muiden ihmisten saatavuutta kuurosokeille. Kuurosokeat eivät siis käänny muiden ihmisten puoleen tavalla, jonka luonnollisesti havaitsisi ja johon vastaisi. Kiinnostusta ja pääsyä fyysiseen ympäristöön haittaa lisäksi puuttuva motivaatio, mikä johtuu ensisijaisesti puuttuvista näkövaikutelmista.

Erityinen kehollinen lähtökohta (Nicholas, 2010) vaikuttaa siihen, että kuurosokeilla on täysin erilainen tapa havaita ja ymmärtää ympäristöä. Kaikki nämä seikat aiheuttavat sen, että syntymästään kuurosokeiden kohtaamat kumppanit joutuvat mukauttamaan ja siten muuttamaan omaa toimintaansa ja pääsyä ympäristöön kuurosokean edellytysten, tarkkaavuuden ja kiinnostuksen kohteiden mukaan. Sen lisäksi kumppanin on itse pyrittävä kokemaan ympäristö mahdollisimman samankaltaisesti kuin syntymästään kuurosokea sen kokee.

Luettavuusongelma jatkuu koko kommunikatiivisen kehityksen ajan molemminpuolisena haasteena kaikissa kommunikatiivisissa suhteissa. Sitä mukaa kun syntymästään kuurosokea kehittää kommunikatiivista kompetenssiaan, tulee uusia luettavuusongelmia. Monessa tapauksessa luettavuusongelma kasvaa kehityksen edetessä. Ehdottamamme mallit eivät poista molemminpuoliseen heikkoon luettavuuteen sisältyviä haasteita, vaan auttavat ammatti-ihmisiä ja kumppaneita suhtautumaan niihin myönteisellä ja kehittäväällä tavalla.

Kehitysteoreettinen lähestymistapa: kehityksen transaktiomallit

Kehitysprofiili on työkalu, joka voi auttaa ammatti-ihmisiä tunnistamaan ja asettamaan etusijalle tiettyjä yksityiskohtaisia toimenpiteitä jatkuvassa kehitysprosessissa. Tämän vuoksi haemme apua kehitysteoriasta.

Tunnusomaista niille kehitysteorioille, joihin kehitysprofili perustuu on se, että kehitys ymmärretään tuloksena niistä suhteista, joihin yksilö ajan mittaan ryhtyy. Suhteita pidetään yksilön psykologisen kehityksen puitteina. Siten interventiotöiden painopiste kohdistuu yksilön ja ympäristön välisten suhteiden vahvistamiseen. Kun toimenpiteet kohdistetaan kommunikatiivisen suhteen vahvistamiseen, vahvistetaan samalla tärkeimpiä puitteita sille, että yksilö voi kehittyä persoonana. Juuri suhteissa tapahtuu yksilön psykologinen kehitys.

Kehityksen transaktiomallien mukaan (Sameroff, Emde, 1989) ei ole järkevää ajatella, että puuttuva kehitys tai häiriintynyt käyttäytyminen liittyisi ainoastaan yksilöön. Kehityshäiriöt on pikemminkin nähtävä tuloksena yksilön puuttuvista tai puutteellisista sosiaalisista elämyksistä niissä suhteissa, joita hän on ajan mittaan kokenut. Kehitysprosessien vahvistamisen näkökulmaan kuuluu, että yksittäisen kuurosokean oppimistavalla voi olla monia erilaisia muotoja. Etukäteen ei voida ennustaa, miltä nämä muodot näyttävät tai miten ne ilmenevät.

Ammatti-ihmisten ensimmäinen tehtävä onkin vahvistaa kehitysprosesseja. Seuraava tehtävä on yrittää havaita, miten syntymästään kuurosokea on kehittynyt kontaktissa ja tavoissa leikkiä, tutkia ja kommunikoida. Kolmas tehtävä on selvittää ja kokeilla, miten kumppanit parhaiten voivat suhtautua syntymästään kuurosokeaan siten, että kehitysprosessit jatkavat etenemistä.

Tapa, jolla kehitysprosessit toteutuvat ei liity mitenkään siihen, miltä ne näyttävät. Kehitysprosessit ovat universaaleja ja koskevat kaikkia ihmisiä. Interventiossa on tärkeä huolehtia siitä, että luettavuusongelma ei haittaa tai kokonaan estä perustavanlaatuisia kehitysprosesseja. Juuri sen vuoksi on tärkeä tietää, että suhteiden erilaisten ilmenemismuotojen välillä vallitsee toiminnallinen yhdenvertaisuus (ekvivalenssi) ja että se mikä on tärkeää, on että suhteessa saadaan luotua ja vakiinnutettua oleellisia funktioita. Miten ne luodaan ja vakiinnutetaan ja mitä aisteja käytetään, ei ole ratkaisevaa kehitettävän funktion laadulle. Funktio-käsitteellä tarkoitetaan esim. nähdä jotain, sanoa jotain tai kuunnella jotain tai jotakuta. Näkeminen funktiona ei kuitenkaan riipu tietystä aistista, kuten esim. näöstä. Näkeminen sisältää sen, että havaitsee, tuntee ja tunnistaa jotain, siis aistii. Sen voi tehdä myös käsiä ja ihon pintaa käyttämällä. Samalla tavalla voidaan myös sanoa jotain eri tavalla kuin mikä on tavallisinta. Esim. käsillä voi sanoa jotain. Näin ollen kuurosokeiden kumppaneiden on opeteltava esimerkiksi katsomaan syntymästään kuurosokean käsiä kasvojen ase-

mesta löytääkseen kiinnekohtia sille, mihin kuurosokean huomio on kiinnittynyt, mitä hän mahdollisesti on tutkimassa tai mistä hän on ilmaisemassa jotain. Näkevien/kuulevien lasten kohdalla ei tarvitse miettiä toiminnallista yhdenvertaisuutta eikä moninaisia muotoja. Hoivahenkilöt tunnistavat asiat vaistonvaraisesti, koska he tuntevat ne siitä kulttuurista, jossa elävät. Kun kyseessä on synnynnäinen kuurosokeus, vaistonvarainen tunnistaminen ei toimi, minkä vuoksi toiminnallisen ekvivalenssin periaatetta on välttämättä korostettava ja siitä on oltava tietoinen.

Painopisteessä kehitysprosessit

Kehitysprofiilin lähtökohtana on kuvailla kommunikatiiviselle kehitykselle olennaisia kehitysprosesseja. Näitä prosesseja Bonfenbrenner ja Ceci (1994) kutsuvat lähi-kehitysprosesseiksi tai proksimaalisiksi prosesseiksi. Kehitysprofiilin mallit tarjoavat strategioita sille, miten voidaan vahvistaa yksilön ja ympäristön välisiä vuorotteluja, jotka luovat kyseisiä prosesseja.

Oleellista on se, mihin kuntoutustoimenpiteillä keskitytään ja että toimenpiteitä toteutetaan niin usein, että niistä tulee jatkuvia. Siten suhteista tulee vakaita. Kun niin tapahtuu, suhteista tulee vähemmän haavoittuvia niille muunnelmille, joita on eri kumppaneiden kyvyssä suhtautua yksittäisen henkilön kuurosokeuteen. Koskaan ei voi käydä niin, että kaikki kuurosokean ympärillä olevat henkilöt osaisivat suhtautua häneen yhtä hyvin. Siksi on tärkeää, että toimenpiteistä tulee niin vakaita, että kuurosokea sietää laadun vaihtelun.

Syntymästään kuurosokeiden ja heidän näkevien/kuulevien kumppaneidensa välisissä suhteissa on vaarana, että ne vuorottelut yksilön ja ympäristön välillä, joiden voimalla lähikehitysprosessit/proksimaaliset kehitysprosessit menevät eteenpäin, ovat liian heikkoja tai eivät tarpeeksi hyviä jatkokehityksen varmistamisen kannalta. Toimenpiteet, joiden painopisteessä on asioiden opetteleminen, ovat ajanhukkaa niin kauan kuin kehitysprosessit ovat häiriintyneitä tai heikkoja. Siksi tässä kannattaa kysyä: Mitkä kehitysteorian mukaiset kiinnekohdat auttavat kumppania havaitsemaan yksilön ja ympäristön välisen vuorottelun laadun? Seuraavat kiinnekohdat osoittavat, mitä näkökohtia suhteessa tulee pyrkiä edistämään ja mitkä ovat siten etusijalle asetettavia panostusalueita:

Aktiivisuus: Lähtökohta otetaan tilanteista, joissa kuurosokea osoittaa korkeaa aktiivisuutta. Ellei aktiivisuutta ole, se voidaan luoda esimerkiksi niin, että kumppani

järjestää toiminnan siten, että motivoivia liikkeitä sosiaalisessa leikissä toistetaan. Kun leikki on jännittävimmässä vaiheessa, se pysäytetään. Tauko saa kuurosokean motivoitukseksi tekemään jotain, jotta leikki jatkuu. Aktiivisuutta voidaan myös lisätä siten, että kumppani imitoi kuurosokean spontaania käyttäytymistä, joka ei ole sosiaalisesti suuntautunut, ja siten saadaan usein aikaan sosiaalisesti suuntautunut tarkkaavuus.

Vastavuoroisuus: Sen jälkeen on luotava ja vakiinnutettava suhteita, joissa on paljon vastavuoroisuutta (resiprositeettia). Sillä tarkoitetaan suuressa määrin kuurosokean ja kumppanin välillä tapahtuvaa toimintaa. Kun vuorottelu, jossa on korkea-asteinen vastavuoroisuus, kestää pitemmän ajan, muodostuu vuorovaikutusmalleja, kuten vuoronvaihtomalli. Kun vuoronvaihtomalli vakiintuu ajan myötä ja toimii monissa paikoissa, muodostuu suhde - perustavanlaatuinen tapa suhtautua maailmaan. Sellaista suhdetta voidaan kutsua ympäristösuhteeksi.

Ajallinen jatkuvuus: On siis pyrittävä saman tuokion aikana saamaan pitempään jatkuvia vuorotteluja, joissa on runsaasti vastavuoroisuutta. Jotta ajallista jatkuvuutta saadaan lisää, vuorovaikutuksen tulee sisältää monia muunnelmia samasta kaavasta. Muunnelmat luovat jännitystä ja liikettä (dynamiikkaa). Tämä edellyttää, että kumppani pystyy selviämään hiuksenhienosta tasapainottelusta kuurosokean seuraamisen ja haastamisen välillä.

Vakiintuminen ja yleistyminen: Tuokioiden, joissa on vastavuoroista vuorottelua ja joista on tullut ajallisesti jatkuvia – esim. vuoronvaihto – on vakiinnutettava ajan myötä kaikkiin keskeisiin elinympäristöihin, kuten esim. koulu, asumisyksikkö ja perhe. Verkostomallissa työskentely, jossa kaikki toimintaympäristöt tekevät yhteistyötä sovitulla panostusalueilla, on edellytys sille, että kehityskaavat ja sen myötä myös suhteet voidaan vakiinnuttaa aika-, henkilö- ja paikkarakojen yli.

Yllämainitut kohdat tulee ymmärtää siten, että ensimmäinen asia: kuurosokean korkea aktiivisuus on edellytys seuraavalle asialle, vastavuoroisuudelle ja niin edelleen.

Kun korkea aktiivisuustaso on ajallisesti jatkuva, kuurosokea ilmaisee saman funktion yhä tasapainoisemmalla, vaihtelevammalla ja joustavammalla tavalla. Hän voi esim. tutkia objektia monesta eri kehollisesta/taktiilista näkökulmasta tutkimalla sitä otsaansa, rintaansa ja käsivarttaan vasten, kielellä, sormenpäillä jne. Samanaikaisesti

sesti hän voi käyttää kehoaan tai kehonsa osia yhä useampiin funktioihin. Hän voi esim. käyttää käsiään kontaktin ottamiseen, objektien käsittelemiseen, jonkin tutkimiseen sekä kuuntelemiseen ja puhumiseen.

Monimutkaisuus ja joustavuus lisääntyvät suhteen sisällä. Lisääntynyt monimutkaisuus voi ilmetä seuraavilla tavoilla: kuurosokea kokeilee vuorovaikutuksessa useampia komponentteja käyttäytymisvalikoimastaan, hän osoittaa useampia tunneilmaisuja, vaihtaa käyttäytymiskomponenttien välillä ja yhdistelee niitä sekä käyttää aistinjäänteitään toiminnallisemmin. Kun kuurosokea lisää omaa kehitystään edesauttavia asioita, kumppani saa toimintansa avuksi useampia kiinnekohtia kuurosokealta. Siten kumppani voi vastaavasti vastata vaihtelevammalla ja joustavammalla tavalla. Tämän seurauksena vuorottelu rikastuu ja suhde vahvistuu. Kun korkealaatuinen vuorottelu sujuu itsestään, se vaatii osakseen vähemmän energiaa ja huomiota. Tämän ansiosta kumppani voi esitellä uutuuksia katkaisematta vuorovaikutuksen ”flow”:ta (vapaata virtausta). Vuorovaikutuksen jouhevuus voi olla merkki siitä, että vuorottelu on sen laatuista, että kuurosokea kehittyy ja oppii jotain vuorovaikutuksessa. Tämä voi johtaa siihen, että syntymästään kuurosokea itse tekee senkaltaisia uusia aloitteita, että monimutkaisuus lisääntyy tai paljastuu pilkahdus kehittymässä olevista toiminnoista. Hän ei kuitenkaan pysty kehittämään uusia toimintoja, elleivät hänen läheiset kumppaninsa havaitse näitä aloitteita ja käsitä niitä seuraavan lähikehityksen vyöhykkeen⁷ osiksi ja toimi sen mukaan.

Esimerkki

Inge⁸ ja Heidi – kuurosokea tyttö – leikkivät kehoallista odotusleikkiä trampoliinilla. Heidi osallistuu leikkiin, mutta ottaa samanaikaisesti vieressään olevan ruiskun ja leikkii sillä. Heidi pystyy helposti osallistumaan leikkiin Ingen kanssa ja leikkimään samanaikaisesti ruiskulla. Hän kääntyy ruiskun tiimoilta useita kertoja Ingen puoleen osallistuen samanaikaisesti aktiivisesti leikkiin. Kyseisessä tuokiossa Heidi osoittaa, että hän pystyy jakamaan tarkaavuutensa samanaikaisesti johonkin maailmassa olevaan ja kumppaniin. Tämä antaa selkeitä kiinnekohtia sille, että Heidi on valmis ottamaan roolin keskustelun rakentajana yhdessä toisen kanssa.

(Video: Andersen, Rødbroe (2000) Identifikation af medfødt døvblindhed)

7 Ks. luku ”Muista kehitysteorioista”

8 Videokatkelmien katsominen ei ole välttämätöntä esimerkkien oleellisuuden ymmärtämiseksi.

On tärkeää huomauttaa, että perustavanlaatuisten kehitysprosessien vahvistamisperiaatteet eivät koske vain peruskommunikaatiota. Samat interventioperiaatteet koskevat myös symbolisen ja kielellisen kommunikoinnin kehittymistä. Haasteita on olemassa koko kehityksen kulun ajan. Kyseisiä haasteita kuvaillaan yksityiskohtaisemmin keskusteluja käsittelevässä luvussa.

Sekä lapsi että hoivaympäristöt kehittyvät ajan mittaan

Transaktiomallit pitävät kehitystä lapsen ja ympäristön välisen ajan mittaan tapahtuvan vastavuoraisen vaikutuksen tuloksena. Tämä vastavuoroinen vaikutus, joka ajan mittaan luo muutoksen, tapahtuu tavallisesti itsestään. Aiemmin mainitun luettavuusongelman johdosta tämä prosessi ei kuitenkaan tapahdu itsestään silloin, kun kyseessä on kuurosokeus. Siksi on välttämätöntä tehdä jatkuvia analyyseja näiden kahden kumppanin vuorovaikutus- ja kommunikaatiotuokioiden laadusta. Analyysit ovat välttämättömiä, jotta toimenpiteillä voidaan kulloinkin tarttua lapsen senhetkisiin mahdollisuuksiin olla aktiivinen omassa kehitysprosessissaan. Etsimme kiinnekohtia sille, miten kuurosokea paljastaa mahdollisuudet - tai tekee avauksen sille, että kumppani voi lisätä jotain uutta tai uusia muunnelmia. Nämä avaukset antavat viitteen toimenpiteiden panostusalueisiin tiettyinä kehityshetkenä.

Kumppanikin kehittää omaa kompetenssiaan kyseessä olevan kuurosokean kumppanina tulella yhä herkemäksi havaitsemaan, milloin kuurosokea tarvitsee uusia haasteita ja mistä haasteista on kyse.

Esimerkki

Alex⁹ - kuurosokea poika – oli hyvin kiinnostunut päiväkodin kahden kerroksen välisen portaikon tutkimisesta. Hän teki sitä useita kertoja päivässä erittäin kiinnostuneena, omasta aloitteestaan ja monin muunnelmin. Eräänä päivänä henkilöstö huomasi, että hän makasi passiivisena ja itsestimuloivana rappusilla.

Tässä voisi ajatella kahta vaihtoehtoa:

Alex on vetäytynyt itseensä ja kokonaan menettänyt kiinnostuksensa tutkimiseen.

Toinen tapa ajatella asiaa on se, että Alex on tutkinut portaikon valmiiksi ja makaa alimmalla portaalla odottaen uutta ”porrasta” – uusia haasteita tutkimtavaksi, joita joku hänelle tarjoaa.

Riippuen siitä, kummalla tavalla ajatellaan, valitaan hyvin erilaiset toimenpiteet. Tässä esimerkissä kumppani kykeni havaitsemaan, ettei Alex ollut lopettanut tutkiskeluaan, vaan ainoastaan ”pyysi” uusia haasteita omalla persoonallisella tavallaan

(Esimerkki on Oslon Skådalenin osaamiskeskuksen ohjauskäytännöistä.)

Myönteiset ja kielteiset lumipallovaikutukset

Kun suhteen laatu edistää kehitysprosesseja, puhutaan myönteisistä lumipallovaikutuksista tai transaktiovaikutuksista. Tämä viittaa siihen, että jos interventiossa keskitytään kehityksen keskeisimmille panostusalueille, vaikutetaan suurempaan alueeseen kuin siihen, johon suoranaisesti keskitytään. Tämä periaate on sisäarakennettu kehitysprofiilin rakenteeseen. Näemme toimenpiteiden, jotka keskittyvät laadun varmistamiseen ja kehittämiseen sosiaalisen leikin/yhteistoiminnan kasvokkaisessa suhteessa johtavan siihen, että kuurosokea tekee aloitteita läheisyyteen. Siten syntyy mahdollisuus varmistaa läheisyys/kiintymyssuhde kumppaniin. Kun läheisyys tai pikemminkin turvallisuudentunne/luottamus on luotu ja vakiintunut, kuurosokea

9 Esimerkeissä, jotka eivät pohjautu julkaistuihin video-otoksiin, käytetään peitenimiä.

uskaltaa lähteä tutkimaan maailmaa. Tämä johtuu siitä, että hän kumppanin vakaan saatavillaolon kautta kokee voivansa palata takaisin turvaperustaan. Myönteinen sosiaalinen leikki on näin ollen saanut aikaan myönteisen lumipallovaikutuksen.

Interventiossa on tämän vuoksi oleellista löytää ne toimenpiteiden panostusalueet, jotka vetävät kehitysprosesseja myönteiseen suuntaan. Panostusalueet on valittava huolella ennen kaikkea sen vuoksi, että kuurosokeiden vuorovaikutuskokemukset tulevat aina olemaan rajallisia verrattuna näkevien/kuulevien lasten saamiin kokemuksiin. Toimenpiteet kohdennetaan siis kehityksen ydinalueisiin siten, että myönteiset prosessit voivat levitä sieltä mahdollisimman suurella voimalla.

Ellei kuurosokea koe riittävänasteisia ja riittävän monia myönteisiä suhteita muihin ihmisiin, voi aiheutua kielteisiä lumipallovaikutuksia/transaktiovaikutuksia. Tässä voidaan puhua myös pitkäaikaisvaikutuksista, jotka voivat johtaa sekä psyykkisiin että fyysisiin jälkiseurauksiin (sosiaalinen deprivatio). Tämä johtuu siitä, että kuurosokeat eivät saa elämyksiä sosiaalisista yhteyksistä. Muiden ihmisten kanssa koettujen myönteisten elämysten puuttuminen tai puutteellisuus voi johtaa siihen, että kuurosokea sekä osoittaa vähemmän sisällään olevaa potentiaalia että kehittää kielteisenä lumipallovaikutuksena eri tavoin ilmenevää ongelmakäyttäytymistä. Tässä ajatellaan itsestimulointia, itseä vahingoittavaa käyttäytymistä, aggressiivista käyttäytymistä sekä huomattavaa passiivisuutta. Mainitut jälkiseuraukset voivat toisin sanoen johtua siitä, että kuurosokea ei ole kokenut myönteisiä suhteita ympäristönsä kanssa. Suhteita on pikemminkin leimannut ylläritus, stressi tai alistimulointi (Brandsborg, 2012). Näissä tapauksissa intervention tulee keskittyä hyvin toimivien kasvokkaisten suhteiden luomiseen tai uudelleenluomiseen.

On tärkeää painottaa, että puhumme tässä yhteydessä relationaalisista häiriöistä, jotka eivät välttämättä johdu siitä, että hoivahenkilöissä tai hoivaympäristössä on jotain vikaa. Sitä vastoin kyseessä ovat relationaaliset eli suhteisiin liittyvät ongelmat, jotka voivat johtua siitä, että hoivaympäristön on vaikea suhtautua kuurosokeuteen tai ymmärtää kuurosokeutta – erityisesti, ellei kumppanin saatavilla ole riittävää ammattitaitoista apua.

Muista kehitysteorioista

Sosiaalista oppimista ja kehitystä käsittelevissä teorioissa läpikulkevia käsitteitä ovat lähikehityksen vyöhyke ja telineiden rakentaminen (scaffolding¹⁰).

Lähikehityksen vyöhyke

Venäläinen psykologi Lev Vygotsky (1982) kehitti mallin, joka kuvaa kumppanin tehtävää auttaa lasta kokemaan osaavansa saman kuin kumppani käsittää tämän osaavan. Kun lapsi kokee itsensä Toisen silmin, hän selviää etäisyydestä sen välillä, jonka hän pystyy tekemään itse juuri nyt ja jonka hän pystyy tekemään itse lähitulevaisuudessa. Kumppani ratkaisee tämän tehtävän tukemalla lasta selviämään siitä etäisyydestä, joka on lapsen jo nyt osaaman ja seuraavan itsenäisesti osattavan tavoitteen välillä. Tätä etäisyyttä kutsutaan lähikehityksen vyöhykkeeksi. Toimenpiteitä suunniteltaessa on tämän vuoksi ratkaistavaa pystyä tunnistamaan sekä se, mistä lapsi pystyy selviämään että mitä funktioita lapsi on kehittämässä. Kiinnekohdat niiden asioiden tunnistamiselle, joita lähikehityksen vyöhykkeellä on, paljastuvat niissä vuorotteluissa, joissa on korkein laatu. Niitä löytyy jatkuvista suhteista, joissa on paljon vastavuoroisuutta ja monimutkaisuutta ja joissa hallitut funktiot ovat vakaita. Juuri niissä lapsi itse paljastaa, mitä hän on kehittämässä. Tämän vuoksi interventioanalyysissä on oleellista kyetä tunnistamaan kyseisen suhteen korkealaituisimmat tuokit. Sen jälkeen panostetaan mahdollisimman useiden sellaisten oppimistilanteiden järjestämiseen, joissa on mahdollisuus kohdata lapsi lähikehityksen vyöhykkeellä. Tämä tulee johtamaan siihen, että kehityksessä olevat kommunikatiiviset taidot muodostuvat seuraavassa vaiheessa osaksi lapsen toimintavalikoimaa.

Syntymästään kuurosokeiden heikon luettavuuden vuoksi lähikehityksen vyöhyketä on vaikea tunnistaa. Sen vuoksi on vaarana, että ympäristöltä jää huomaamatta tai että se tulkitsee väärin käyttäytymistä, joka osoittaa kuurosokean kehittyneen edelleen ja etsivän nyt uusia haasteita. Sellaisissa tapauksissa kehitys lukkiutuu ja jatkokehitys hankaloituu. Viidennessä luvussa tarjoamme kumppanin avuksi työkaluja sekä lähikehityksen vaikeaan tunnistamisprosessiin että oikea-aikaisen riittävän tukemisen (tukitelineiden rakentamisen) strategioihin, joita kumppani voi hyödyntää koko kommunikatiivisessa kehityksessä. Tässä kirjassa käsiteltä lähikehityksen vyöhyke ei käytetä valmiuksista, vaan suhteista. Kumppani ei siis pyri rakentamaan tukitelineitä pelkästään edistääkseen kuurosokean oppimista, vaan myös edistääkseen omaa oppimistaan, koska hän on itse osa kehittyvää suhdetta.

10 Oikea-aikainen riittävä tuki

Telineiden rakentaminen (scaffolding)

Kumppanilla on monia rooleja, minkä vuoksi hän tarvitsee ulkopuolista tukea pysyäkseen paremmin näkemään oman osuutensa. Kumppanin vuorovaikutuksessa antamaa apua lähikehityksen vyöhykkeelle pääsemiseksi Bruner (1990) kutsuu rakennustelineiden tekemiseksi (scaffolding). Kumppani tukee kehittymäisillään olevia toimintoja auttamalla lasta tekemään sen, mitä tämä ei vielä itse osaa. Kehitystä luonnehtii se, että lapsi kokee hallitsevansa kommunikatiivisen kehityksen funktioita, ennen kuin hän todella hallitsee ne. Asian hallinta onnistuu kumppanin rakentamien telineiden vuoksi, jotka poistetaan tuen tavoin asteittain sitä mukaa kun lapsi ottaa asian yhä enemmän haltuunsa. Kiinnekohtia sille, miltä kumppanin telineiden rakentaminen voi näyttää, on sisällytetty kehitysprofiilin analyysityökaluun, kiinnekohtamalliin ja selvitetty tekstissä, joka kuvailee kunkin ympäristösuhteen kutakin yksittäistä osa-aluetta.

Kiinnekohtamallista näkyy esimerkiksi sekä yhä monimutkaisempien vuorovaikutuskaavojen asteittainen kehitys että keskustelujen monimutkaisuuden kasvaminen. Esimerkkinä on se, että vaikka vauvat eivät heti syntymästään saakka varsinaisesti kykene osallistumaan keskusteluun, niin äidit käyttäytyvät aivan kuin he kykenisivät, rakentamalla eräänlaiset keskustelutelineet, niin että lapsi luultavasti kokee puhuvansa äitinsä kanssa osaamatta oikeastaan tehdä sitä itse. Äiti ainakin kokee hallitsevansa keskustelun lapsensa kanssa. Äidin elämys keskustelun hallitsemisesta lapsensa kanssa siirtyy myönteisellä tavalla lapseen ja käynnistää myönteisen lumipallovaikutuksen.

Päätöskommentteja lähikehityksen vyöhykkeestä ja telineiden rakentamisesta

On erilaisia tapoja ymmärtää yllä kuvatut oppimisperiaatteet. Periaatteiden ymmärtäminen eri tavoilla johtaa myös toimenpiteiden erilaisiin panostusalueisiin. Tässä ehdotettu lähestymistapa pohjautuu siihen, että kehitysprosessien tulee olla samat syntymästään kuurosokeille kuin muille. Tämän vuoksi oppimistavoitteiden on oltava erilaiset ja niissä on oltava tilaa suurille muunnelmille. Lähikehityksen vyöhyke on riippuvainen vastavuoroisesta luottamussuhteesta kuurosokean ja tämän lähimpien kumppaneiden välillä. Tämä vie meidät kiintymysteorioihin, joita ovat kehittäneet mm. Ainsworth, Blehar, Waters, Wall (1978) ja Bowlby (1980).

Kiintymys ja vastavuoroinen luottamus

Lapsen tarve luoda läheisiä tunnesiteitä joihinkin tiettyihin toisiin ihmisiin on täysin perustavanlaatuinen ja välttämätön asia, jotta hän voi kehittää suhteita yleisesti muihin ihmisiin sekä fyysisiin ympäristöihin. Kehitysprofiili korostaa tällaisten vastavuoroisten luottamussuhteiden merkitystä ja käyttää perustanaan osia kiintymysteorioista. Nämä teoriat käsittelevät sitä, miten lapset ja hoivahenkilöt luovat voimakkaita tunnesiteitä toisiinsa. Nämä tiiviit tunnesuhteet organisoivat lapsen luonnollista oppimista ja avaavat mahdollisuuden sille, että lapsi ja aikuinen samaistuvat toisiinsa. Samaistumisprosessi varmistaa, että aikuinen pyrkii koko ajan mukauttamaan lapselle suuntaamiaan aloitteita, minkä vuoksi lapsi vähitellen oppii yhä enemmän toiselta. Siksi perustavanlaatuinen kiintymys- ja luottamussuhde edistää sosiaalista ja kulttuurisidonnaista oppimista.

Liian vahvat tai liian heikot siteet voivat vaikuttaa lapsen psykologiseen kehitykseen kielteisesti. Kun kyseessä on kuurosokeus, on tärkeää, että ammatti-ihmiset solmivat siteitä, jotka ovat juuri riittävän vahvoja ja vakaita, jotta ne motivoivat sosiaaliin ja kulttuurisidonnaiseen oppimiseen. Kuurosokean reaktio kiintymyssuhteessa on erilainen kuin mitä kumppani kulttuurisidonnaisesti odottaa. Juuri kuurosokean reaktio myös inspiroi kumppanin sitoutumisen jatkumista. Mikäli kuurosokean tunnepitoiset reaktiot jäävät havaitsematta, kumppani tuskin pystyy ylläpitämään sitoutumistaan suhteeseen. Monilla vanhemmilla on täysin ongelmaton kiintymyssuhde kuurosokeisiin lapsiinsa. Ammatti-ihmisten haasteena puolestaan on löytää ammattimainen tapa ryhtyä kiintymyssuhteisiin.

Kiintymyssuhteessa on kaksi perusolottuvuutta. Toinen niistä on se, että lapsi kokee hoivahenkilön turvalliseksi kokiessaan tämän henkilönä, joka on herkkä hänen emotionaalisille signaaleilleen ja joka vastaa näihin signaaleihin. Siten hoivahenkilö osoittaa lapselle, että Toinen¹¹ havaitsee tämän tunnetilan. Näin ollen lapselle merkityksellinen hoivahenkilö on sellainen, joka vastaa asianmukaisesti ja tarpeeksi johdonmukaisesti lapsen emotionaaliin signaaleihin. Siten yhdessäolo Toisen kanssa säätelee lapsen perustunnetilan muunnelmia. Yksi tällaisen suhteen tärkeä psykologinen seuraus on se, että se antaa lapselle sisäistä voimaa kohdata haasteita ja vaikeuksia.

Toinen tärkeä psykologinen seuraus on se, että turvallinen henkilö toimii lapselle ympäristön tutkimisen ja ulkopuoliseen maailmaan suuntautumisen tukikohtana.

11 Kirjassaan *Pedagogikk og kjærlighet* (2008) Liv Holmen kuvailee, miten tämä tapahtuu käytännössä.

Perusturvallisuus tutkimisen tukikohtana

Alussa näkevä/kuuleva lapsi kokee perusturvallisuuden/luottamuksen (trust)¹² läheisessä fyysisessä kontaktissa yhden tai useamman hoivanantajansa kanssa. Näkevä/kuuleva lapsi kokee, että hän pystyy ylläpitämään ja uudelleenluomaan läheisyyden. Se tapahtuu aluksi tiiviissä fyysisessä kontaktissa ja myöhemmin yhä pidemmältä etäisyydeltä. Näin on silloin, kun kaukoaistit näkö ja kuulo yhä enemmän vastaavat lapsen tarpeeseen tarkistaa, onko hoivahenkilö yhä sosiaalisesti ja emotionaalisesti saatavilla. Tämä peruskiintymys yhteen tai useampaan lähihenkilöön luositen puitteet sille, että lapsi uskaltautuu yhä kauemmas turvalähteestä ulos maailmaan. Tämä tapahtuu, koska lapsi on kokenut, että on jatkuvasti mahdollista luoda turvallisuus/läheisyys uudelleen. Sukkuloiminen turvalähteen ja maailman haasteiden välillä perustuu vastavuoroiseen kiintymykseen pohjautuvaan tunnepohjaiseen luottamussuhteeseen.

Lisäksi kun lapsi saa kokea, että hänen ensisijaiset hoivahenkilönsä vastaavat hänen perustarpeisiinsa, hän pystyy tulevaisuudessa kehittämään luottamuksen useampiin henkilöihin. Kukin näistä henkilöistä voi olla turvan, tuen ja maailmasta saatavan tiedon lähde

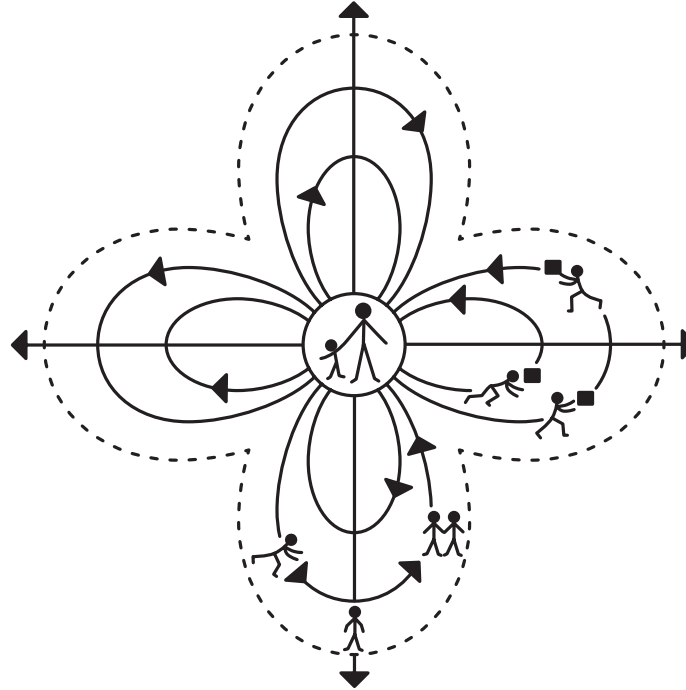
Elintilamalli

Käytämme kehitysprofiilissa mallia, joka kuvailee, miten lapsi asteittain lisää etäisyyttä turvalähteestä (hoivahenkilö) yhä suurempaan osaan ympäristöä (ks. kuva 1). Kutsumme lapsen elintilaksi sitä tilaa, jonka lapsi hahmottaa ja jossa hän voi liikkua vapaasti (Nafstad, 1989). Tila kasvaa asteittain, koska lapsi kokee, että hän voi uudelleen aikaansaada turvallisuuden palaamalla turvalähteen luo.¹³

12 Useassa kohdassa vastaava englanninkielinen termi on suluissa. Haluamme siten varmistaa, että lukija tunnistaa käsitteen englanninkielisistä teksteistä ja usein tarkkaa käännöstä ei ole edes olemassa.

13 Elintilamallia inspiroivat kehityopsykologi Harald Martinsen tutkimukset. Hän havainnoi, miten lapset puistossa sukkuiloivat äidin ja ympäristön tutkimisen välillä (Martinsen, 1982).

Kuva 1

Elintilamalli

Kuva osoittaa, miten lapsen elintila luodaan ja vakiintuu dynaamisena suhteena. Kiintymyssuhde luodaan ensiksi fyysisesti läheisenä suhteena ja sitä ylläpidetään vähitellen pitenevästä etäisyydestä yhä pitemmän aikaa.

Sama koskee syntymästään kuurosokeita. Heidän kohdallaan on kuitenkin vaikea lisätä etäisyyttä lähihenkilöön johtuen puuttuvista tai voimakkaasti heikentyneistä kaukomaista. Elintilan laajenemista ei tapahdu ilman erityisiä toimenpiteitä tai ellei kuurosokealla lapsella ole vakiintunutta vakaata sisäistä tunnetta lähihenkilön emotionaalisesta ja sosiaalisesta saatavillaolosta kaikissa tilanteissa. Tämä koskee myös tilannetta, jossa Toinen ei ole fyysisesti paikalla kuurosokealle. Tähän voidaan vaikuttaa pedagogisilla toimenpiteillä, esim. tekemällä selkeät ”sopimukset” siitä, mistä kuurosokea löytää uudelleen turvahenkilön.

Lisäksi syntymästään kuurosokeilla tulee aina olemaan rajoitettu elintila verrattuna näkeviin/kuuleviin henkilöihin. Tämä johtuu sekä paljon vähälukuisemmista kokemuksista että niistä riskitekijöistä, joita varsinkin näön puute aiheuttaa elintilan laajentamista koskevaa motivointia ajatellen. Tämän lisäksi puuttuvat näkövaikutelmat johtavat siihen, ettei kuurosokea voi käsittää kumppanin sosiaalista saatavillaoloa välimatkan päästä tai se on hänelle vaikeaa.

Kumppanin erityishaasteeksi nouseekin pienen elämismaailman tekeminen ”tiiviksi”, sellaiseksi jossa on riittävästi vaihtelevia ja rikastuttavia kokemusmahdollisuuksia ja että hän samanaikaisesti välittää kuurosokealle oman innostuneisuutensa asiasta, joka hänelle itselleen on pikkuasia (ks. esimerkki s. 134).

Esimerkki

Kajalla on kuurosokeutensa ja motorisen toimintarajoitteensa vuoksi hyvin rajallinen elintila. Jotta hänen tutkiva luonteensa saataisiin ylläpidettyä, opettaja antaa yhä uusia haasteita tytön ulottuville. He löytävät yhdessä kiinnostavia asioita maailmasta, jotka ovat yhtä innostavia Kajalle, kuin näkeville/kuulevalle lapselle olisi huomata jotain uutta maailmasta. Kaja kokee valon ja puuron, jota on syömässä

(Esimerkki on lainattu Liv Holmenin videokokoelmasta)

Loppukommentteja kiintymyksestä ja vastavuoroisesta luottamuksesta

Käsitteet lähikehityksen vyöhyke ja tukitelineiden rakentaminen (scaffolding) voivat auttaa ymmärtämään läheisyyden/turvallisuuden ja tutkimisen välisen yhteyden. Kuurosokean elintila tai turvavyöhyke on se alue, jonka hän hahmottaa, jossa hän tuntee olevansa turvassa ja jossa hän voi vapaasti liikkua. Välittömästi tämän vyöhykkeen ulkopuolella kuurosokea aavistaa olevan jotain, joka voi olla kiinnostavaa. Kyseistä aluetta voidaan pitää lähikehityksen vyöhykkeenä tai uutena tutkimusalueena. On mahdollista, että tästä alueesta tulee laajennettu turvavyöhyke. Kumppani voi rakentaa tukitelineet esimerkiksi siten, että kuurosokea hakee kumppanin saadakseen tämän auttamaan itseään alueelle, jonka olemassaolon aavistaa mutta jota ei ole uskaltanut tutkimaan itse. Kumppani voi myös itse tehdä aloitteen tukea kuurosokeaa eteenpäin maailmassa. Kumppani tekee aloitteen, koska hän on havainnut, että kuurosokea on siihen valmis ja motivoitunut.

Dialogisesta teoriasta

Ihmismieli on dialoginen

Dialoginen teoria on kiinnostunut tavasta, jolla ihminen ymmärtää itseään, muita ja ympäristöä. Teoria kuvailee inhimillistä kykyä muodostaa merkitys suhteissa sosiaalisten ja fyysisten ympäristöjen kanssa. Tarvitsemme muiden reaktioita ymmärtääksemme muita, kokemiamme asioita ja itseämme.

Marková (2005, 2006) määrittelee dialogisuuden¹⁴ ihmismielen kyvyksi ymmärtää yhteiskunnallista todellisuutta, luoda sitä ja viestiä siitä Alterin vaikutuksen alaisuudessa. Alterilla tarkoitetaan tässä ihmisen omaa sisäistä edustusta Toisesta/Toisista.

Dialogisesta teoriasta tähän valitut asiat koostuvat teemoista ja käsitteistä, jotka kuvailevat kumppaneiden välillä tapahtuvia dynaamisia suhteiden välisiä prosesseja, heidän yhdessä sitoutuessaan merkityksen ja kommunikoinnin luomiseen.

Kanssakirjoittaminen - monimuotoisuus

Kun kuurosokea kokee, että hänen näkökulmansa kiinnostaa Toista, hän saa mahdollisuuden ottaa roolin yhteisen teeman ja yhteisen merkityksen kanssakirjoittajana vuoropuhelussa. Kun kuurosokea siten saa äänen keskustelussa, vuoropuhelusta tulee moniääninen ja ilmaisumuodoista tulee monimuotoisempia. Tällä perustasol-

¹⁴ Linellin (2009) mukaan dialogisuus on ihmisen kognition (ajattelun) ja kommunikoinnin tyypillinen piirre.

la ei ole oleellista saada muiden ääniä muistuttavaa ääntä, vaan kokea, että on oma ääni. Dialogiseen teoriaan mahtuvat tasavertaisesti kaikki mahdolliset muunnelmat inhimillisistä tavoista olla maailmassa ja ilmaista itseään. Siten kuurosokeustapaa olla maailmassa korostetaan ja se tehdään erilaisuudessaan kiinnostavaksi sen sijaan että se kiellettäisiin tai jätettäisiin huomiotta. Kumppanin haasteena on näin ollen antaa kuurosokealle elämys siitä, että kuurosokean näkökulma maailmaan kiinnostaa häntä.

Yksilön elämys suhteesta

Dialoginen teoria mahdollistaa keskittymisen kommunikatiivisen kehityksen psykologiseen ulottuvuuteen. Tämä kehityksen osa-alue keskittyy siihen ja korostaa sen merkitystä, että yksilö yhdessä Toisen kanssa kokee itsensä ihmisarvoiseksi. Hän kokee itsensä ihmisarvoiseksi, koska Toinen on kiinnostunut kuuntelemaan, mitä hänellä on sydämellään. Hän kokee itsensä ihmisarvoiseksi myös silloin, kun kumppani pyrkii seuraamaan hänen esittämänsä näkökulmaa. Henkilö voi esimerkiksi kokea itsensä huomaamisen arvoiseksi, koska hän on kokenut usein muiden huomaavan itsensä. Tilanne voi tietenkin olla myös päinvastainen. Itsensä kokeminen muiden silmissä ihmisarvoiseksi ja kiinnostavaksi on täysin ratkaisevaa sille, että saa omaan käsitykseen itsestään voimaa ja rohkeutta toteuttaa itseään toisten kanssa ja maailmassa.

Kontrasti monologiseen teoriaan

Dialogisen teorian vastakohta on ”monologinen teoria”. Dialogisesta näkökulmasta tarkasteltuna monologisissa teorioissa merkitys muodostuu yksittäisessä ihmisessä, mikä tarkoittaa, että ajattelu tapahtuu yksittäisen henkilön mielessä ja lähettäjän kommunikatiivisella viestillä on lähettäjälle kiinteä merkitys, jonka vastaanottaja tämän jälkeen selvittää. Se on ristiriidassa dialogiseen teoriaan nähden, jonka keskiössä eivät ole yksilön välittämät viestit, vaan hänen kommunikatiiviset ilmauksensa. Ne ovat luonteeltaan Toiselle suunnattuja ja riippuvaisia siitä, että Toinen vastaa niihin ja edesauttaa sitä, että ilmaisu saa merkityksen ja että se sisältyy yhteisen merkitysvalikoiman luomiseen sillä hetkellä. Painopisteessä ei siis ole ilmauksen kiinteä merkitys, vaan sillä hetkellä luotu merkitys. Merkitys on aina ymmärrettävä sen asiayhteyden pohjalta, jossa se muodostetaan ja vuoropuhelukumppanit luovat ilmaukset yhdessä. Nämä kaksi näkökohtaa tarkoittavat, että merkitys ei voi olla etukäteen päätetty, vaan molemmat kumppanit yhdessä muodostavat (kirjoittavat) sen yhä uudelleen käymiensä keskustelujen aikana.

Ajattelukin tapahtuu dialogisella tavalla. Ajattellessamme käymme sisäistä vuoropuhelua itsemme kanssa tai Toisen sanoman asian kanssa. Tämän lisäksi ajatteluumme vaikuttavat asenteet, jotka voivat tulla ihmisryhmiltä tai yhteiskunnalta. Dialoginen teoria osoittaa ajattelumme toimivan jatkuvasti sisäisen vuoropuhelun kaltaisesti. Siten tämä sisäinen vuoropuhelu ja sisäisen vuoropuhelun sisältämät äänet vaikuttavat toimintaamme, sanomiimme asioihin ja valintoihimme. Näihin ääniin vaikuttaa puolestaan se, mitä kuvittelemme muiden tarkoittavan, ajattelevan, odottavan meiltä sekä vaatimukset tai rajoitukset, joita koemme ympäristön enemmän tai vähemmän tietoisesti asettavan meille.

Intersubjektiivisuus - subjektiivisuus ja agenssi¹⁵

Tätä silmällä pitäen on tärkeää, että syntymästään kuurosokea kokee itsensä henkilöksi, joka on Toisen mielestä kuuntelemisen arvoinen. Huolimatta vaikeuksista, joita kuurosokealla on ilmaista ajatuksiaan, hänen on tunnettava olevansa vapaa ilmaisemaan itseään omalla äänellään. Vuoropuhelussa kuurosokean on koettava itsensä monissa asemissa tai rooleissa, jotka ovat mukana luomassa hänen omakuvaansa. Hänen on esimerkiksi koettava itsensä sellaiseksi, joka osaa ilmaista itseään ja ajatella, kuunnella Toista ja sietää jännitys, joka syntyy hänen pyrkiessään saamaan ajatuksensa perille Toiselle. Lisäksi hänen täytyy kokea, ettei kumppani ole ainoastaan halukas kuuntelemaan häntä, vaan että tämä on myös aidosti kiinnostunut seuraamaan häntä hänen näkökulmaansa (Nafstad 2009).

Markován (2008) mukaan sen lisäksi, että ihmiset vuoropuhelussa toistensa kanssa pyrkivät yhteisymmärrykseen Toisen kanssa (intersubjektiivisuus), he pyrkivät samanaikaisesti vastakkaiseen suuntaan, kohti oman itsensä kehittymistä henkilönä (subjektiivisuus). Artikkelissaan 'Kommunikation kan kurere'¹⁶ (2009) Anne Nafstad vie tätä yleistä näkökohtaa eteenpäin ja suhteuttaa sen synnynnäiseen kuurosokeuteen ja kommunikaatioon. Ydinajatuksen mukaan kumppanien on oltava tietoisia siitä, että kuurosokea pyrkii vuoropuhelussa sekä saavuttamaan yhteisymmärryksen keskustelukumppaninsa kanssa että samanaikaisesti saamaan kumppanin kuulemaan itseään ja antamaan itselleen tunnustusta. Tunnustuksen saamisen elämys kehittää omakuvaa, omaa ääntä, omaa agenssia ja omaa identiteettiä. Kaikki ihmiset pyrkivät myös rakentamaan sisäistä vahvuuttaan ja minäkuvaansa ollessaan muiden ihmisten kanssa.

15 Agenssi vastaa tässä lähinnä toimintavoimaa, kykyä toimia, toimijuutta.

16 Artikkelia ei ole suomennettu. Otsikon suora suomennos ”Kommunikointi voi parantaa”.

Syntymästään kuurosokean saama elämys siitä, että Toinen tunnustaa hänet sellaisena kuin hän on, muodostuu tavasta, jolla kumppani kohtaa hänet vuoropuhelussa. Tunnustuksen saamisen ja arvostuksen kokeminen on edellytys sille, että syntymästään kuurosokeat itse saavat voimaa ja rohkeutta olla aktiivisia vuoropuhelussa. Se tapahtuu, kun kumppani ottaa roolin henkilönä, joka kuuntelee ilmauksia, antaa niille tunnustusta ja seuraa niitä – myös sellaisia ilmauksia, joita hän ei välittömästi ymmärrä. Kuunteleva kumppani luo niinkään perustan sille, että myös kuurosokeasta tulee valmis seuraamaan kumppania tämän näkökulmaan. Näin tapahtuu siksi, että kuurosokea on ensiksi kokenut kumppanin seuraavan hänen näkökulmaansa. Asian ydin piilee siinä, että kumppanin antamassa tunnustuksessa on kyse siitä, että kuurosokea saa tunnustusta kuurosokeana ”outoine” kiinnostuksineen ja kummallisine tapoineen ilmaista itseään. Tunnustusta antavalta Toiselta saatu sisäinen voima, joka näin ollen rakentuu vahvistuneen subjektiivisuuden pohjalta, muodostaa vuoropuhelussa kuurosokean oman toimintakompetenssin eli agenssin. Henkilön kommunikatiivisesta agenssista tulee asteittain yhä kestävämpi, kun hän saa monia myönteisiä kokemuksia siitä, että sietää sen, ettei tule ymmärretyksi. Kuurosokeasta tulee siten yhä parempi sietämään vuoropuhelussa väärinkäsityksiä tai katkoksia. Kuurosokea tulee myös yhä paremmaksi siinä, että hän pyrkii itse aktiivisesti selvittämään sekä katkoksia että väärinkäsityksiä. Kommunikoinnista tulee vähemmän haavoittuvaa, koska kuurosokea riittävän hyvien elämysten kautta ja saatuaan tunnustusta ilmaisevana henkilönä, kehittää sisäisen voiman. Tämä sisäinen voima antaa kuurosokealle yhä enemmän kompetenssia ja vastustuskykyä (resilience) suhteessa jännityksen sietämiseen. Tässä on kyse jännityksestä, jota syntyy kuurosokean kokiessa, että kumppanilla on aikomus ymmärtää kuurosokeaa, vaikka hänellä olisikin suuria vaikeuksia ymmärtää, mitä kuurosokea yrittää ilmaista.

Dialogisen teorian mukaan onkin oleellista keskittyä siihen, miten kumppanin tulee käyttäytyä, jotta syntymästään kuurosokea kokee hänet kuuntelevaksi. Artikkelissa ‘Kommunikation kan kurere’ (Nafstad, 2009) korostetaan erityisesti sitä, että kumppani ottaa kuuntelevan asenteen. Se, että on kuunteleva asenne ei tarkoita vain passiivista ja odottavaa roolia. Kuunteleva asenne tarkoittaa myös sitä, että kumppani tukee kuurosokean osallistumista vuorovaikutukseen, rakentaa niin sanotusti tukitelineet. Kun kuurosokea kokee itsensä Toisen kuuntelevan asenteen arvoiseksi, hän saa elämyksen, joka vähitellen johtaa siihen, että hän saa rohkeutta ja halua toteuttaa omaa kommunikatiivista agenssiaan vuorovaikutuksessa (Nafstad, 2009). On huomattava, että tämä elämys voidaan saada, vaikka henkilö käyttäisi vain vähän kult-

tuurikielisiä elementtejä. Itsensä voi kokea ihmisarvoiseksi myös silloin, kun vastaanottaa toisen puhetta. Tämä koskee erityisesti niitä kuurosokeita, jotka ensisijaisesti pitävät toisten kuuntelemisesta (Lundqvist, 2012).

Luottamus

Ympäristön henkilöiden, ajan ja paikan strukturointia on käytetty ja käytetään yhä pedagogisena strategiana, jonka tavoitteena on luoda ennakoitavuutta ja turvallisuudentunnetta. Tämä pedagoginen strategia liittyy kuurosokeuden luonteeseen, joka aiheuttaa suuria vaikeuksia nimenomaan turvallisuudentunteen ja hahmotettavuuden suhteen. Toinen näkökohta turvallisuudentunteeseen tulee kiintymysteorioista, jotka selittävät, miten perusturvallisuus syntyy vastavuoroisesta kiintymyksestä ja on edellytys sille, että kuurosokeat saavat rohkeutta oman toimintaympäristönsä tutkimiseen.

Dialoginen teoria laajentaa turvallisuuden ymmärtämistä siten, että siinä keskitytään vastavuoroiseen luottamukseen. Tämäntyyppinen luottamus on peräisin perustavanlaatuisista kiintymyssuhteista ja liittyy yksilön elämykseen siitä, että kokee itsellään olevan Toisen silmissä sellaista arvoa, että hänestä voidaan pitää ja häntä voidaan rakastaa. Tämä perustavanlaatuinen tunneperäinen luottamus kehittyy ensisijaisesti vanhempi/lapsi -suhteissa ja luo perustan sille, miten ihminen emotionaalisesti suhtautuu itseensä ja muihin. Muut suhteet – kuten sosiaalinen leikki ja keskustelut – pystyvät kehittämään luottamuksen muita ulottuvuuksia, jotka puolestaan muodostavat perustan agenssin muille näkökohdille.

Lapselle luottamuksellisten suhteiden kokemisen tärkeä psykologinen seuraus on se, että lapsi saa sisäistä voimaa kohdata haasteita ja vaikeuksia, joihin kuuluvat sellaiset suhteet, jotka eivät anna tunnustusta kuurosokean erilaisuudelle. Kokiessaan Toisen luottavan itseensä lapsi saa energiaa ja voimaa, jotka edesauttavat sitä, että hän voi toimia ja toteuttaa itseään yhdessä muiden kanssa ja fyysisessä toimintaympäristössä omalla tavallaan. Elämys siitä, että itse on Toisen luottamuksen arvoinen, on perusta henkilön tuntemalle luottamukselle Toista kohtaan ja myöhemmin yleisesti hänen muita kohtaan tuntemalleen luottamukselle. Tämä tulee ilmi siten, että lapsi yleisesti ottaen suhtautuu luottavaisesti muihin ihmisiin, vaikka monet eivät tulekaan vastaamaan tähän odotukseen (Marková, 2010).

Markován mukaan kykyymme ryhtyä läheisiin kahdenvälisiin suhteisiin vaikuttaa se luottamus, jota tunnemme ympäristöämme kohtaan. Toisin sanoen työtovereit-

temme asenteet, johdon antama arvostus ja viranomaisten meille asettamat puitteet ja vaatimukset vaikuttavat tapaan, jolla pystymme ryhtymään läheiseen suhteeseen kuurosokean kanssa. Myös ammattitaitoiset kumppanit tarvitsevat ammatillisen itsetuntonsa rakentamista kestääkseen vastustusta ja erimielisyyksiä.

Takaisin valittujen teorioiden taustalle

Ennen kuin jatkamme merkityksenmuodostamiseen keskittyvien teorioiden kuvailamista, käsittelemme valittujen teorioiden taustalla olevia syntymästään kuurosokeiden parissa tehtävän käytännön työn oleellisia näkökohtia.

Ajatuksia siitä, mitä kieli on

Monet syntymästään kuurosokeat ovat rakentaneet hyviä luottamussuhteita muihin ihmisiin, mutta se ei vielä sinällään riitä kielen kehittymiseen. Haasteenamme onkin tarkastella, kuinka me ymmärrämme kommunikointia, kieltä ja ajattelua sekä sitä, miten ne kehittyvät. Lähestymme näitä teemoja tavalla, joka enemmän tai vähemmän osallistaa harvinaiset ja erilaiset ilmaisu muodot. Lisäksi keskitymme merkitykseen ja siihen, miten merkitys muodostuu. Useimpien syntymästään kuurosokeiden on erityisen vaikea omaksua kulttuurikieltä perinteisen kielitieteen sääntöjen mukaisesti ja noudattaen perinteisiä pedagogisia kielellisen kehityksen strategioita. On kuitenkin otettava huomioon, että syntymästään kuurosokeiden ryhmä on hyvin heterogeeninen. Näin ollen ryhmään kuuluu myös syntymästään kuurosokeita, jotka pystyvät kehittämään kulttuurikielisen kommunikoinnin, jossa on paljon vähemmän mukautuksia kuin muilla syntymästään kuurosokeilla. Useimmat syntymästään kuurosokeat kykenevät neuvottelemaan yhteisistä viittomista ja yhteisestä kommunikatiivisesta käytännöstä, vaikka heidän onkin vaikea omaksua kulttuurikieltä.

Syntymästään kuurosokeiden parissa tehtävästä käytännön työstä

Neuvoteltu tai yhdessä luotu ”kuurosokeiden kieli” saa alkunsa kuurosokean kokemista kehollisista tunne-elämyksistä vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa sekä niistä eleistä, joita hän näiden elämysten pohjalta voi spontaanisti luoda. Havaitessaan nämä eleet kumppani voi antaa niille tunnustuksen mahdollisina viittomina. Kun se tapahtuu, kuurosokea ja kumppani voivat neuvotella päätyäkseen yhteiseen viittomaan ja sen yhteiseen merkitykseen (Daelman, Nafstad, Rødbroe, Souriau, Visser (2004); Nafstad, Vonen (2000)). Nämä mahdolliset viittomat ovat yleensä

muodoltaan sellaisia, että kuurosokea koskee tiettyä paikkaa, usein oman kehonsa kohtaa, johon vaikutelma tietystä kohtaamisesta maailman kanssa on jättänyt häneen kehollisia tunnejälkiä (BETs)¹⁷. Lapsen koskiessa omaa poskeaan kyseessä voi esimerkiksi olla jälki, joka viittaa äidin hetkeä aiemmin antamaan suukkoon.

Siksi voimme odottaa, että syntymästään kuurosokean luomat spontaanit ilmaukset saavat alkunsa kehollisista tunnejäljistä (BETs), joita muodostuu hänen yrittäessään luoda merkitystä vaikutelmille tai pyrkiessään luokittelemaan vaikutelmia, joita hän saa käynnissä olevasta vuorovaikutuksesta ympäristönsä kanssa. Kun kumppani ymmärtää ja hyväksyy sen, että merkitys ja kommunikatiiviset ilmaukset perustuvat niihin vaikutelmiin, joihin syntymästään kuurosokea tarttuu kehollisessa tunneperäisessä vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, hän voi jossain määrin saada vastauksen luettavuusongelmiinsa. Kyse on kumppaneiden vaikeuksista ensiksikin havaita kuurosokeiden kehollisia tunne-eleitä, jotta he voisivat tämän jälkeen pitää niitä mahdollisesti merkityksellisinä. Tietämys näistä elämispohjaisista kehollisista tunnejäljistä voi tukea kumppania sillä tavalla, että hän havaitsee helpommin kuurosokean spontaanit ilmaukset. Tällainen tietämys voi lisäksi aikaansaada sen, että kumppani pitää kyseisiä ilmauksia merkityksellisinä. Kumppanin on hyväksyttävä, että syntymästään kuurosokean käyttämät eleet¹⁸ perustuvat kehollisuuteen ja että niissä on korkea merkityspotentiaali.

On tärkeää huomauttaa, että nämä eleet ovat ensisijaisesti spontaaneja eivätkä aina kumppanille osoitettuja, vaan ne voivat olla osoitettuja kuurosokealle itselleen eräänlaisina ajatuseleinä. Vasta kun kumppani havaitsee eleet ja antaa niille tunnustuksen, kuurosokea voi käyttää niitä viittomina kommunikatiivisissa yhteyksissä. Kun syntymästään kuurosokea esim. viittaa oman kehonsa kohtiin, joihin tapahtuman vaikutelma on jättänyt jälkiä, hän tekee sen johdattaakseen kumppanin tarkkaavuuden tapahtumaan ja/tai tapahtumaan liittyviin asioihin. Tällä tavalla ajattele-malla on helpompi havaita ja pyrkiä ymmärtämään kuurosokean kommunikatiivisia ilmauksia, koska tässä ajattelutavassa selkeästi korostetaan kuurosokean näkökulmaa elämyksestä.

17 BETs on lyhenne sanoista Bodily Emotional Traces (keholliset tunnejäljet). Daelman, Nafstad, Rødbroe, Souriau, Visser (2004).

18 Keholliset, emotionaaliset ilmaukset, jotka ilmaisevat ajatuksia ja jotka ovat (tai eivät ole) kumppanille osoitettuja.

Lisää poimintoja merkityksenmuodostamista koskevista teorioista

Kannattaa hakea tietoa teorioista, jotka korostavat juuri sitä, että merkitys luodaan kehollisten ja tunneperäisten kokemusten kautta, joita yksilö saa vuorotteluissa fyysisen ja sosiaalisen ympäristön kanssa. On myös aiheellista hakea tietoa semiotiikasta, joka keskittyy siihen, miten merkitys rakentuu ja joka pitää kaikkia ilmaisuja periaatteessa merkitystä kantavina. Teoriat, jotka kuvailevat, miten lapset muodostavat perustavanlaatuisia käsitteitä niistä tapahtumista ja rituaaleista, joihin he osallistuvat arjessaan, ovat myös hyödyllisiä.

‘Embodiment’-teoria

Johnson (1992; 2010) kuvailee embodiment-teorian. Tämä teoria on suoraan innoittanut tiedon kehittämiseen kehollisten tunnejälkien muodostumisesta. Yksi embodiment-teorian perusajatuksista on se, että merkityksellä on tietynlainen rakenne. Peruskokemukset, joita lapsi saa maailmassa toimiessaan, muodostuvat niistä tavoista, joilla hän on - ja kaikki muut ovat - maailmassa. Saamme näitä kokemuksia kehoamme ensisijaisesti liikkumistapamme kautta.

Tavallisesti liikumme yhdestä lähtökohdasta reittiä pitkin toiseen kohteeseen tai suuntaamme alustasta ylös, ylhäältä alas tai jostakin tilasta toiseen tilaan. Liikumme suoraan eteenpäin, sivuttain kurvaillen tai ylös ja alas. Tavat, joilla tavallisesti liikumme maailmassa ja tavat, joilla maailma tavallisesti koskee kehoamme toistuvat muodostaen niitä vastaavia perustavanlaatuisia kognitiivisia kaavoja. Kaavat ovat mielikuva-kaavoja, joita henkilö luo kohdatessaan maailman.

Sen lisäksi, että keholliset mielikuvat kertyvät kaavoiksi, ei liikkeillä Johnsonin mukaan ole pelkästään rakennetta, vaan ne myös koetaan eri tavoin riippuen useista laatuparametreista. Nämä parametrit liittyvät siihen, miten elämykset koetaan emotionaalisesti. Emotionaaliset ulottuvuudet ovat kaikkein perustavanlaatuisin asia merkityksenmuodostuksessa. Kehollisista mielikuvakaavoista käy ilmi, että koemme jonkin asian enemmän tai vähemmän jännittäväksi, että jännitys kasvaa, saavuttaa huipun ja laantuu ja että jännitys voi olla melko voimakasta.

Esimerkki

Matilde pitää paljon pronssipatsaiden tekemisestä. Hän on varmasti sitä mieltä, että aktiviteetti ja keholliset tunnevaikutelmat, joita hän siinä saa, ovat jännittäviä. Hän hioo patsaita hiomakoneella ja tekee itse aktiviteetista spontaanin eleen – tärinäliikkeen. Kun hän kuukausia myöhemmin on metsässä ja saa sähkömoottorisahan käteensä sahatakseen polttopuita, hän esittelee tärinäeleen kumppanilleen. Matilda siis kokee, että nämä kaksi kehollista emotionaalista kokemusta muistuttavat toisiaan tai yhdistyvät samaan mielikuvakaavaan.

Voimme kuvitella, ettei kyse ole pelkästään samanlaisesta tavasta täristä, vaan myös tunneperäisestä jännityksestä, jonka hän kokee ollessaan aktiivinen molemmissa toiminnoissa.

(Esimerkki on Tanskan Ålborgissa sijaitsevan Center for Døvblindhed og Høretabin käytännön ohjaustyöstä.)

Syntymästään kuurosokea kokee liikeulottuvuudet toisiaan muistuttavina elämyksinä, koska ne tapahtuvat saman mielikuvakaavan sisällä. Samanaikaisesti ne eroavat toisistaan tai voidaan erotella, koska ne muilla tavoin eroavat toisistaan. Saman mielikuvakaavan sisällä olevat keholliset elämykset voidaan näin ollen kokea erilaisina, koska liikkeet esim. eroavat toisistaan sisältäen eriasteista jännitystä ja voimaa. Liikkeet koetaan myös eri tavoin riippuen liikkeen suoritustavasta tai suunnasta. Voimme odottaa pystyvämme tunnistamaan näiden laadullisten ulottuvuuksien jälkiä syntymästään kuurosokeiden kehollisten elämysten pohjalta luomissa spontaaneissa eleissä.

Esimerkki

Sofie lensi usein kotiin vanhempiansa luo Ålborgista Kööpenhaminaan viikonlopuksi. Hän käytti perinteistä viittomaa ”lentää”, jossa lentämistä kuvaava liike viitotaan eteenpäin. Sofie keksi itse viittoman ”lentää takaisin” Ålborgin kouluun, tekemällä ”lentää” viittomaliikkeen taaksepäin.

(Esimerkki on Tanskassa sijaitsevan Ålborgin Center for Døvblindhed og Høretabnin käytännön ohjaustyöstä.)

Kognitiivisia teorioita merkityksenmuodostamisesta

Flemming Ask Larsen (2003) on kognitiivisen semiotiikan pohjalta ehdottanut mallia, joka voi auttaa ammatti-ihmisiä ymmärtämään, millainen pääsy yksittäisellä syntymästään kuurosokealla on maailmaan. Tällainen tietämys voi auttaa kumppaneita huomaamaan kuurosokean epätavalliset ilmaisumuodot ja suhtautumaan niihin. Malli kuvaa myös, miten kumppaneiden on itse löydettävä ilmaisumuotoja, joita kuurosokean on mahdollista ymmärtää. Malli voi lisäksi auttaa luomaan oppimisympäristöjä, jotka sopivat kuurosokean tapaan olla maailmassa ja saamaan kumppanit keskittymään niihin asioihin elämyksessä, joihin kuurosokealla on pääsy. Juuri niistä asioista voi tulla yhteisen huomion keskipisteitä.

Ask Larsenin mallin mukaan on neljä mahdollista tapaa, joilla kohtaaminen ympäristön kanssa voi jättää fyysisiä ja psyykkisiä jälkiä kuurosokeisiin:

A. Sisäinen tila:	Koettu sisäinen tila (tunteet, nälkä, kipu yms.)
B. Liike:	Koetut liikkeet
C. Aistiminen:	Aistivaikutelmat (näkövaikutelmat, äänet, värinä, haju, maku, kosketus ja ilmavirta)
D. Paikka:	Koettu sijainti omalla keholla tai tilassa.

Kognitiiviset ja semioottiset teorialat käsittelevät yleisesti sitä, miten ihmiset kulloinkin ymmärtävät kokemansa asiat. Jotkut näistä teorioista kuvaavat ymmärtämisen tapahtuvan siten, että muodostamme mielikuvia, joilla ajatellaan olevan kognitiivisen tilan muoto (Fauconnier, Turner, 2002; Brandt, 2005).

Näistä teorioista Ask Larsen (2004) on mukauttanut mallin syntymästään kuurosokeille. Tämä malli voi tukea ammatti-ihmisiä heidän pyrkiessään analysoimaan, miten kumppani voi antaa merkityksen kuurosokean keskustelussa esittämälle ilmaukselle, joka ei ole välittömästi ymmärrettävissä. Mallin pohjalta on myös helpompi ymmärtää, miten syntymästään kuurosokea muodostaa merkityksen. Siten malli tukee ammatti-ihmisten pyrkimyksiä ymmärtää, kuinka sekä me itse että kuurosokeat jatkuvasti pyrimme luomaan merkitystä tapahtumiin. Se auttaa osuvan tulkintaehdotuksen tekemistä. Itse mallia käytetään analyysitilanteissa, joissa analysoidaan videotallennetta. Mallin käyttö videoanalyysin yhteydessä antaa osallistujille vähitellen käsityksen siitä, miten kuurosokeat rakentavat viittoman ja merkityksen.

Teoria tapahtumien kognitiivisista edustuksista – MER

Kathrine Nelsonin teoriassa (1985, 1999) kuvaillaan, miten lapset ymmärtävät ja tallentavat keholliset kokemuksensa kognitiivisina edustuksina niistä sosiaalisista tapahtumista, joihin he ovat osallistuneet. Näitä edustuksia Nelson (1999) kutsuu nimellä MER (Mental Event Representation). Nelson selittää käsitteen seuraavasti:

”MER edustaa tapahtumasarjaa, joka tapahtuu rajoitetun aktiviteetin sisällä ja jolla on selkeä alku ja loppu. Aktiviteetti tapahtuu tietyssä aikana ja tietyssä paikassa”.

Aktiviteetit, joihin tässä viitataan, ovat päivittäisiä rutiineja ja rituaaleja, jotka tapahtuvat usein, tietyssä aikana päivästä ja tietyissä paikoissa. Aktiviteetti koostuu eri toiminnoista, jotka tapahtuvat tietyssä järjestyksessä, niin että useat seikat tekevät ne tunnistettaviksi aktiviteettiin osallistuvalla lapsella. Kyseessä ovat kuten sanottu päivittäiset rutiinit, kuten yhteiset ruokailut, pukeutuminen, peseytyminen jne. Kyseessä ovat myös hyvin tunnetut rituaalit, joissa on kyse esim. toistensa tervehtimisestä ja hyvästien jättämisestä. Näille aktiviteeteille on tunnusomaista, että järjestys kylläkin on kerta toisensa jälkeen sama ja siten tunnistettavissa, mutta ne sisältävät myös vaihdettavissa olevia avauksia (slots). Lapsi syö – mutta se mitä hän syö, voi vaihdella. Lapsen ruokailuväline voi myös vaihtua ja itse toimintaketju voi vaihdella. Perustavimmanlaatuiset käsitteet, joita pikkulapsi muodostaa, rakentuvat Nelsonin mukaan tällaisista kokonaisista tapahtumista. Kun lapsi ja aikuinen ovat yhdessä näissä tapahtumissa, luodaan sekä kommunikatiivisia ilmauksia että sääntöjä sille, miten keskustelussa toisen kanssa toimitaan. Yhteiset rutiinit vaikuttavat myös siten, että vanhemmat saavat mahdollisuuden ymmärtää lastensa epätäydell-

lisiä kielellisiä ilmauksia, koska he voivat helposti sijoittaa ne asiayhteyteen, jossa ilmaus syntyi.

Nelsonin teoria on erittäin hyödyllinen syntymästään kuurosokeita ajatellen. Rutiinien ja rituaalien rakentaminen on monesta syystä tärkeää. Se luo hahmotettavuutta ja turvallisuudentunnetta maailmaan, jonka kuurosokeus helposti tekee heikosti hahmotettavaksi ja kaoottiseksi. Siksi rutiinit ja rituaalit ovat monien vuosien ajan olleet oleellinen osa kuurosokeuspedagogiikkaa. Kun rutiineihin ja rituaaleihin liitetään sopivasti joustavuutta ja muutosta, saadaan hyvät puitteet seuraaville asioille:

- kommunikatiivisten ilmausten muodostuminen,
- keskusteluteemojen kehitys,
- protokeskustelut (esivaihe keskusteluille, ks. keskusteluja koskeva luku 5B) ja
- keskustelusääntöjen omaksuminen.

Rutiinit ja rituaalit antavat mahdollisuuden keskustella syntymästään kuurosokeiden kanssa rutiinin sisällä syntyvistä erityisistä asioista tai sellaisista rutiiniin kuuluvista asioista, jotka saavat kuurosokean ajattelemaan vastaavanlaista tapahtumaa. Juuri sellaisista erityisistä tai assosioiduista tapahtumista käydyt keskustelut voivat kiinnostaa kuurosokeaa ja niistä voi löytyä mahdollisuus kehittää sekä kuurosokean subjektiivisuutta (ymmärrystä maailmasta) että hänen toimintavoimaansa kommunikoinnissa.

Johtuen kuurosokeiden erilaisista tavoista olla maailmassa, heidän muodostamansa kognitiiviset edustukset (MER) ovat tuskin samat kuin kumppanin. Siksi kumppanin on yritettävä kokea tapahtuma näkökulmasta, joka lähestyy kuurosokean näkökulmaa. MER-teoria korostaa, että perustavanlaatuiset kognitiiviset edustukset koostuvat kokonaisuuksista. Tämä aiheuttaa sen, että toisiinsa liittyvien tapahtumien pohjalta muodostuneet ilmaukset voidaan ymmärtää vain, kun tunnetaan se asiayhteys, jossa ne ovat muodostuneet. Keskustelukumppanin on siis tiedettävä riittävästi kuurosokean elämäkokemuksista yrittäessään ymmärtää, mitä kuurosokea ajattelee tai tarkoittaa.

Yhteenvedäviä kommentteja merkityksenmuodostamista käsittelevistä teorioista

Teoriat siitä, miten keholliset tunne-elämykset koetaan ja varastoidaan, antavat suuntaviivoja sille, miten näkevät/kuulevat kumppanit voivat pyrkiä lähestymään syntymästään kuurosokean näkökulmaa maailmaan. Teoriat tukevat kumppaneita odottamaan, havaitsemaan ja ymmärtämään syntymästään kuurosokean spontaaniin eleeseen mahdollisesti liitettävää merkitystä. Tämän jälkeen kuurosokean kumppanit saavat mahdollisuuden neuvotella yhteisestä viittomasta ja yhteisestä merkityksestä.

Teorialuvun päätöskommentteja

Se tosiasia, että kuurosokeiden spontaanit ilmaukset voivat olla näkeville/kuuleville kumppaneille niin vaikeita ymmärtää ja päinvastoin, voi olla kommunikatiivisen kehityksen este. Tämä on osoitettu Daelmanin (2003) ja Hartin (2010) tutkimuksissa. Molemmat tutkijat ovat tulleet siihen johtopäätökseen, että syntymästään kuurosokeiden kumppaneiden luettavuusongelma estää kommunikatiivisen kehityksen etenemistä ja yhteisen symbolisen ”kielen” muodostumista. Molemmat tutkijat korostavat myös sitä, että luettavuusongelma on pienempi syntymästään kuurosokeiden tunneilmausten kohdalla. Tämä voi jossain määrin selittää, miksi korkealaatuisia perusvuorovaikutusta on helpompi kehittää syntymästään kuurosokeiden kanssa ja toisaalta miksi symbolisen kielen kehittäminen syntymästään kuurosokeiden kanssa on paljon vaikeampaa. Kun keskustelut koskevat jotain, joka on tapahtunut senhetkisen tilanteen ulkopuolella, syntymästään kuurosokeiden kumppaneiden luettavuusongelma on suurimmillaan.

Luvussa kaksi olemme keskittyneet kuvailemaan otantoja niistä teorioista, jotka parhaiten vastaavat synnynnäiseen kuurosokeuteen liittyvän heikon luettavuuden ongelmiin. Luvussa kolme syvennämme konkreettisemmin joitakin oleellisia käsitteitä luvussa kaksi esitellyistä teorioista, jotka muodostavat kehitysprofiilin teoreettiset viitekehukset.

Analysointityökalun käsitteistö

Käytettäessä kehitysprofilia analysointivälineenä, on tunnettava sen teoreettisen viitekehyksen keskeiset käsitteet. Tietoon pohjautuva käytäntö perustuu teoreettisiin periaatteisiin, jotka ovat johdettavissa käsitteistä. Tässä kuvatulle käytännön työlle hyödyllisessä teoriassa on kyse kommunikatiivisten suhteiden kehityksen perusprosesseista ja kommunikointikumppaneiden agenssista. Jos periaatteista on hyötyä käytännön työlle, ne ovat sopivia. Jos taas osoittautuu, ettei periaate toimi käytännössä, se on syytä hylätä ja etsiä toinen. Näin saadaan toteutettua pedagogisen käytännön työn laadunvarmistus.

Haluamme tässä luvussa tuoda esille, mitä valitut dialogiset käsitteet merkitsevät pedagogisessa käytännön työssä. Osoitamme myös, minkälaisia kehityksellisiä seurauksia aiheutuu dialogisten käsitteiden mukaisten yhdessäolon periaatteiden seuraamisesta tai vastaavasti niiden noudattamatta jättämisestä.

Useita rooleja interventioanalyysissa

Yhden tai useamman kumppanin suunnitelmassa interventioita yhdessä kuntoutusohjaajan kanssa, jolla on erityistietoa synnynnäisestä kuurosokeudesta ja kommunikaatiosta, esiintyy samanaikaisesti erilaisia suhteiden kerroksia. Kuntoutusohjaajan rooli on tukea, rakentaa telineet ja vahvistaa syntymästään kuurosokean ja kumppanin välillä käynnissä olevaa suhdetta. Kuntoutusohjaajan ja kumppanin välinen suhde on näin ollen aivan kuin ylimääräinen kerros kumppanin ja syntymästään kuurosokean käynnissä olevan suhteen yllä. Käsite kumppani viittaa henkilöön, jolla on kommunikointikumppanin rooli kuurosokeaan nähden. Useimmissa tapauksissa monilla eri henkilöillä on tämä kumppanin rooli. Syntymästään kuurosokean kumppanit koostuvat perheenjäsenistä, ystävistä ja ammatti-ihmisistä kaikissa niissä ympäristöissä, joissa kuurosokea oleskelee. Tämän vuoksi interventioanalyysi edellyttää todellisuudessa kuntoutusohjaajan ja varsinaisten kumppaneiden verkoston välistä yhteistyötä.

Kun kehitysprofilia käytetään analysointivälineenä, interventiossa keskitytään aina kumppanin suhteeseen syntymästään kuurosokeaa kohtaan. Tämä koskee sekä itse videoanalyysia että niitä toimenpiteitä, joihin analyysi johtaa. Kuntoutusohjaajan yleisrooli ymmärretään tässä siten, että hän ottaa kumppanin roolin suhteessa kuurosokean kumppaniin. Kuntoutusohjaaja on näin ollen henkilö, joka on vuoropuhelussa kumppanin kanssa siitä, kuinka ollaan vuoropuhelussa kuurosokean kanssa. Kuntoutusohjaajan on kyettävä analysoimaan kumppanin näkökulma ja rooli vuorovaikutussuhteessa, jotta kumppani kokee saavansa apua. Tässä avussa on ensisijaisesti kyse siitä, että kuntoutusohjaaja auttaa kumppania ratkaisemaan ne ongelmat, joita tällä on havaita, nähdä ja ymmärtää kuurosokean spontaaneja ilmauksia ja tapaa, jolla kuurosokea toimii toisiin ihmisiin ja maailmaan nähden. Hän auttaa luottavuusongelman ratkaisemisessa.

Kumppani voi parhaiten ratkaista luottavuusongelman miettimällä yhdessä kuntoutusohjaajan kanssa, mitä hänen oma osuutensa merkitsee kuurosokean ja hänen itsensä välisen suhteen toimivuudelle. Yhteisen analysoinnin tavoitteena on, että kumppani saa käsityksen siitä, miksi hänen oma osuutensa sosiaalisessa kontaktissa, vuorovaikutuksessa ja kommunikoinnissa kuurosokean kanssa voi vaihdella laadullisesti. Kumppanin on konkreettisesti koettava, miten kuurosokean reaktio ensiksi vaikuttaa hänen omaan aloitteeseensa ja miten hänen aloitteensa sen jälkeen vaikuttaa kuurosokean seuraavaan osuuteen. Analysointi auttaa kumppania ymmärtämään, kuinka hän itse kumppanin roolissa osallistuu niihin transaktioprosesseihin ja transaktiovaikutuksiin, joihin kuurosokean emotionaalinen, sosiaalinen, kognitiivinen ja kommunikatiivinen kehitys perustuu.

Neljännessä luvussa kuvaillaan yksityiskohtaisesti ja konkreettisesti ne prosessit, jotka sisältyvät suunnitellun intervention taustalla olevaan analysointiin ja ne roolit, jotka esiintyvät analysointiin osallistuvassa verkostossa. Luvussa neljä kuvailtu käsitteistö osoittaa, mitä analysoinnissa tarkastellaan, miten tarkasteltavia asioita lähestytään, mitä panostusalueita pidetään ensisijaisina ja miten meidän tulisi toimia suhteessa.

Kumppanin käsitys syntymästään kuurosokeasta ja se miten hän kuurosokeaan suhtautuu on aivan ratkaiseva asia. Juuri siksi käsitteistön kuvailu aloitetaan käymällä perusteellisesti läpi kumppanin mahdolliset näkökulmat.

Kumppanin näkökulmat

Rommetveit (2003) kutsuu eri näkökulmia, jotka tutkija voi ottaa, nimillä ensimmäisen persoonan, toisen persoonan ja kolmannen persoonan näkökulma. Tästä inspiroituneina olemme siirtäneet tämän ajattelutavan ammattitaitoisen kumppanin rooliin. Olemme päättäneet käyttää MINÄ - SINÄ ja SE¹⁹ -näkökulmia, koska nämä ilmaukset selittävät selkeästi, miten kumppani käsittää kuurosokean. Käsite kumppanin näkökulma viittaa niihin eri katsantokantoihin, jotka kumppani voi ottaa toimiessaan kuurosokean kanssa kasvokkaisissa suhteissa. Suhteet tulee tässä ymmärtää tilanteiksi, joissa kaksi kumppania toimii suoraan toistensa kanssa reagoiden toistensa osuuksiin. Kun kyseessä ovat kasvokkaiset suhteet kuurosokeiden kanssa, on tärkeää, että kumppanit eivät ajattele kasvokkain oloa kirjaimellisesti. Kasvokkaiset suhteet voivat tapahtua monella tavalla, selkä selkää vasten, jalka jalkaa vasten tai käsi käden päällä, mutta kuitenkin niissä on sama periaatteellinen sisältö. Oleellista on, että suhteelle on tunnusomaista se, että molemmat ovat toisiaan kohti suuntautuneita riippumatta siitä, miltä ulkoinen muoto näyttää.

Tässä luvussa pyritään selvittämään, miksi on oleellista, että kumppanit ovat tietoisia siitä, mitkä näkökulmat he voivat ottaa, miten nämä näkökulmat toteutetaan ja millaisia seurauksia eri näkökulmilla voi olla käynnissä olevalle senhetkiselle suhteelle. Eri näkökulmien seuraukset vaikuttavat näin ollen kuurosokean jatkokehitykseen.

Pystyäkseen analysoimaan ja keskustelemaan eri tavoista, joilla kumppani voi toimia kuurosokean kanssa senhetkisessä suhteessa, otamme tarkastelun lähtökohdaksi nämä kolme eri näkökulmaa, jotka kumppanuusrooli voi ottaa suhteessa kuurosokeaan. Kumppanuusroolista katsottuna kuurosokea (Toinen) on joko SE, SINÄ tai MINÄ.

Seuraavaksi käydään läpi, mitä kunkin näkökulman käyttö merkitsee tavalle, jolla sekä kumppani että kuurosokea osallistuvat suhteeseen. Siinä kuvaillaan myös, mitkä kehitykselliset seuraukset eri näkökulmilla on kuurosokealle.

SE-näkökulma

Kun kumppani asettuu oman kumppanuusroolinsa ulkopuolelle ja ottaa tunneperäisesti sitoutumattoman näkökulman kuurosokeaan, voidaan sanoa, että kumppani on ottanut SE-näkökulman. Tässä näkökulmassa kuurosokealla ei ole SINÄ-roolia

19 Käytämme MINÄ-näkökulmaa yksilön ensimmäisen persoonan näkökulmasta, SINÄ-näkökulmaa yksikön toisen persoonan näkökulmasta ja SE-näkökulmaa yksikön kolmannen persoonan näkökulmasta.

kumppanin MINÄ-rooliin nähden. Toisin sanoen, kumppani ei anna kuurosokealle roolia henkilönä, jolla on omat aikomuksensa, halunsa ja tunteensa. Relationaalinen yhteys tai sillä hetkellä koettu suhde (asiayhteys) eivät myöskään ole enää oleellisia kumppanille. Kumppani ottaa ulkopuolisen havainnoijan roolin, jossa merkitystä on vain kuurosokean käyttäytymisellä ja käyttäytymisestä suoraan havaittavilla asioilla. Ottamalla SE-näkökulman kumppani poistaa itsensä välittömästä asiayhteydestä, jossa kuurosokea toimii. Kun kumppani siirtyy pois kuurosokean asiayhteydestä, häneltä häviää kuurosokean reaktion merkitys. Kumppani ei tällöin voi hyödyntää senhetkisen suhteen kiinnekohtia pyrkiäkseen ymmärtämään, mihin kuurosokea keskittyy, kiinnittää huomionsa tai mitä mieltä hän on.

MINÄ-näkökulma

MINÄ-näkökulmasta toimiva kumppani suhtautuu syntymästään kuurosokeaan siten, että hän toimii kuurosokean puolesta ja puhuu kuurosokean äänellä. Siinä näkökulmassa kumppani on eräänlainen toinen MINÄ kuurosokealle. Kumppanista tulee kuurosokean puhetorvi eikä SINÄ kuurosokean MINULLE. Kun kumppani ottaa MINÄ-näkökulman, on vaarana, että kuurosokea ei kehity ilmaisevana olentona. Hän ei pysty kehittämään omaa ääntään eikä kommunikatiivista toimijuuttaan (agenssi). Toisin sanoen, kumppanin ääni sekoittuu liikaa kuurosokean ääneen, niin että kumppani ottaa kuurosokean äänen haltuunsa. Siten haitataan syntymästään kuurosokean roolia henkilönä, jolla on oma näkökulma ja oma ääni tai estetään se. Vuoropuhelu estyy ja kaikkien agenssin/toimintavoiman peruslottuvuuksien - sosiaalinen, emotionaalinen ja kognitiivinen - kehitys häiriintyy.

MINÄ-näkökulmassa sekä kuurosokea että kumppani jäävät epäselviksi toisilleen itsenäisinä yksilöinä, joilla on oma ääni ja oma näkökulma kokemuksiin asioihin. Kuurosokea on vaarassa tulla ”kuoliaaksi ymmärretyksi” sen sijaan, että hän kehittyisi itsenäiseksi henkilöksi, jolla on ääni ja omat mielipiteet. MINÄ-näkökulmassa ymmärtäminen on välitöntä ja tunnepitoista - sen ylitunteellisen suhteen tartuttamaa, joka kumppanilla on kuurosokeaan.

Syntymästään kuurosokeiden parissa tehtävässä käytännön työssä tätä kumppanin näkökulmaa luonnehtii se, että kommunikaatiossa on kyse vain siitä, mitä tapahtuu kuurosokean näkökulmasta. Tämä näkökulma ei tee kumppanista henkilöä, joka itse kokee jotain tai joka kokee jotain yhdessä kuurosokean kanssa. Molemmat pu-

huvat kuurosokean näkökulmasta käsin, mikä itse asiassa ei ole kuurosokean oma näkökulma. Sen sijaan kyseessä on kuurosokean näkökulma sellaisena kuin kumppani sen tajuaa ja muotoilee. MINÄ-näkökulma estää kuurosokeaa sijoittumasta suhteessa kumppaniinsa sellaisen henkilön rooliin, jolla on omia ajatuksia, tunteita ja mielipiteitä

SINÄ-näkökulma

Tavallisesti kumppani, joka usein on äiti, pääasiallisesti toimii niin kutsutusta SINÄ-näkökulmasta käsin. Äiti käsittää lapsen reaktion ilmauksena, joka on suunnattu hänelle aikomuksena kertoa hänelle jotakin. SINÄ-näkökulmassa äiti suhtautuu tähän tapaan odottaen selkeästi, että hänen lapsensa haluaa kääntyä hänen puoleensa koskien jotakin lapselle juuri sillä hetkellä merkityksellistä asiaa. Vasta seuraavassa vaiheessa tämä asenne johtaa siihen, että hän mahdollisesti yrittää ymmärtää, mitä lapsen ilmaisu koskee.

Edellä mainitun esimerkin pohjalta seuraavaksi konkretisoidaan, mitä merkitsee, kun ymmärretään lapsen reaktio ilmauksena. Tätä selvitetään kuvailemalla kohta kohdalta, millaisia edellytyksiä tarvitaan, jotta kumppani voi ottaa suhteessa kuurosokean kanssa kiintyneen SINÄ-näkökulman:

- Kumppanilla on luottamus siihen - tai myönteinen odotus siitä - että kuurosokea on kommunikoiva henkilö, joka mielen tasolla on suuntautunut kumppania/Toista kohti.
- Kumppani käsittää konkreettiset reaktiot ilmauksina. Ilmaus sisältää tässä yhteydessä sen, että se on suunnattu kumppanille ja kuurosokealla on aikomus jakaa jotakin kohtaan tuntemansa kiinnostus kumppanin kanssa ja ilmaus viittaa johonkin kuurosokealle merkitykselliseen asiaan.
- Kumppanit neuvottelevat sen jälkeen yhteisestä merkityksestä. Kumppanit laativat yhdessä yhteisiä ilmauksia ja yhteisen merkityksen.

Kun äiti ottaa SINÄ-näkökulman ja ylläpitää sen, hän sen myötä viestii lapselleen seuraavaa:

”MINULLA on aikomus käsittää SINUT sellaisena, joka pystyy toimimaan MINUUN suuntautuneena. Minä pidän sinua SELLAISENA, joka pystyy ilmaisemaan itseään JOSTAKIN, joka SINUA kiinnostaa juuri nyt”.

Ottaessaan tämän lapselle osoitetun SINÄ-näkökulman, äiti lisää lapselle relationaalisen toimintavoiman tai agenssin, jota lapsi ei ehkä vielä ole kehittänyt täysin valmiiksi. Näin äiti edistää lapsen kommunikatiivista agenssia, koska hän suhtautuu lapseen sellaisena, joka ottaa roolin kommunikoivana henkilönä. Kun äiti lisää lapselle kommunikatiivisen agenssin ennen kuin lapsi vielä hallitsee sitä, se johtaa siihen, että lapsi tulee saamaan tämän agenssin. Näin tapahtuu, koska lapsi sisäistää äidin hänelle tarjoaman roolin. Äiti puolestaan toimii sen roolin pohjalta, jonka hän itse ottaa vastatessaan lapselle. Monimuotoisuuden ja vastavuoroisuuden kokeminen niissä rooleissa, jotka kumppanit ottavat toisiinsa nähden kasvokkaisessa suhteessa, muodostaa perustan lapsen agenssin kaikkien osa-alueiden kehittymiselle.

SINÄ-näkökulman prosessit

Seuraavaksi konkretisoidaan SINÄ-näkökulmaan sisältyvät mikroprosessit synnynäisen kuurosokeuden kohdalla. Tämä johtuu siitä, että syntymästään kuurosokeiden kumppaneille tukea ja ohjausta antavien ammatti-ihmisten on tärkeä kiinnittää niihin huomiota. Kumppanille SINÄ-näkökulma sisältää erilaisia SINÄän liittyviä prosesseja. Seuraavassa kuvatut prosessit on ymmärrettävä siten, että ensimmäisessä kohdassa käsiteltävät prosessit ovat edellytys seuraaville prosesseille ja niin edespäin:

1. Kumppanin on sitouduttava sellaisella tavalla, että hän selkeästi osoittaa, että hänellä on luottamus siihen tai myönteinen odotus siitä, että kuurosokea on kommunikoiva. Kumppani suhtautuu siis kuurosokeaan SINUNA omaan MINÄÄNSÄ nähden. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kumppani antaa kuurosokealle aikaa ja kohdistaa huomionsa intensiivisesti kuurosokeaan. Hän tekee näin juuri siksi, että luottaa siihen, että kuurosokea osallistuu jotenkin.
2. Kun kumppani käsittää kuurosokean puoleensa kääntyvänä SINUNA, hän odottaa lisäksi, että kuurosokea saattaa kääntyä hänen puoleensa aikomuksellisesti ja kaakseen jonkin maailmassa olevan asian hänen kanssaan. Näkökulma edellyttää siis sitä, että kumppani on sosiaalisesti kuurosokean saatavilla.

Sosiaalinen saatavillaolo SINUNA Toisen MINULLE on vaikeaa, kun Toisella on kuurosokeus. Sosiaalinen saatavillaolo merkitsee syntymästään kuurosokealle ensisijaisesti kehollista läheisyyttä, eli kosketusetäisyyden päässä olemista. Lisäksi siihen sisältyy, että kumppani kehollaan viestii olevansa herkkä kuuntelemaan ja valmis odottamaan ja vastaanottamaan. Kuurosokeat osoittavat usein kokevansa, että heidän kumppaninsa ovat sosiaalisesti saatavilla ottamalla kasvokkaisessa suhteessa sellaisen roolin, joka edellyttää Toisen saatavillaolon kokemista. Kyseessä on rooli sellaisena, joka voi harjoittaa agenssia tai toimintavoimaa. Kokemus kumppanin saatavillaolosta on näin ollen ratkaisevaa agenssin kaikkien perustavanlaatuihin muotojen kehitykselle. Kumppanin on siis oltava emotionaalisesti saatavilla, jotta kuurosokea voi ottaa roolin läheisyys/kiintymys-suhteessa²⁰. Tämä rooli edistää sitä, että kuurosokea pystyy hallitsemaan läheisyys/kiintymyssuhteessa toimimisen, jolloin hänen emotionaalinen agenssinsa kehittyy. Kumppanin on oltava sosiaalisesti saatavilla edistääkseen kuurosokean sosiaalista agenssia, ja hänen on oltava saatavilla turvaperustana edistääkseen kuurosokean tutkivaa ja siten kognitiivista agenssia.

Sen lisäksi että kumppanin on oltava tietoinen siitä, miten hän voi tuoda itsensä sosiaalisesti kuurosokean saataville, hänen voi olla vaikea havaita, että kuurosokea on hänen puoleensa kääntynyt ja että tällä on aikomus haluta sanoa jotakin. Tämä johtuu siitä, että kumppanin voi olla vaikea ymmärtää kuurosokean kehollista tapaa kääntyä hänen puoleensa. Se voi olla vaikeaa sekä kuurosokean kääntyessä hänen puoleensa että kuurosokean aikoessa jakaa kiinnostuksensa johonkin aiheeseen kumppaninsa kanssa.

3. Kun kumppani luottaa siihen, että syntymästään kuurosokea kääntyy hänen puoleensa sanoakseen jotain siitä miten suhtautuu johonkin, on hyvä mahdollisuus siihen, että kumppani todella käsittää kuurosokean aikomuksen ilmaista itseään mahdollisesta aiheesta. Sen jälkeen hänen on osoitettava kuurosokealle, että hän käsittää tämän SINUNA omalle MINÄLLEEN. Että hän käsittää kuurosokean henkilönä, jolla on jotain sydämellä ja jota hän pitää kuuntelemisen arvoisena. Kun kumppani ottaa sitoutuneen kuuntelevan asenteen kuurosokeaan, hän samalla ylläpitää kuurosokean kommunikoivan henkilön roolissa. Jos kumppani keskittyy liikaa kuurosokean ilmauksen merkityksen tulkitsemiseen, on vaikea ylläpitää roolit keskustelussa. Syntymästään kuurosokeiden parissa tehtävässä käytännön työssä näkeekin usein, että hyvää dialogista laatua olevissa pitkäaikaisissa

20 Käsitettä läheisyys/kiintymyssuhde käytetään ilmaisemaan tunneperäistä läheisyyttä.

keskusteluissa on korkea jännitystaso. Sellaisissa keskusteluissa kumppanit pyrkivät jatkuvasti yhteiseen keskustelunaiheeseen. Toisinaan se onnistuu – ei kuitenkaan aina.

Kumppanin on siis osoitettava, että hän pitää sitä mitä kuurosokealla on sydämellään kuuntelemisen arvoisena. Samalla tavalla kuurosokea, kokiessaan kumppanin osuuden mielenkiintoiseksi, käsittää itsensä MINUKSI kumppanin SINUN nähdessä.

Vaikka kumppani käsittäisi kuurosokean kääntyvän hänen puoleensa aikomuksenaan jakaa jotakin hänen kanssaan, ei ole varmaa, että kuurosokea on tietoinen siitä, että kumppani on käsittänyt hänet SINUNA. Tämä johtuu ensisijaisesti puuttuvista tai puutteellisista kaukoasteista. Siksi on oleellista, että syntymästään kuurosokeiden kumppanit kehollisesti osoittavat ymmärtäneensä, että kuurosokea haluaa sanoa jotakin. Kumppani tekee tämän vahvistamalla kehollisesti havainneensa ilmauksen ja että kuurosokea kääntyi hänen puoleensa. Vahvistuksella kumppani sanoo:

”MINÄ käsitän, että SINÄ haluat sanoa jotakin, jota MINÄ olen kiinnostunut kuuntelemaan ja jota yritän ymmärtää.”

Vastaavasti kun kumppani haluaa sanoa jotakin kuurosokealle, on myös oleellista, että hän varmistaa kuurosokean ymmärtäneen puoleen kääntymisen tarkoittavan:

”MINÄ haluan sanoa jotakin SINULLE”.

Taktilisissa kommunikaatioissa osoitetaan käsien paikanvaihdolla, onko henkilöllä kuuntelijan rooli (kädet ovat puhujan käsien päällä) vai puhujan rooli (kädet ovat kuuntelijan käsien alla).

4. Vahvistettuaan kuurosokean aloitteen kumppani yrittää ymmärtää, mitä kuurosokealla on sydämellään. Hän tekee sen suhtautumalla kuurosokeaan SINUNA yhdessäolossa, jossa he yhdessä rakentavat merkityksen eräänlaisena yhteistuotoksena tai neuvotteluna. Koska merkitys ei ole ennestään tunnettu, molemmat kumppanit muotoilevat yhdessä yhteisen ilmauksen. Sellaisessa dialogisessa prosessissa tapahtuu sosiaalinen merkityksen muodostaminen. Molemmat kumppanit ovat näin ollen yhteisten ilmausten ja niiden merkityksen ”kanssakirjailijoita”.

Ratkaisevaa tällaisessa merkitystä luovassa prosessissa on, että kumppanit voivat pallotella toistensa aloitteilla siten, että molempien aloitteet muodostavat ilmauksen. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että kumppani on ottanut seuraavaan aloitteeseensa asioita kuurosokean juuri ilmaisemasta aloitteesta. Samalla tavalla kuurosokean seuraava aloite rikastuu kumppanin aloitteesta (alterity: ”toiseus”).

Näkökulmien välinen liukuma

Syntymästään kuurosokeiden kumppaneiden on vaikea luoda ja ylläpitää vakaa SINÄ-näkökulma. Ellei kumppanilla ole SINÄ-näkökulmaa tai se on liian heikko ja pirstaleinen, se voi aiheuttaa vakavia kielteisiä transaktiovaikutuksia. Välitön vaikutus on se, että kuurosokean kääntyminen kumppanin puoleen vähenee ja vähitellen jää kokonaan pois. Tämän lisäksi ilmauksen sisältö saa kielteisen tunnelatauksen. Silloin voimme nähdä, että kuurosokean asenne muuttuu avoimesta ja elinvoimaisesta elämänilosta itseensä käpertyneeseen ja lukkiutuneeseen alakuloisuuteen.

Amerikkalainen vauvatutkija Edward Tronick²¹ on osoittanut vakavan kielteisen transaktiovaikutuksen näkevien/kuulevien lasten ja heidän äitiensä välillä tehdyillä testeillä. Sen jälkeen kun äiti ja lapsi ovat olleet vastavuoroisessa ja emotionaalisessa vuorovaikutuksessa äitiä ohjeistetaan olemaan reagoimatta lapsen aloitteisiin ja sen sijaan pitämään kasvonsa täysin peruslukemilla eräänlaisina kivikasvoina. Muutoin hyvintoimivassa äidin ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa tekee valtavan vaikutuksen nähdä, miten nopeasti lapsi vetäytyy itseensä ja ilmaisee voimakasta emotionaalista epämiellyttävyyden tunnetta ja turhautumista. Tämän lisäksi vauva menettää oman kehonsa hallinnan, mikä ilmenee siten, että vauva alkaa kuolata ja pitää kehoaan koossa käsivarsillaan. Normaalin vuorovaikutuksen testit osoittavat, miten valtavan kielteinen vaikutus vauvalle on kokea, ettei häntä havaita – hän ei tule nähdyksi, kuulluksi eikä hänelle anneta tunnustusta.

Jos kumppanin on luettavuusongelmien vuoksi hankala ottaa ja ylläpitää SINÄ-näkökulma, hän tulee helposti vaihtelevaan eri näkökulmien välillä. Jos niin tapahtuu, syntymästään kuurosokea kokee kumppanin epäjohtonmukaiseksi. Toinen tuntuu ennakoimattomalta sen sijaan, että hän olisi sellainen, joka havaitsee kuurosokean aloitteet. Tämä uhkaa kumppaneiden välistä perusuottamusta, koska kumppanit rakentavat perusuottamuksen välilleen nimenomaan myönteisissä suhteissa, jotka heillä on toistensa kanssa.

21 Video You Tubessä (Still Face Experiment: Tri Edward Tronick).

Liukuma SINÄ-näkökulmasta SE-näkökulmaan

Kun epäjohdonmukaisuus kasvaa niin suureksi, että se on ongelma, se johtuu siitä, että kumppani ottaa usein SE-näkökulman. Siinä näkökulmassa hän kohtelee kuurosokeaa ja siten myös omaa rooliaan suhteessa sitoutumattomalla tavalla – kuten SE. Sellaisissa tapauksissa kumppanuussuhde on kankea, epäsymmetrinen ja poikkeava. Suhteet, jotka eivät anna kuurosokealle kokemusta Toisen puoleen kääntymisestä eri rooleissa ja eri näkökulmista, haittaavat kuurosokean sosiaalisen, emotionaalisen ja kommunikatiivisen agenssin kehitystä. SE-näkökulmassa kumppani asettuu kumppanuussuhteen ulkopuolelle. Hän lakkaa käsittämästä kuurosokean omat ilmaukset itselleen suunnattuina ja jotakin asiaa koskevinä. Kumppanilta jää ilmaukset huomioimatta tai hän käsittää ne neutraalina käyttäytymisenä. Hän ei siis ymmärrä, että ilmaukset on suunnattu hänelle eikä että kuurosokealla on aikomus sanoa jotakin ilmauksilla.

Syy siihen, että kumppani yhtäkkiä liukuu pois SINÄ-näkökulmasta ja asettuu kumppanuussuhteen ulkopuolelle, on usein hallitsemattomasta tilanteesta johtuva epävarmuus. Vaarana on, että syntymästään kuurosokean kumppanit saavat tällaisen voimattomuuden tunteen, kun he liikkuvat tuntemattomassa ja vieraassa maastossa, jossa kuurosokeat elävät. Sellainen tilanne syntyy usein siksi, että kumppani keskittyy viestin koodin tulkitsemiseen sen sijaan että hän keskittyisi ylläpitämään dialogista yhdessäoloa, jossa vuorovaikutus tai keskustelu tapahtuu.

Siksi on aivan inhimillistä ja ymmärrettävää reagoida epätarkoituksenmukaisesti ollessaan epävarma. Tällöin kumppani ottaa tilanteen haltuunsa ja päättää mitä kuurosokea sillä hetkellä ymmärtää. Juuri siksi, että tämä on täysin normaali reaktio, on tärkeää, että kuurosokeiden kumppanit ovat tietoisia siitä, miten he liukuvat pois SINÄ-näkökulmasta. Ymmärtäessään tämän kumppani voi itse pyrkiä palaamaan takaisin SINÄ - MINÄ -suhteeseen kuurosokean kanssa.

Näkökulmien välillä liukuminen vaikuttaa suuremmalta ongelmalta tilanteissa, joissa kuurosokea todella osoittaa kommunikatiivisen aikomuksensa. Hän osoittaa tämän kääntymällä selkeästi kumppanin puoleen ilmaistakseen jonkin ajattelemansa asian. Ongelma on pienempi silloin, kun tämä kyky ei ole täysin kehittynyt. Kuten aikaisemmin mainittiin, kumppani ei koe samaa turhautuneisuutta tai samaa epävarmuutta vuorovaikutuksessa kuin kommunikatiivisissa jaksoissa. Toisin sanoen

kumppanin on helpompi ylläpitää SINÄ-näkökulma sosiaalisessa emotionaalisessa vuorovaikutuksessa kuin symbolisessa kommunikaatiossa.

Liukuma SINÄ-näkökulmasta MINÄ-näkökulmaan

Sen lisäksi, että kumppani voi liukua SINÄ-näkökulmasta SE-näkökulmaan, hän voi myös ottaa symbioottista suhdetta muistuttavan näkökulman. Sellaisessa suhteessa kumppani ei erota kuurosokeaa SINUNA ja itseään MINUNA. Näin ollen hän ei käsitä kuurosokean ilmauksia sosiaalisesti puoleensa kääntyneiksi ilmauksiksi, joissa on sisältö. Tässä näkökulmassa kumppani ottaa kuurosokean äänen haltuunsa, siten että kuurosokean ei tarvitse ilmaista itseään. Kumppani ymmärtää, mutta hän ei pysty selvittämään kuurosokealle eikä muille, mihin kiinnekohtiin hänen ymmärryksensä perustuu. Sellainen kumppanuusnäkökulma, jossa vain tietty kumppani ymmärtää kuurosokeaa, haittaa videoanalyysiä verkostossa, joka koostuu kuurosokean kaikista kumppaneista. Tällaisessa verkostossa yhteistyö voi nimenomaan tukea kumppaneita ylläpitämään sitoutunutta ja kiintynyttä SINÄ-näkökulmaa suhteessa kuurosokeaan ja siten ennaltaehkäistä näkökulmasta toiseen liukumista.

Kolme kumppanin näkökulmaa ja tulkinta

Seuraavassa selvitetään, miksi ja miten MINÄ, SINÄ ja SE -näkökulmien ottaminen vaikuttaa symbolisen kommunikoinnin kehittymiseen. Tarkemmin määriteltynä kyse on roolista, jonka kumppani ottaa edesauttaakseen sitä, että syntymästään kuurosokean spontaanista eleestä tulee symbolinen viittoma. Tämä saadaan tapahtumaan siten, että kumppani käsittää eleen ilmauksena. Kumppani toisin sanoen käsittää spontaanin eleen itselleen suunnattuna, koska kuurosokealla on aikomus jakaa hänen kanssaan jotakin, jonka he ovat yhdessä kokeneet. Kun kumppani käytäytyy siten, hän ottaa SINÄ-näkökulman.

Ottakaamme esimerkki, joka on kaikille syntymästään kuurosokean kumppanin roolissa olleille tuttu. Tässä esimerkissä näytämme, mitä kumppani tekee liukuesaan tulkitsevasta SINÄ-näkökulmasta MINÄ- tai SE-näkökulmaan ja mitä seurauksia tällä on:

Kumppanin kanssa keskusteleva syntymästään kuurosokea tekee spontaanin eleen, jota kumppani ei välittömästi ymmärrä.

Liukuma SINÄ-näkökulmasta MINÄ-näkökulmaan

MINÄ-näkökulmasta kumppani yrittää välittömästi tulkita merkityksen, jonka hän uskoo kuurosokean yrittäneen koodata vähän oudolla tavalla kulttuurikielisestä näkökulmasta ajatellen. Antaakseen ilmaukselle merkityksen, kumppani käyttää tässä tapauksessa:

- omaa tietämystään kuurosokeasta,
- tietoa konkreettisesta senhetkisestä tilanteesta ja
- omaa kulttuurikielistä tietoaan.

Sen jälkeen hän rakentaa kokonaisen lauseen, joka ilmaisee ajatuksen, jonka hän itse uskoo kuurosokean sanovan. Tämän lauseen hän rakentaa antamatta kuurosokealle mahdollisuutta useamman kiinnekohdan ilmaisuun siitä, mitä tämä varsinaisesti tarkoittaa. Ne kiinnekohdat, joilla kuurosokea mahdollisesti olisi voinut edesauttaa tulkintaa, ovat kiinnekohtia, jotka eivät näy eleen mahdollisesta kulttuurisesta samankaltaisuudesta, vaan ovat eleen ilmenemismuodon ulkopuolella. Kiinnekohdat löytyvät siis sen ulkopuolelta, mitä viittomakielen viittomaa tai kulttuurikielen elettä kuurosokean ele saattaa muistuttaa.

Voisi esim. kuvitella, että kumppani tuntee kuurosokean eleilmauksen huonona versiona viittomasta SYÖDÄ. Kumppani käsittää tämän jälkeen eleen perinteisen SYÖDÄ-eleen kaltaisena ja liittää siihen arkipäiväisen ruokailuskenaarion. Hän tekee sen tarkistamatta, sopiiko se kuurosokean elämykseen tämänhetkisestä tilanteesta. Tämä haittaa symbolisen kommunikaation kehitystä, jossa kumppanit rakentavat yhdessä sekä merkityksen että yhteiset ilmaukset. Kommunikatiivinen kehitys lukkiutuu kankeaksi käytännöksi, koska kumppani ensisijaisesti ryhtyy keskusteluihin, joissa on kyse vain jostakin juuri kyseiseen tilanteeseen liittyvästä tai tuttujen rutiinien ja arkipäivän puitteiden sisällä tapahtuvasta asiasta. Kommunikointi jää näin ollen koskemaan skriptejä, joissa jatkuvasti puhutaan siitä, mitä on tapahtunut tietyssä järjestyksessä. Siten kumppanit pääsevät vain harvoin jos koskaan keskusteluihin, joissa he luovat yhteisiä tarinoita tai narratiiveja toistensa kanssa. Kankea käytäntö sisältää tämän lisäksi sen, että kommunikaatiossa on kyse aktiviteeteistä, jotka perustuvat imperatiivisiin (käskeviin) vuorotteluihin. Näissä vuorotteluissa on ensisijaisesti kyse siitä, että kuurosokea kääntyy kumppanin puoleen saadakseen hänet toimimaan sellaisella tavalla, että saavuttaa jotakin tiettyä. Se haittaa deklaraatiivisen (toteavan, selittävän) kommunikaation vuorotteluja, joissa on kyse ajatusten

kehittämisestä ja tarinoiden luomisesta yhteisistä kokemuksista käsin. Yksipuolinen imperatiivisiin vuorotteluihin keskittyminen haittaa deklaratiiivisen kommunikatiivisen käytännön kehittymistä. Deklaratiivisessa käytännössä on kyse siitä, että kumppanit ovat kiinnostuneita pääsemään yhteiseen keskustelunaiheeseen. Deklaratiivisessa vuorottelussa molemmat kumppanit kommentoivat tai kertovat mielleyhtymiään siitä, miten he kokevat yhteisen aiheen omasta näkökulmastaan.

Deklaratiivinen kommunikatiivinen käytäntö liittyy siihen, että luodaan keskustelua ja suhteita, joissa molemmat ovat sitoutuneita luomaan merkitystä, ymmärtämään ja saamaan parempaa tietoa itsestään, muista ja maailmasta. Imperatiivisen kommunikatiivisen kielenkäytön tarkoituksena puolestaan on helpottaa arjen toiminnan ja yhdessä toimimisen vaatimuksissa suunnistamista.

Molemmat kommunikointimuodot ovat tärkeitä, mutta kommunikoinnissa syntymästään kuurosokeiden kanssa kumppaneiden on erityisen vaikea tukea deklaratiiivisen kommunikoinnin kehitystä.

Liukuma SINÄ-näkökulmasta SE-näkökulmaan

SE-näkökulma tulee useimmin esiin niissä tilanteissa, joissa kumppaneiden on vaikea ymmärtää kuurosokean spontaani reaktio ilmaukseksi. Tämä aiheuttaa sen, että kumppani luovuttaa koko kasvokkaisen suhteen paikkana, jossa merkitys muodostetaan ja jossa kieli rakennetaan yhdessä. Hän luopuu kumppanuusroolista ja astuu ulkopuolelta katsovan näkökulmaan. Sellaisessa näkökulmassa hän suunnittelee, miten kaikkien aina tulee ymmärtää tietyt kuurosokean ilmaukset. Hänen tehdesään niin kumppanuussuhde raukeaa. Joskus kumppani myös suunnittelee tavan, jolla kuurosokean tulee ymmärtää esim. esinesymbolien, kuvien/piirrosten tai muiden konstruoitujen symbolijärjestelmien merkitys. Sellaisissa tapauksissa kumppani on etukäteen päättänyt, mitä nämä symbolijärjestelmät – ja huom. kaikki kommunikointi – merkitsevät. Täydentäviä ja vaihtoehtoisia kommunikointijärjestelmiä voidaan tietenkin myös käyttää dialogisella tavalla, jolloin merkitys on kussakin yksittäisessä tapauksessa löydettävä koetusta tuokiosta ja konstruoitava yhdessä molempien kumppanien toimesta. Kun lukitut merkitykset ovat etukäteen suunniteltuja, sellaisia järjestelmiä käytetään tavalla, joka ei ole dialoginen ja joka on kasvokkaisen suhteen ulkopuolella. Siten niistä tulee kankeita ja monologisia ja niitä käytetään ensisijaisesti imperatiivisessa kommunikoinnissa.

SE-näkökulma voi myös haitata kehitystä, jos ympäristö päättää vastata kulttuuriin ilmauksiin vain tietyillä tavoilla. Kumppani voi päättää, että kulttuurisesti KAH-VI-viittomaa muistuttava ele merkitsee aina: ”Haluan kahvia nyt”. Kun kumppani ottaa SE-näkökulman, hän poistuu asiayhteydestä, joka antaa merkityksen kuurosokean ilmaisulle juuri kyseisessä tilanteessa. Siten ilmaisua ei myöskään enää pidetä ilmauksena.

Kun kumppani puolestaan käsittää kuurosokean ilmaisun asiayhteydessä, se vaikuttaa siten, että hän käsittää ilmaisun kommunikatiivisena ilmauksena. Kumppanille suunnatulla ilmauksella kuurosokea aikoo sanoa jotakin, joka viittaa asiaan, josta hän on kiinnostunut maailmassa. Kun kumppani lähtee pois kumppanuusroolista, hän ottaa ulkopuolisen tarkkailijan roolin. Juuri tämä kumppanin ulkopuolinen rooli on SE-näkökulma. Kumppani ja kuurosokea eivät enää ole yhteisessä sosiaalisessa asiayhteydessä eivätkä he enää ole kasvokkaisessa suhteessa. SE-näkökulmassa he eivät näin ollen voi kommunikoida toistensa kanssa tai ryhtyä vuoropuheluun keskenään.

Päätöskommentteja kumppanin näkökulmista

Kumppanin kolmen näkökulman kuvauksen päätöksenä tarkennetaan lyhyesti näkökulmien välisiä eroja. Kun kumppani ottaa SINÄ-näkökulman, näkökulma sisältää sekä Toisen (kuurosokea) että Itsen (kumppani). SINÄ-näkökulma on toisin sanoen ymmärrettävä moniäänisenä näkökulmana. Moniäänisen näkökulman on välttämättä oltava dynaaminen (liikkuva), koska se edellyttää, että molemmat kumppanit vaihtavat sekä näkökulmaa että roolia.

Kun kumppani sitävastoin ottaa MINÄ tai SE -näkökulman, ovat molemmat näistä näkökulmista ”yksiäänisiä” tai monologisia. SINÄ ja MINÄ -suhdetta ei enää ole, koska kumppani joko ottaa kuurosokean äänen haltuunsa tai asettuu kokonaan suhteen ulkopuolelle kontrolloidakseen yhdessäoloa.

Asiayhteys vastaan tilanne

Käsite asiayhteys (konteksti) on keskeinen dialogisessa teoriassa, minkä vuoksi se onkin mainittu tässä luvussa jo useaan otteeseen. On kuitenkin tärkeää selvittää, miten käsitteet tilanne ja asiayhteys tässä ymmärretään ja miten ne eroavat toisistaan.

Tilanne ymmärretään tässä yhteydessä seuraavalla tavalla:

Konkreettinen arkipäiväinen aktiviteetti, jonka on ennakkoon päätetty tapahtuvan tietyssä paikassa ja usein myös tietyssä aikana. Kyse voi olla esim. päiväkodin kokoontumishetkestä, ruokailusta tai peseytymisestä. Käsite tilanne ei siis kerro mitään siitä, miten yksittäinen henkilö kokee tilanteen, vaan vain jotain siitä, mitä toimintoja tilanteeseen kuuluu.

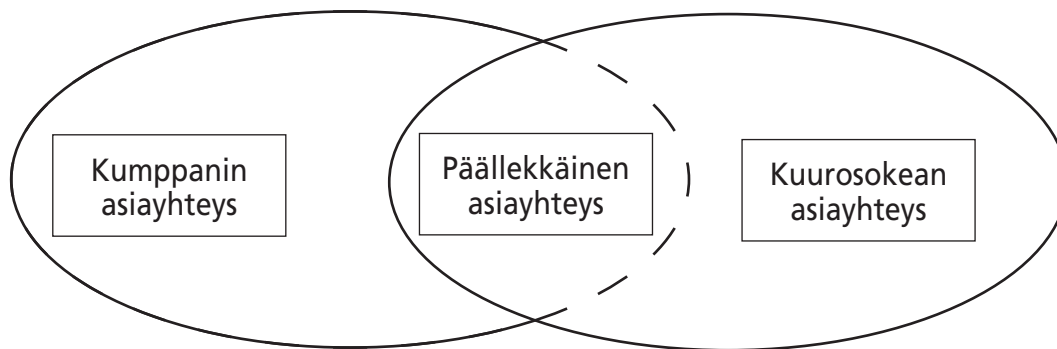
Asiayhteys ymmärretään tässä seuraavalla tavalla:

Käsitteessä asiayhteys on kyse siitä, miten yksittäinen henkilö kokee tilanteen juuri sillä hetkellä. Kun kaksi henkilöä yhdessä on kokenut tietyn tilanteen tai tapahtuman, on täysin ratkaisevaa, että se mitä kumpikin kohdallaan kokee, sisältää joitakin yhteisiä elementtejä. Se on aivan välttämätöntä, jotta he voisivat myöhemmin keskustella tilanteesta. Jotta kumppani ja syntymästään kuurosokea pystyisivät keskustelemaan yhdessä yhteisestä elämäksestä, heidän elämyksensä ja ymmärryksensä tilanteesta on sisällettävä yhteisiä elementtejä. Heidän asiayhteyksissään on oltava riittävästi päällekkäisyyttä. Tämä ei ole aivan yksinkertaista, kun toinen on näkevä/kuuleva ja toinen kuurosokea. Siksi kumppanin tehtävä on varmistaa tilanteen aikana, että saadaan mahdollisimman paljon päällekkäistä asiayhteyttä. Tämä tapahtuu vain jos ja kun kumppani tietoisesti yrittää kokea/nähdä/tuntea maailman kuurosokean näkökulmasta - eli pyrkii olemaan maailmassa kuurosokean tavalla.

Jos kumppani sitä vastoin aina ymmärtää asiayhteyden skriptinä, jossa on tietyt toiminnot tietyssä järjestyksessä - melkein kuin näytelmän käsikirjoituksessa - niin kumppani lukitsee sen merkityksen, joka kuurosokean ilmauksella tämän lisäksi voi olla. Kumppani ei silloin enää pysty käyttämään elämyksen osatekijöitä kiinnekohdina ymmärtääkseen kuurosokean ilmausta. Asiayhteyden osatekijät koostuvat niistä osista, joiden kumppani koki tapahtumassa kiinnostavan kuurosokeaa. Asiayhteydestä poimittujen kiinnekohtien käyttäminen tarkoittaa sitä, että kumppani yrittää ymmärtää, miksi ilmaus on merkityksellinen juuri nyt ja mihin se viittaa konkreettisesti tilanteessa (ks. kuva 2).

Päällekkäinen asiayhteys

Kuva 2

Kuva osoittaa kumppanin asiayhteyden, kuurosokean asiayhteyden ja kuinka suuri osa tämän esimerkin asiayhteyksistä menee toistensa päälle ja on siten jaettavissa.

Skenaariot

Jotta olisi helpompi ymmärtää, miten syntymästään kuurosokeiden kanssa voidaan keskustella heidän mielessään olevista asioista, on hyödyllistä ymmärtää, miten ihmiset jatkuvasti pyrkivät antamaan merkityksen kokemilleen asioille. Siksi haluamme täydentää kuvaustamme asiayhteyksistä ja tilanteista skenaarioiden kuvauksella. Arkikielessä skenaarioksi kutsutaan kuviteltua tilannetta, eli tilannetta, jonka voi rakentaa mielessään. Tässä yhteydessä skenario-termiä käytetään, kun ajatellaan, luokitellaan tai ymmärretään erityyppisiä tilanteita riippuen siitä, millaisia tapahtumia ne voivat ilmentää. Skenario on aivan kuin teatterin näyttämö. Näyttämökuva koostuu tietyistä rekvisiitoista ja tietyistä rooleista, jotka rajoittavat sen, mistä tapahtumista ja mistä draamasta näytelmässä voi olla kyse. Riippuen siitä, miten pää- ja sivuroolia esittävät näyttelijät toimivat suhteessa toisiinsa, samassa skenaariossa voi esiintyä muunnelmia samasta draamasta tai samasta tarinasta.

Esimerkki

Peter - syntymästään kuurosokea poika - tulee vierailemaan suuren kaupungin kouluun. Astuessaan kynnykseltä sisään taloon, hän tekee itselleen kohdistettuna SYÖDÄ-viittoman. Hänet vastaanottava kuntoutusohjaaja käsittää välittömästi, että poika on nälkäinen. Kuntoutusohjaaja käsittää näin, koska hän sijoittaa SYÖDÄ-viittoman skenaarioon, jossa lähtökohtaisesti on kyse nälkäisestä pikkupojasta, joka istuu keittiön pöydän ääressä ja jolle tarjoillaan ruokaa, joka syö ruokaa ja tulee kylläiseksi ja tyytyväiseksi. Siksi hän ohjaa Peterin keittiöön, sijoittaa tämän pöydän ääreen ja asettaa lautasellisen ruokaa hänen eteensä. Peter kuitenkin työntää lautasen pois. Hänellä ei siis ollut mielessään juuri se skenaario. SYÖDÄ-viittoman täytyy siis voida sisältyä muihin skenaarioihin. Peterin äiti sanoo huomanneensa, että Peter teki SYÖDÄ-viittoman ylittäessään oven kynnyksen. Äiti kertoo lisäksi, että Peteriä kiinnostavat tällä hetkellä eri talotyypit ja että hän lajittelee ne suhteessa siihen, millaisia tapahtumia taloissa voi kokea. Peter siis lajittelee talot suhteessa erilaisiin skenaarioihin. Peterin lempitalot ovat kahviloita. Sellaisia taloja on yleensä taajamissa tai kaupungeissa. Peterille kahvila ei sisällä skenaariona pelkkää syömismahdollisuutta, vaan myös mahdollisuuden syödä jotain erityisen hyvää, esim. kakkua. Lisäksi jonkin erityisen syöminen tapahtuu tietyllä tavalla: Mennään tiskille, ”katsotaan”, mitä heillä on, maksetaan naiselle, otetaan ruoka mukaan pöytään, istuudutaan tuolille ja syödään. Sen lisäksi kahvila-skenaario sisältää jotain aivan erityistä Peterille, nimittäin tunteen siitä, että siellä on paljon ihmisiä. Kyseessä on monen ohimenevän ihmisen luoma elävä, värähtelevä ilmatila, jonka Peter huomaa.

(Esimerkki on Oslon Skådalenin osaamiskeskuksen ohjauskäytännöistä.)

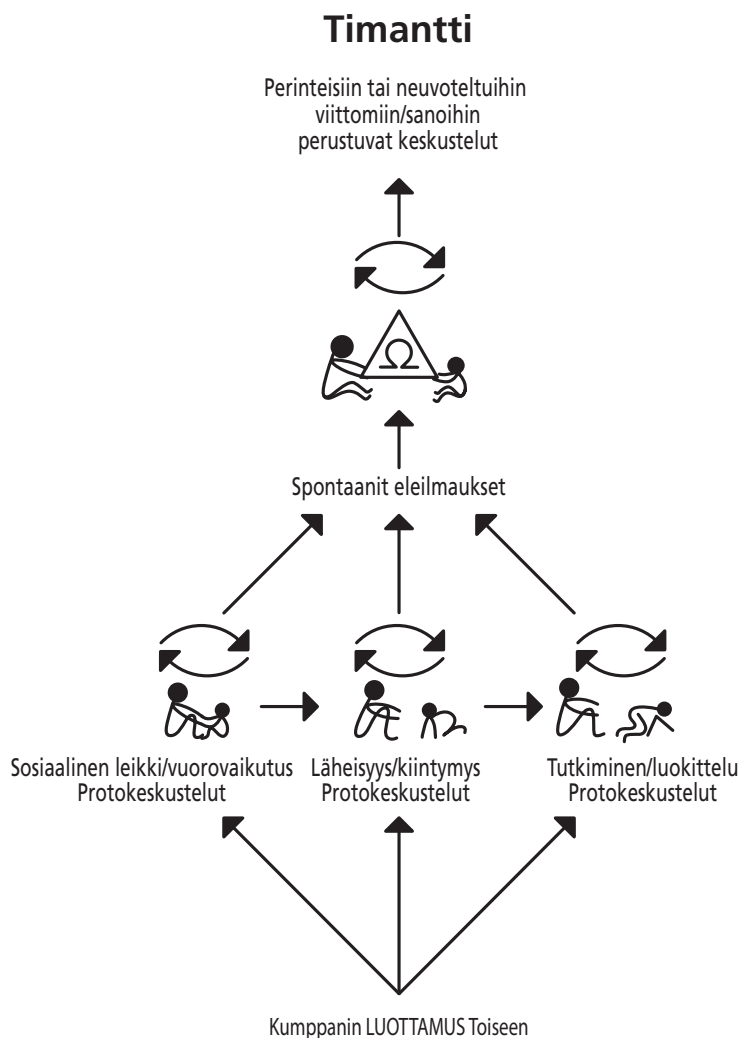
Käsitettä skenaario käytetään tässä tarkentamaan merkityksenmuodostusprosesseja. Sama elementti ulkonaisesti samasta tilanteesta voi kahdella eri ihmisellä kuulua kahteen eri skenaarioon, kuten ylläolevassa esimerkissä. SYÖDÄ-viittoma sisältyy Peterillä ja kuntoutusohjaajalla eri skenaarioihin. Näin ollen heillä on kaksi eri tapaa havaita ja ymmärtää samanlainen asiayhteys. Saadakseen selville Peterin käsityksen asiayhteydestä,

kuntoutusohjaajan täytyy tuntea Peterin elämysmaailma, jotta hän voisi selvittää, mikä skenaario Peteriä kiinnostaa tai on hänen mielessään juuri kyseisellä hetkellä.

Kumppanin havaitessa kuurosokean spontaanin viittoman, hänen on mahdollista neuvotella siitä, mitä kuurosokea ajattelee, mikäli hän yrittää puntaroida, millaisia skenaarioita juuri sillä hetkellä voi olla kuurosokean mielessä. Tämän ajattelutavan myötä kumppanit eivät lähde keskustelemaan vain siitä, mitä konkreettisia asioita tai tapahtumia kuurosokea haluaa tai toivoo.

Neljän ympäristösuhteen sisältämät roolit ja näkökulmat

Kuva 3

Kehitysprofiilin päämalli ”timantti” havainnollistaa niitä neljää perustavanlaatuaista tapaa, joilla ihminen suhtautuu ympäristöönsä – myös ympäristösuhteiksi kutsuttu asia. Kaikkia näitä neljää perussuhdetta tulee ajatella kasvokkaisina suhteina. Kukin suhde koostuu tyypillisistä rooleista ja näkökulmista ja kukin niistä edesauttaa kehitystä.

Kuva 4

Ensimmäinen suhde, jonka malli havainnollistaa, on tunnepitoinen sosiaalinen leikki/vuorovaikutus. Tässä suhteessa mahdolliset roolit vastaavat leikkikavereiden rooleja. Vuorovaikutuskumppanit ovat ”kaksi samankaltaista”, jotka vuorottelevat toistensa johtamista ja seuraamista. Tätä ilmiötä voi havainnoida, kun näkevät/kuulevat yksivuotiaat lapset ovat yhdessä. He esimerkiksi juoksevat peräkkäin ja keksivät vuorotellen pieniä muutoksia tähän sosiaaliseen leikkiin. SINÄ ja MINÄ -näkökulmat voivat vaihdella kumppaneiden välillä. Suhde on vastavuoroisesti sympaatinen. Se tarkoittaa, että molemmat kumppanit ovat myötäeläviä tai kiinnostuneita Toisesta ja siitä, mitä Toinen tekee.

Kehityksellinen tulos sosiaaliseen leikkiin/vuorovaikutukseen ryhtymisestä on:

- sekä Toisen johtamiseen että seuraamiseen liittyvä agenssi,
- agenssi suhteessa tietoisuuteen siitä, että Toinen voi havaita ja tunnistaa keholliset tunneilmaukset,
- agenssi suhteessa siihen, että on sosiaalinen kommunikatiivinen olento.

Kuva 5

Mallin seuraava suhde on kiintynyt läheisyysuhde. Kiintymyssuhteen rooleissa ollaan vastavuoroisesti kiintyneitä Toiseen. Seurataan Toisen kiintymyksen ilmauksia²² ja vastataan niihin. Sen lisäksi tehdään itse aloitteita kiintymyksen ilmauksiksi.

Läheisyys/kiintymyssuhteeseen ryhtymisen kehityksellinen tulos on:

- agenssi suhteessa luottamuksen ja perusturvallisuuden (basic trust) rakentamiseen ja ylläpitämiseen Toista kohtaan, mikä vähitellen johtaa siihen, että uskaltaa luottaa vieraisiin.

Esimerkki

Serge ryhtyy emotionaaliseen sosiaaliseen leikkiin Annen - vieraan henkilön - kanssa. Merkityksellinen²³ lähihenkilö on samanaikaisesti Sergen näkökentän sisällä. Tämä mahdollistaa sen, että Serge uskaltaa luottaa vieraaseen ihmiseen niin paljon, että he voivat olla vuorovaikutuksessa. Serge osoittaa yhä enemmän sosiaalista ja emotionaalista agenssia tekemällä yhä enemmän tunnepitoisia ja kehollisia aloitteita. Hän tekee sen, koska hän kokee Annen ”itsensä kaltaisena”, sellaisena, joka sekä seuraa häntä että keksii uutta.

(Video: Daelman, Nafstad, Rødbroe, Souriau, Visser (1997). *Udvikling af Samspil og Kommunikation.*)

²² Käsitettä läheisyys/kiintymyssuhde käytetään ilmaisemaan tunneperäistä läheisyyttä.

²³ Emotionaalisesti läheinen henkilö.

Esimerkki

Andrew osallistuu emotionaaliseen sosiaaliseen leikkiin vieraan henkilön kanssa. Andrew istuu samanaikaisesti kehollisesti lähellä merkityksellistä lähihenkilöä. Tämän ansiosta Andrew uskaltaa luottaa vieraaseen. Vuorovaikutus rakennetaan suoralla imitaatiolla ja se kehittyy nopeasti vastavuoroiseksi dynaamiseksi vuorovaikutukseksi, johon Andrew osallistuu yhä enemmän tunnepitoisilla ja kehollisilla aloitteilla. Samanaikaisesti Andrewn aistipotentiaali ja kognitiivinen potentiaali tulevat yhä selkeämmin esiin.

(Video: Daelman et al (1997). Udvikling af Samspil og Kommunikation.)

Molemmissa esimerkeissä lähihenkilö on selvästi ratkaisevassa asemassa, jotta sosiaalinen leikki vieraan kanssa onnistuu. On myös selvää, että kuurosokea on ylpeä voidessaan osoittaa lähihenkilölle, että ”MINÄ uskallan” ja ”MINÄ osaan” olla vieraan kanssa, samoin kuin on selvää, että lähihenkilöt ovat ylpeitä ”etevästä oppilaastaan”.

Kuten muutkin hyvät esimerkit, molemmat näistä videoesimerkeistä havainnollistavat useita suhteita, nimittäin sosiaalista leikkiä/vuorovaikutusta, läheisyyttä/kiintymystä ja tutkimusta/luokittelua sekä näiden suhteiden välistä yhteyttä.

Esimerkki

Toisessa esimerkissä ei ole paikalla ketään merkityksellistä Toista, kun kuurosokea mies tapaa pianistin, jonka on tavannut vain pari kertaa aiemmin. Kuurosokea uskaltaa seurata häntä ja ohjata häntä, koska pianisti niin selkeästi osoittaa olevansa sosiaalisesti hänen saatavillaan ja valmiina kuuntelemaan häntä ja seuraamaan häntä. Tämä esimerkki havainnollistaa sekä sosiaalista leikkiä/vuorovaikutusta, tutkimista/luokittelua ja luottamusta (perusturvallisuutta), muttei läheisyyttä/kiintymystä.

(Annica B. Henriksen/Ragna Ringdals Dagsenter, Oslo: Video esitelty konferenssissa ”The Magic of Dialogue”, Pariisi 2010.)

Kuva 6

Kolmas perussuhde on tutkiva suhde, johon kuuluvat seuraavat roolit:

- rooli tutkimuksen tukikohtana,
- rooli tutkivana osapuolena,
- rooli tutkimuksen kohteena.

Syntymästään kuurosokean kumppani voi ottaa roolin tutkimuksen tukikohtana, tutkimuskohteena sekä henkilönä, joka osallistuu tai tekee aloitteen tutkimiseen.

Voi olla myös kaksi kumppania, jotka ottavat kukin oman roolinsa samassa tilanteessa tai eri tilanteissa. Toinen voi esimerkiksi olla turvaperusta kuurosokean tutkimiselle, kun taas toinen toimii henkilönä, jota kuurosokea tutkii.

Tutkivaan suhteeseen osallistumisen kehityksellinen tulos:

- agenssi suhteessa tiedon hankintaan maailmasta (luokittelu) ja luottamuksen tuntemiseen muita kohtaan, joilla on seuraavia rooleja: tutkimusperusta, tutkimuskohde, opas tai malli ja maailmasta saatavan tiedon lähde.

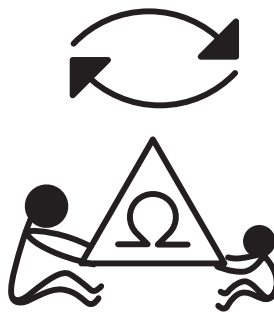
Esimerkki

Lasse on aikuinen täysin kuurosokea mies. Hän on hyvin passiivinen eikä oikeastaan koskaan itse tee aloitetta sosiaaliseen kontaktiin tai ympäristön tutkimiseen. Syynä on pitkäaikainen sosiaalinen deprivaatio. Lassen asunnossa hänen kumppaninsa Joel tekee aamiaista. Lasse seisoo kumppaninsa vieressä. Joel yrittää päästä niin lähelle Lassea, että jotkut Joelin maailmasta saamat elämykset voivat siirtyä Lasseen ja ehkä houkutella Lassen kiinnostusta heräämään siihen, mitä on tapahtumassa. Lasse kiinnostuu yhä enemmän, siirtyy itse lähemmäs Joelia ja ”näkee” yhä enemmän siitä, mitä Joel tekee. Lasse ”näkee” Joelin asettamalla käsivartensa Joelin käsivarsille ja keholle. Lassen mallina tässä on Joel, joka näyttää mitä on maailmassa, jotta hän voi houkutella Lassen tutkimaan ympäristöään.

(Video: Nyling (2004) Jälkiä jättävistä vaikutelmista tulee ilmauksia. Katkelma B1b)

Kuva 7

Symbolinen kommunikaatio/keskustelut

Kommunikatiivinen keskustelusuhde sisältää kaikki ne roolit, jotka voi ottaa kolmessa edellä mainitussa perussuhteessa, minkä lisäksi keskustelusuhde kehittyy edelleen näiden perussuhteiden pohjalta.

Keskustelusuhteeseen sisältyvät seuraavat roolit:

- rooli Toiselle puhuvana,
- rooli Toista kuuntelevana,
- rooli itsekseen ajattelevana - ajatellen mahdollisesti sitä, mitä Toinen on sanonut.

Nämä kolme roolia voidaan ottaa vastavuoroisesti molempien SINÄ ja MINÄ-näkökulmista. Vaihtelu roolien ja näkökulmien välillä luo eräänlaista liikettä tai dynamiikkaa, jota tässä kutsumme resirkuloinniksi²⁴. Käsite resirkulointi tarkoittaa, että vuoropuhelun aikana molemmat kumppanit alkavat vähitellen ottaa omaan näkökulmaansa tai käyttää omassa näkökulmassaan jotakin Toisen näkökulmasta (alterity; "toiseus"). Näin ollen voimme sanoa, että vuoropuhelusta tulee moniääninen ja että molemmat kumppanit ovat mukana luomassa ja antamassa merkitystä keskustelulle.

Kun kuuntelen Toista, oma ymmärrykseni jostakin maailmassa olevasta asiasta rikastuu, samoin kuin Toisen ymmärrys rikastuu hänen kuunnellessaan minun näkökulmaani.

Toistensa tarkkaavuuden seuraaminen kommunikoinnissa

Yksi edellytys sille, että pystyy kommunikoimaan kuurosokean kanssa SINÄ-näkökulmasta käsin on se, että kumppanin roolissa oleva seuraa, mihin kuurosokean huomio on kiinnittynyt. Edellytyksenä on myös se, että kuurosokea voi seurata, mihin kumppanin huomio on kiinnittynyt. Tämä on selkeästi nähtävissä luonnollisessa yhdessäolossa vähän yli vuoden vanhan näkevän/kuulevan lapsen ja hänen vanhempansa välillä.

Pikkulapsi on isänsä kanssa rannalla. Lapsi juoksee ankan perässä, huomaa maahan pudonneen höyhenen, jonka poimii ylös, juoksee takaisin isän luo höyhen kädessään, näyttää höyhentä isälle, antaa höyhenen isälle ja odottaa, että isä sanoo jotain siitä.

²⁴ Kehämäinen eteneminen, kierrätys.

Antaessaan isälle höyhenen lapsi antaa isälle roolin henkilönä, jolla on jotain sanottavaa höyhenestä. Lapsi itse ottaa samalla kuuntelevan roolin. Kun isä saa roolin henkilönä, jolla on jotain sanottavaa höyhenestä, hän tavallisesti miettii, mitä lapsi ajattelee, ennen kuin sanoo jotain. Tämä tarkoittaa, että isä uskoo, että se mitä hän sanoo, sopii siihen, mistä lapsi on kiinnostunut. Isä tekee näin, koska hän on kiinnittänyt huomion siihen, mihin ja mistä lapsi kiinnittää huomionsa. Isä on kiinnittänyt huomion myös siihen, mihin lapsen tarkkaavuus kulloinkin kohdistuu. Isä toimii näin sekä lapsen juoksennellessa edes takaisin että nyt lapsen kääntyessä hänen puoleensa. Vähän sen jälkeen isä yleensä sanoo jotakin, johon lapsi voi seuraavaksi vastata. Siten isä saa elämyksen siitä, onko sillä, mitä lapsi ajattelee hänen sanomastaan, riittävä vastaavuus, joka paljastaa, onko lapsi saanut laajennettua käsitystään maailmasta kyseisen tapahtuman kautta.

Esimerkki osoittaa, että tällaisen luonnollisen oppimisprosessin kannalta on täysin ratkaisevaa, että isä kykenee seuraamaan, mihin lapsen huomio kiinnittyy. Sen lisäksi on tärkeää, että isä havaitsee, mihin lapsi erityisesti kiinnittää huomionsa. Esimerkissä on keskeistä myös se, että sen lisäksi, että isän tulee pystyä seuraamaan, mihin lapsi kiinnittää huomionsa, hänen tulee myös havaita lapsen tarkkaavuuden vaihdot. Tällä tarkoitamme tarkkaavuuden vaihtoja, joita tapahtuu lapsen kohdistuessa huomionsa asiasta toiseen. Seuraamalla lapsen huomion kiinnittymistä isä saa tietoa, jonka ansiosta hän voi tehdä oletuksia siitä, mikä kyseisellä hetkellä on lapsen ajatusten keskiössä. Se puolestaan on edellytys sille, että isä voi auttaa lasta tavalla, joka on tälle merkityksellinen ja merkitystä muodostava. Isä voi edesauttaa antamalla tilanteeseen jotain, joka motivoi lasta ja sellaisella tavalla, että tämä oppii jotain uutta:

- se, että lapsi kokee isän reaktion kiinnostavan itseään, on edellytys sille, että lapsi seuraavassa vaiheessa motivoituu seuraamaan isän näkökulmaa kohti jotain uutta maailmassa,
- lapsi kokee isän henkilönä, jonka näkökulma maailmaan on kiinnostava,
- elämys siitä, että Toisen edesottamus kiinnostaa minua, on edellytys kaikelle kulttuuriselle oppimiselle.

Aiemmasta esimerkistä tuttu Lasse (s. 70) saa osallistua Joelin tietämykseen maailmasta seuraamalla sitä, mihin Joel kiinnittää huomionsa valmistaessaan aamiaista.

Esimerkki

Alex on täysin kuurosokea 2-vuotias poika. Hänellä on suuri laatikko lelueläimiä, joilla hän usein leikkii äitinsä kanssa tai äidin ollessa lähellä. Alex istuu äidin edessä selkä äitiä vasten. Heillä on lelulaatikko. Alex ottaa lelun laatikosta, tunnustelee sitä ja heittää sen pois. Sama toistuu toisen eläimen kanssa. Kun kaikki eläimet ovat poissa, hän tekee koiran luuta tarkoittavan itse keksimänsä viittoman. Äiti näkee sen. Hän vastaa ääneen: ”Luu, missä se on?” Äiti kääntyy takavasemmalle ja sanoo viittoen LUU TÄÄLLÄ? Koska he istuvat kehokontaktissa, Alex pystyy seuraamaan äidin huomion kiinnittymistä tämän liikkeiden kautta. Eläin ei ole vasemmalla ja äiti sanoo ääneen: ”Ei siellä”. Sama tapahtuu sen jälkeen oikealle ja äiti sanoo jälleen viittoen: LUU TÄÄLLÄ? Äiti sanoo: ”Jooooo täällä on luu - täällä on LUU”.

Alex kokee tässä pienessä leikissä, että hänestä on kiinnostavaa seurata, mihin äiti kiinnittää huomionsa. Sen lisäksi liitetään puhe- ja viittomakielisiä kommentteja suoraan siihen, mihin molemmat kiinnittävät huomionsa juuri sillä hetkellä.

(Esimerkki on NVC Dronninglundin tukemasta pohjoismaisesta ohjauskäytännöstä.)

Toisen tarkkaavuuden seuraaminen (alignment) on tärkeä prosessi, kun opetellaan uusia asioita maailmasta. Kun kuurosokea seuraa sitä, mihin hänen kumppaninsa kiinnittää huomion, se tapahtuu usein siten, että kuurosokea asettaa käsivartensa kumppanin käsivarrelle tai keholle. Se voi tapahtua myös siten, että kuurosokea on niin lähellä kumppania kehollisesti, että pystyy seuraamaan asioita, joihin kumppani kiinnittää huomionsa.

Lasse seuraa esimerkissä Joelin tarkkaavuutta seuraamalla käsillään niitä liikkeitä, jotka osoittavat Joelin kiinnittävän huomionsa johonkin maailmassa olevaan asiaan. Alex puolestaan kiinnittää toisessa esimerkissä kehollisen seurantaliikkeen kautta huomionsa siihen, mihin äiti kiinnittää huomionsa.

Huomion kiinnittäminen ja synnynnäinen kuurosokeus

Isän ja lapsen esimerkissä kuvailtuja oppimisperiaatteita ei ole vaikea ymmärtää, koska tunnemme ne monesta yhdessäolosta näkevien/kuulevien pikkulasten kanssa. Kun kyseiset periaatteet yritetään siirtää yhdessäoloon syntymästään kuurosokeiden kanssa, eteen tulee monia kysymyksiä:

- Miltä näyttää, kun syntymästään kuurosokeat kiinnittävät huomionsa johonkin?
- Miltä näyttää, kun syntymästään kuurosokea yrittää kiinnittää kumppanin huomion johonkin?
- Miltä näyttää, kun kumppani kiinnittää huomionsa johonkin, jota kuurosokea voi seurata?
- Miltä näyttää, kun kumppani yrittää kiinnittää kuurosokean huomion oman tarkkaavuutensa keskiöön?

Kaikki nämä kysymykset ovat erittäin keskeisiä ja ne on kussakin yksittäisessä tapauksessa tutkittava ja testattava. Meidän kaksi esimerkkiämme voivat antaa vain sormituntuman siitä, miten se voi tapahtua. Haasteet johtuvat jälleen kerran ongelmista, joita synnynnäinen kuurosokeus ja heikko luettavuus aiheuttavat kumppaneille.

Seuraavassa on lyhyt yhteenveto siitä, miksi ja miten huomio kiinnitetään jotakuta/jotakin kohtaan ja mikä tarkkaavuuden keskiössä on silloin, kun toisella osapuolella on synnynnäinen kuurosokeus.

Koska syntymästään kuurosokeiden huomion kiinnittämisen ilmaukset ovat ensisijaisesti kehollisia/taktiileja, kumppanin perushaasteeksi muodostuu kehittyminen näiden ilmausten havaitsemisessa.

Kiinnekohdat, joiden avulla kumppani voi havaita, mitä kohti kuurosokean huomio kiinnittyy ja mikä hänen tarkkaavuutensa keskiössä on, näyttävät erilaisilta kuin ne, joihin kumppani on tottunut reagoimaan. Näin ollen kumppanin on aivan aluksi luovuttava etsimästä huomion kiinnittämisen merkkejä kuurosokean kasvoista ja pään

asennoista. Sen sijaan kumppanin on opittava katsomaan kuurosokean käsiä ja kehoa löytääkseen kiinnekohtia sille, mihin hän kiinnittää huomionsa.

Kun näön ja/tai kuulon jäänneet toimivat satunnaisesti, kumppanin kehollista/taktiilia havainnointia häiritsee helposti hänen oma hallitseva visuaalinen ja auditiivinen lähtökohtansa. Kumppani ajautuu tämän vuoksi helposti sivuraiteille, koska kuurosokean satunnaiset kaukoaistihavainnot sopivat paremmin hänen omaan tarkastelukulmaansa - erityisesti visuaaliset. Siten häneltä jää helposti huomaamatta keholliset/taktiilit huomion kiinnittymisen kiinnepohdat.

Kosketustapa - esim. painallusvoiman intensiivisyys ja samanaikaiset tunneilmaukset - voi tukea kumppanin käsitystä siitä, mikä funktio taktiililla ilmauksella on. Keholliset taktiilin huomion kiinnittämisen ilmaukset voivat sisältää useampia funktioita tai ne voivat olla moniselitteisiä. Toisin sanoen, huomion kiinnittämisen havaitsemisen lisäksi kumppanin on myös etsittävä muita kiinnekohtia senhetkisestä asiayhteydestä ymmärtääkseen, mistä funktiosta on kyse. Ilmauksella voi olla useita funktioita, mitä havainnollistetaan seuraavilla esimerkeillä:

Syntymästään kuurosokea lapsi koskee aktiivisella tavalla kumppanin käsivartta.

Tällä kosketuksella voi olla monia funktioita. Voi olla, että lapsi seuraa kumppanin huomiota jotakin asiaa kohti maailmassa, että hän hakee kontaktia kumppaniin tai että hän pyytää kumppanilta tukea tai apua.

Selvittääkseen, mistä funktiosta on kyse ja mihin tarkkaavuus hakeutuu, kumppanin on siis otettava huomioon myös asiayhteys ja kosketuksen eri ominaisuudet. Toisen huomion kiinnittymistä seuraava kosketus on kevyt ja sormenpäillä tehty. Kosketus, jossa lapsi pyytää kumppanilta tukea, on voimakkaampi, hän käyttää koko kättä ja liikkuu vähemmän.

Samanaikaiset tunneilmaukset ja kehon asennot ja sijoittumiset voivat tukea kumppanin ymmärrystä siitä, mikä funktio kosketuksella on.

Syntymästään kuurosokea koskee kädellään oman käsivartensa tiettyä kohtaa.

Tämä kosketus voi olla muistelu jostain kehollisesta tunnejäljestä, jonka tapahtuman vaikutelma on jättänyt, esim. laululeikin kosketuksesta jäänyt taktiili jälki.

Yhteenvetävät kommentit

Luonnolliselle kommunikatiiviselle kehitykselle on täysin ratkaisevaa, että kumppanit pystyvät seuraamaan toistensa huomion kiinnittymistä asiasta toiseen, samoin kuin heidän on pystyttävä seuraamaan, mihin Toinen kiinnittää erityistä huomiota. Oleellinen syy siihen, että tässä keskitytään huomion kiinnittämisen kiinnekohtiin on se, että kuurosokeiden hyvin erilainen huomion kiinnittämistapa on kumppanille haaste. Esimerkit, joilla havainnollistetaan kiinnekohtamallin luokkia, tarjoavat kumppanille vaihtoehtoisia kiinnekohtia, joiden avulla hän voi seurata kuurosokean huomion kiinnittymistä.

Dyadi - Triadi

Käsitteet dyadi ja triadi selittävät, miten kommunikointikumppanien kyky lukea toistensa huomion kiinnittämistä liittyy tiiviisti kommunikoinnin kehitykseen. Tavallisesti huomion kiinnittymiseen liittyvä dynamiikka kehittyy kahden elementin välisestä eli dyadisesta triadiseksi, jossa on vähintään kolme elementtiä. Triadinen tarkkaavuus kehittyy kolmesta fyysisesti sillä hetkellä läsnäolevasta elementistä siihen, ettei kolmas elementti ole fyysisesti läsnä. Tällaisessa tilanteessa kolmas elementti on läsnä ajatuksissa ja symbolilla välitettynä. Viimeksi mainittu on edellytys symbolisen kommunikoinnin kehittymiselle, mikä puolestaan on edellytys kulttuurikielen omaksumiselle.

Nimenomaan dynamiikka siinä käyttäytymisessä, joka suuntaa kumppaneiden huomion ensin toisiaan kohti ja sitten jotakin kolmatta kohti, aikaansaa elämyksen SINUN huomiosi kohteen ja MINUN huomioni kohteen välisestä yhteydestä. Tällaisen yhteyden kokeminen mahdollistaa sen, että me - SINÄ ja MINÄ - voimme kommunikoida toistemme kanssa JOSTAKIN maailmassa olevasta asiasta. Jotta voitaisiin kommunikoida JOSTAKIN maailmassa olevasta asiasta, tarkkaavuuden on siis toimittava triadisessa dynaamisessa rakenteessa. Huomion kiinnittymisen on siis pystyttävä liikkumaan kolmen seuraavan kohdan välillä:

1. sen, mistä SINÄ kiinnität huomiosi johonkin

2. sen, mistä MINÄ kiinnitän huomioni johonkin

3. ja sen, missä JOKIN on.

Kolmas kohta voi olla jokin kyseisessä hetkessä oleva fyysinen asia tai viittoman paikka. Paikkaa, mihin viittoma sijoitetaan, kutsutaan viittoman paikaksi ja sama paikka viittaa myös mielessä olevaan skenaarioon.

Jotta henkilö voisi kokea näiden kolmen kohdan liittyvän toisiinsa, on sen toimintatavan, jolla huomio kiinnitetään jotakuta/jotakin kohti, kuljettava näiden eri näkökulmien ja sijaintien kautta (resirkulointi). Tapa, jolla kiinnitän huomion johonkin omasta näkökulmastani käsin, voi olla sen resirkulointi, johon havaitsen sinun kiinnittävän huomiosi omasta näkökulmastasi käsin ja päinvastoin. Jotta tällaista resirkulointia voisi tapahtua, tarvitaan seuraavaa:

Toisen henkilön huomion kiinnittymisen kolmatta elementtiä kohtaan on oltava koordinoitu toisen huomion kiinnittymisellä samaa elementtiä kohti. Molempien huomion kiinnittymisen koordinointi samaan kohteeseen tapahtuu dialogisella tavalla. Selvittääksemme, mitä tähän dialogiseen tapaan kuuluu, jatkamme kuvailemalla, mitä tarkoitamme kommunikoinnin intersubjektiivisuudella.

Subjektiivisuus - intersubjektiivisuus

Kommunikoinnissa tapahtuu vuorovaikutusta kumppaneiden pyrkimyksessä toisaalta kohti subjektiivisuutta ja toisaalta kohti intersubjektiivisuutta (Marková, 2008). Mikrotaasolla tämä vuorovaikutus tapahtuu pienessä, varsinaisessa kommunikatiivisessa jaksossa. Sellaisessa jaksossa voimme pyrkiä havaitsemaan tasapainon tai epätasapainon jännityssuhteessa, joka vallitsee yksilön pyrkiessä itse ymmärtämään maailmasta kyseisellä hetkellä saamansa vaikutelman sekä hänen vastakkaisessa pyrkimyksessään kohti yhteisymmärrystä Toisen kanssa.

Henkilön omaan ymmärrykseen kuuluu käynnissä olevien vaikutelmien luokittelu (sense making). Toinen pyrkimys, joka tapahtuu lähes samanaikaisesti, on pyrkimys päästä yhteisymmärrykseen kommunikointikumppanin (Toisen) kanssa. Jännityssuhde voi olla liian suuri, sopiva tai liian pieni. Mikäli jännityssuhde omaan ymmärrykseen pyrkimisen ja yhteisymmärrykseen pyrkimisen välillä on liian suuri tai liian pieni,

motivaatio kommunikointiin heikkenee. Näin käy, koska kommunikoinnin ydinasia katoaa, jos keskustelun sisältö on joko liian samankaltainen tai liian erilainen kuin oma ymmärrys.

Jännityssuhteen on oltava sopiva, jotta se motivoi osallistumaan pitempiketoiseen keskusteluun. Ihanteellisen jännityssuhteen ylläpitäminen oman ymmärryksen ja yhteisymmärryksen välillä tapahtuu tarkkaavuutta säätelevän dynamiikan kautta. Subjektii-visuutta ja omaa ymmärrystä kohti pyrkimiseen kuuluu, että henkilö yrittää muotoilla SEN itsekseen – omissa ajatuksissaan – sille Toiselle, joka kyseisellä hetkellä on hänen mielessään. Tämä pyrkimys voi olla voimakas – riippuen henkilön kommunikatiivisen agenssin vahvuudesta. Pyrkiessään muotoilemaan Toiselle sen, mihin kiinnittää huomionsa ollen kääntyneenä Toisen puoleen, hän kohtaa Toisen huomion kohteen kautta tämän mielen. Kommunikointikumppanisi mieli voi olla kohdistunut kutakuinkin samaan kuin oma mielesi, riippuen siitä, miten tiiviisti kumppani seuraa sitä, mihin sinä kiinnität huomiosi.

Se, että Toinen seuraa toisen huomion kiinnittymistä, on ilmaus intersubjektii-visuuteen pyrkimisestä. Tässä käsitteessä on kyse toisen seuraamisesta sinne, mihin hänen tarkkaavuutensa kohdistuu. Sen on tapahduttava sellaisella tavalla, että molemmat saavat elämyksen mielten kohtaamisesta **SIELLÄ**, jotta he mahdollisesti voivat yhdessä rakentaa merkityksen **SIITÄ**, joka sijaitsee **SIELLÄ**. Jotta nämä kaksi yhdessä pystyisivät laatimaan yhteisen keskustelunaiheen, heidän on pystyttävä seuraamaan toisiaan ja jakamaan toistensa huomion kohde riittävän päällekkäisellä tavalla. Riittävällä tarkoitetaan tässä sellaista tapaa, että molemmat kokevat ymmärtävänsä toisiaan tarpeeksi hyvin. Yhteisymmärrys ei siis ole jotain täysin yhteistä, vaan perustuu siihen, että molemmat kokevat riittävän päällekkäisyyden oman näkökulmansa ja Toisen näkökulman välillä jotakin maailman asiaa ajatellen. Kun se tapahtuu, molemmat osapuolet saavat elämyksen Toisen mielen kohtaamisesta.

Merkitys

Merkityksenmuodostamisessa tapahtuu näin ollen kaksi lähes samanaikaista prosessia. Toisessa prosessissa on kyse subjektiivisista prosesseista. Ne liittyvät käynnissä olevaan pyrkimykseen ymmärtää, mitä sillä hetkellä tapahtuu (luokittelu). Näissä prosesseissa on kyse siitä, että yksilö rakentaa omaa käsitystä tai merkitystä maailmasta ja siitä, mitä maailmassa tapahtuu.

On kuitenkin tärkeää painottaa, että saadun vaikutelman luokittelu on edellytys sille, että voidaan seuraavassa vaiheessa yhdessä keskustellen rakentaa yhteinen merkitys. Toisin sanoen, ellei henkilö saa riittävästi aikaa rakentaa omaa käsitystään, hänellä ei myöskään ole mitään annettavaa keskusteluun. Tätä kulloinkin tapahtuvien asioiden käsittämistä tai luokittelua tapahtuu sekä kasvokkaisissa keskusteluissa että niiden ulkopuolella. Keskusteluissa tämä prosessi on käynnissä silloin, kun toinen osapuoli miettii Toisen esittämää ilmausta. Se on kognitiivinen prosessi, johon Toinen osapuoli ei vaikuta konkreettisesti eikä suoraan. Toisaalta on kuitenkin painotettava sitä, että tämä subjektiivinen prosessi on mahdollinen vain silloin, kun Toinen huomaa sen ja kunnioittaa sitä. Toisen on annettava aikaa sille, että tämä subjektiivinen prosessi voi tapahtua.

Molemmat näistä prosesseista ovat dialogisia, sekä itselle osoitettu ajatusprosessi että se prosessi, joka on osoitettu fyysiselle Toiselle. Tässä tapahtumassa on tärkeää dynamiikka sisäisen ajatusprosessin ja ulospäin suunnatun sosiaalisen prosessin välillä. Juuri tämä dynamiikka on osaltaan muodostamassa edellytyksiä sille, että se mitä toinen ajattelee, voi tulla Toisen tietoon.

Agenssi-käsitteeseen sisältyvät toimintavoima ja kestävyys, jotka tarkoittavat nimenomaan sitä, että henkilö kokee pystyvänsä antamaan jotakin keskusteluun. Hän pystyy siihen, koska on saanut aikaa asettaa oman osuutensa paikoilleen omassa mielessään. Sen jälkeen asia voidaan saada esiin ilmauksena - omaäänisenä aloitteena. Keskustelu, jossa kumppani yksipuolisesti keskittyy yhteisymmärrykseen pyrkimiseen, antaa liian vähän aikaa ja tilaa kuurosokean omalle pohdinnalle ja luokittelulle. On oletettavaa, että luokitteluprosessit vievät paljon enemmän aikaa ja voimia syntymästään kuurosokeilta kuin kumppanilta. Siksi kuurosokeiden kumppaneiden haasteena onkin malttaa tarjota tarpeeksi aikaa ja tilaa, jotta nämä prosessit voivat tapahtua niin keskusteluissa kuin niiden ulkopuolella - mutta erityisesti itse keskustelussa.

Primäärinen, sekundäärinen ja tertiäärinen intersubjektiivisuus

Intersubjektiivisuus voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan (Linell, 2009), jotka ilmaisevat kommunikatiivisten suhteiden kasvavan monimutkaisuuden. Primäärinen intersubjektiivisuus tarkoittaa tässä sitä, että molemmat kumppanit pyrkivät olemaan

emotionaalisesti toisiinsa virittyneitä pitemmän aikaa. Edellytys sen onnistumiseen on, että molemmat ovat virittyneet toistensa aaltopituudelle – sekä Toista seuraavan henkilön roolissa että Toisen seuraaman henkilön roolissa.

Kehitystulos: Henkilö kokee itsensä Toisen mielestä kiinnostavaksi ja hän kokee myös Toisen tulevan omasta mielestään kiinnostavaksi. Koen siis itseni sellaiseksi, jonka Toinen näkee. Koen myös Toisen sellaiseksi, joka on näkemisen arvoinen.

Sekundäärisessä intersubjektiivisuudessa kiinnostus toista kohtaan kehittyy koskemaan myös jotakin kolmatta, joka sillä hetkellä kiinnostaa Toista. Sekundäärisessä intersubjektiivisuudessa kumppaneilla on yhteinen sitoutuminen yhteiseen fyysiseen objektiin. Tämä sisältää sen, että molemmat ovat kiinnostuneet jostakin yhteisestä maailmassa olevasta asiasta. Yhden jakson aikana tarkkaavuus voi täten sirkuloida ja resirkuloida henkilön oman ja Toisen näkökulman välillä samaa objektia kohtaan.

Kehitystulos: Henkilö kokee, että se mistä hän on kiinnostunut, on Toisenkin mielestä kiinnostavaa. Sen lisäksi koetaan, että se mistä Toinen on kiinnostunut, voi olla kiinnostavaa itselle. Tämä tarkoittaa, että minun näkökulmani maailmaa kohtaan kiinnostaa Toista ja Toisen näkökulma voi kiinnostaa minua.

Tertiäärisellä intersubjektiivisuudella tarkoitetaan tässä sitä laajennusta, jossa kolmas elementti siirtyy nyt fyysisesti läsnäolevasta objektista keskustelussa olevaksi symboliseksi elementiksi. Se, mikä kumppaneilla nyt on yhteistä, on jotakin symbolista, joka viittaa johonkin merkitykselliseen asiaan maailmassa. Siten kolmas elementti ei enää ole fyysisesti läsnä.

Kehitystulos: Henkilö kokee, että hänen ilmaisemansa ajatukset kiinnostavat Toista. Sen lisäksi koetaan, että se mihin Toisen ajatukset viittaavat, voi olla omasta mielestä kiinnostavaa.

Tämä tarkoittaa:

”Koen, että Toisen mielestä minun ääneni on kuuntelemisen arvoinen ja minun mielestäni Toisen ääni on kuuntelemisen arvoinen”.

Projektit

Puhuessamme tässä yhteydessä kehityksestä ja kehitysprosesseista, käytämme Per Linellin (2009) innoittamana käsitettä projekti. Käytämme käsitettä juuri tähän yhteyteen sopivalla tavalla.

Seuraavassa perustelemme projekti-käsitteen käyttöä:

1. Käsite kommunikatiiviset projektit on mielekäs, jos kommunikointia lähestytään seuraavasti: Se, mitä kommunikaatiossa tapahtuu, on merkityksenmuodostaminen, joka voi olla yhdessä sanoittamista tai kielen muodostamista. Tarkasteltaessa kommunikaatiota tästä näkökulmasta, kohdistuu luvuissa neljä ja viisi kuvaillun analyysin painopiste nimenomaan tähän muodostamisprosessiin ja siihen, mitä muodostetaan. Kyseessä on vastakkainen näkemys sille kommunikointikäsitteelle, jossa ajatellaan, että henkilöllä on jo olemassa merkitys, joka Toisen tulee tulkita koodatusta muodosta. Sellaisissa tapauksissa analyysin painopiste on kommunikaation tuotteessa/tuotteissa.
2. Projektissa tiedetään, että siinä tapahtuu yhteinen pyrkimys tavoitteeseen. Tiedetään, että tavoitteena on merkityksen luominen jollekin asialle tai tiedon saaminen jostakin. Etukäteen ei kuitenkaan tarkkaan tiedetä, mikä merkitys luodaan tai mitä tietoa saadaan. Käsitteemme mukaan tämä johtuu siitä, että kaikki projektit ovat dialogisia. Ne ovat siis moniäänisiä (vähintään kaksiäänisiä) ja ne muodostetaan tietyssä senhetkisessä tilanteessa. Toisin sanoen projekteja ei voida koskaan tiivistää johonkin ”yksiääniseen” tai poistaa siitä asiayhteydestä, jossa ne on luotu.
3. Intervention kannalta on tärkeää kyetä analysoimaan, mikä asia kuurosokealla kyseisellä hetkellä on käynnissä ja onko kyseessä kutakuinkin sama asia kuin kumpipanilla. Tällä tarkoitamme seuraavaa: Onko heillä yhteinen projekti vai onko molemmilla mielessä oma projektinsa?
4. Projektit voivat olla suuria tai pieniä, omia tai yhteisiä. Kommunikatiivisissa projekteissa meidän on kuitenkin pystyttävä näkemään molempien pyrkimys yhteistä tavoitetta kohti.

Päätöskommentteja käsitteistä

Kolmannessa luvussa on korostettu ja konkretisoitu käsitteitä ja lähestymistapaa, jotka ovat myöhemmin esiteltävän kehitysprofiilin varsinaisen analysointityökalun perustana. Nämä käsitteet on valittu, koska ne kuvaavat prosesseja, jotka ovat täysin keskeisiä kaikessa luonnollisessa kommunikatiivisessa kehityksessä. Ne on kuitenkin valittu myös siksi, että toisen osapuolen synnynnäinen kuurosokeus voi haitata kyseisten käsitteiden mukaisia asenteita ja ymmärrystä.

Neljännessä luvussa esitellään videoanalyysin tärkeimmät periaatteet silloin, kun käytetään kehitysprofiilia suunnitellun intervention analyysivälineenä.

Videoanalyysin käyttö suunnitellun intervention analyysivälineenä

Videoanalyysin käytön päätarkoitus on, että ammatti-ihmiset ja henkilökohtaiset kumppanit saavat paremman mahdollisuuden havaita ja ymmärtää kuurosokean tavan toimia maailmassa. Tähän kuuluu, että näkevä/kuuleva kumppani osaa suhdata kuurosokeaan mielekkäällä ja kehittäväällä tavalla. Päämääränä on, että kuurosokean kumppanit saavat mahdollisuuden ryhtyä samanlaiseen kumppanuussuhteeseen kuin heillä olisi näkevien/kuulevien ihmisten kanssa ja ylläpitää sen. Näin mahdollistetaan se, että syntymästään kuurosokeiden kehitysedellytykset lähestyvät niitä edellytyksiä, jotka muilla ihmisillä on kehittyäkseen.

Syntymästään kuurosokeilla ei ole saatavilla luonnollista kehitys- ja kasvuympäristöä tai se on hyvin heikko. Luonnollinen tarkoittaa tässä luonnollista katsottuna kuurosokeusnäkökulmasta. Syntymästään kuurosokeat ovat riippuvaisia siitä, että pääsy luonnolliseen kehitysympäristöön suunnitellaan yksityiskohtaisesti. Suunnittelu edellyttää toimenpiteiden panostusalueiden priorisoimista, ja timantti (ks. kuva 3) on kehitetty osoittamaan juuri näitä panostusalueita. Nämä alueet koostuvat kestävästä tai vähemmän haavoittuvista perustavanlaatuisista kehitysalueista. Kehityksen ydinalueille on tunnusomaista, että ne voivat toimia monilla eri tavoilla, eli niillä voi olla monenlaisia ulkoisia muotoja. Näihin erilaisiin ulkoihin muotoihin sisältyy myös kuurosokeille tyyppinen kehollinen/taktiili muoto.

Timantti on päämalli, jossa viitataan perustavanlaatuisiin sosiaalisiin, emotionaalisiin ja kommunikatiivisiin kasvokkaiisiin suhteisiin ydinalueina. Kiinnekohtamallissa (ks. kuva 13) kuvataan yksityiskohtaisemmin kuurosokeiden kehollisia/taktiileja muunnelmia kehityksen näkökulmasta. Joidenkin suhteiden kohdalla mallit havainnollistavat kehitysprosesseja yleisellä perustasolla, joka pätee huolimatta siitä, mitä aistikanavaa käytetään. Niissä tapauksissa havainnollistamme syntymästään kuurosokeiden erityisiä kehollisia/taktiileja ilmaisutapoja kirjallisin esimerkein. Toivomme mallien näin tarjoavan vaihtoehtoisen sekä pätevemmän ja

toimivamman lähteen analyysi- ja interventiokäyttöön kuin tavalliset kehitysas-teikot.

Videoanalyysi muodostaa taustan käytännön interventiolle ja sen avulla pyritään luomaan ja vakiinnuttamaan kehitysprosessit seuraavilla ydinalueilla: kontakti, sosiaalinen leikki/vuorovaikutus, tutkiminen ja keskustelu. Sen jälkeen interve-ntio suunnataan kehitysprosessien ylläpitämiseen pidemmän aikaa. Videoanalyy-sin käyttö kohdistuu kehitysprosessien käynnistämiseen, ylläpitämiseen ja rikas-tamiseen. Käyttö ei kohdistu ennalta määriteltuihin oppimistuloksiin. Teoriat, joi-hin tämän kehitysprofilin mallit perustuvat, antavat suuntaviivoja siihen, miten kuurosokea voi olla aktiivinen omassa oppimisessaan, jos kehitysprosessi lähtee käyntiin ja sitä pidetään yllä. Sillä, miten ja mitä henkilö oppii, voi kuitenkin olla monenlaisia muotoja ja teemoja. Siksi asiaa on havainnoitava ja tarkasteltava jo-kaisessa tapauksessa erikseen. Esimerkiksi malleista saa periaatteelliset suunta-viivat sosiaalisen leikin/vuorovaikutuksen ylläpitämiseen, mutta niissä ei kuvata määrättyjä tapoja, joilla sen on tapahduttava tai mitä aiheita vuorovaikutuksessa tulee käsitellä.

Suuntaviivoja videoanalyysin käyttöön

Tässä luvussa kuvailemme sekä aivan käytännöllisiä toimintatapoja siihen, mitä on tarkoituksenmukaista kuvata että millaisia katkelmia yksityiskohtaiseen analysoin-tiin sisältyy. Se on tärkeä selvittää sekä videoanalyysiin käytettävän ajan taloudelli-suuden kannalta että analyysin kohdentamiseksi keskeisimmille alueille. Lisäksi ku-vaillaan analyysiin osallistuvien verkostoryhmien dynamiikkaa sekä videoanalyysin vetäjän eri rooleja.

Videoaineisto on hyvin arkaluonteinen dokumentointimuoto. Vaatimuksena on, että osallistujat ovat tietoisia prosesseista, joihin he ryhtyvät ja siitä, miten he itse voivat osallistua aktiivisesti analysointiin. Tämä edellyttää, että osallistujat tietävät, kuinka he voivat vaikuttaa prosessiin sekä myönteisesti että kielteisesti.

Suuntaviivoja kuvattavalle aineistolle

Videoanalyysi ottaa lähtökohdaksi edistyneimmät vuorottelut. Seuraavassa kuvail-laan, miten sellaisia videokatkelmia löytyy.

Prosessi alkaa kuvaamalla videokatkelmia aktiviteeteista ja vuorotteluista, joita lähihenkilöiden mielestä toisinaan esiintyy hyvin suotuisissa olosuhteissa. Sellaisia kehityksen siemeniä on vaikea havaita ja niihin on vaikea saada otetta ilman videokameran käyttöä. Videoanalyysi toimii mikroskoopin tavoin. Katkelmien avulla voidaan saada vahvistettua ja tutkittua asioita, jotka ovat kehittymäisillään tai jotka ovat jo kehittyneet, mutta jääneet kumppaneilta huomaamatta. Timantti osoittaa, että on olennaista videoida otoksia erilaisista kasvokkaisista suhteista ja siitä, mitä niissä tapahtuu. Kehitysteorian mukaisesti aloitetaan keskittymällä kasvokkaisen vuorovaikutuksen perustavanlaatuisimpaan analyttiseen osa-alueeseen, eli kuurosokean aktiviteettiin. Ellei aktiviteetti ole ongelma, tai kun se ei enää ole ongelma, siirrytään eteenpäin seuraavaan analyttiseen näkökohtaan ja keskitytään vastavuoroisuuteen. Kun vastavuoroisuus on paikoillaan, siirrytään eteenpäin ja keskitytään siihen, mikä saa vastavuoroisuuden kestämaan. Kun tämä on toteutunut, video-otoksissa voidaan keskittyä seuraavaan analyttiseen näkökulmaan, joka on vakaus.

Kuvasympäristöjen tulee lähtökohtaisesti olla luonnollisia. Ne voivat myös koostua kokeellisista ympäristöistä, jotka myöhemmin voidaan siirtää luonnollisiin ympäristöihin. Samalla tavalla niiden henkilöiden, jotka katkelmissa ovat kumppanin roolissa, tulee lähtökohtaisesti olla luonnollisia kumppaneita. He voivat toki myös olla ammatti-ihmisiä, jotka mallintavat kumppanuutta, jossa on potentiaalia kehityksen edistämiseen.

Suuntaviivoja analysoitavan aineiston valinnaksi

Luokittelupohjainen²⁵ analysointi tarkoittaa, että analysoidaan, mikä kasvokkainen suhde tai mitkä kasvokkaiset suhteet videokatkelmalla esiintyy/esiintyvät. Tämän analyysin viitekehyksenä käytetään timanttia. Seuraavaksi videoanalyysiryhmän on sovittava siitä, mihin suhteeseen tai suhteisiin halutaan keskittyä tarkemmin jatkoanalyysissa. Sen jälkeen luokittelupohjaisessa analyysissa tarkastellaan suhteen dynaamista monimutkaisuutta. Tähän tarkoitukseen käytetään viitekehyksenä kiinnekohtamallin kuvauksia suhteen monimutkaisuudesta, joita tarkastellaan erikseen kussakin kasvokkaisessa suhteessa.

Analysointi voidaan tehdä aloittamalla alhaalta ja kohottamalla analyttistä katsetta kohti yhä kasvavaa monimutkaisuutta. Tätä tehdään kunnes tulee kynnys eteen. Kynnys viittaa siihen kuvaan, joka osoittaa kohdan, jossa dynaamiset vuorottelut ovat monimutkaisimmillaan. Samanaikaisesti myös juuri näissä kaikkein monimut-

25 Lähtökohtana timantin ja kiinnekohtamallin sisältämät luokat.

kaisimmissa suhteissa on kehittymässä uusia vuorotteluja. Videokatkkelmat, jotka havainnollistavat näitä tilanteita, valitaan yksityiskohtaiseen analyysiin. Luokittelupohjainen analyysi johtaa siis siihen, että saadaan valittua lyhyempiä katkkelmia. Juuri ne katkkelmat valitaan yksityiskohtaiseen lähianalysointiin, koska niissä on paras kehityspotentiaali.

Luokittelupohjaisessa analysoinnissa käytettävät otokset ovat aina pitempiä kuin katkkelmat, joita järkipärisesti ja tarkoituksenmukaisesti kannattaa analysoida yksityiskohtaisesti. Jokaisesta otoksesta tulee siis valita pienempi katkelma yksityiskohtaiseen lähianalyysiin. Valitusta katkelmasta tulee näkyä edistyneimmät vuorottelut, joita tapahtuu. Lähianalyysiä tulee käyttää sellaisen intervention kohdentamiseen ja suunnittelemiseen, joka on suunnattu kumppanuussuhteessa nimenomaan kumppanin rooliin. Kyse on siitä, että saadaan kumppanuusroolissa olevat henkilöt miettimään, miten tärkeä heidän oma osuutensa on perustavanlaatuisille sosiaalisille kehitysprosesseille.

Fokusryhmät/verkostoryhmät

Interventio kohdennetaan siis kumppanuusrooliin eikä tiettyihin henkilöihin. Kullakin kuurosokealla on yleensä monia eri ihmisiä ympärillään, jotka täyttävät kumppanin roolin. Yleensä kyseessä ovat kumppanit sekä perheestä että ammattiympäristöistä. Näkevien/kuulevien lasten ympärillä olevat eri ympäristöjen kumppanit ymmärtävät tavallisesti lasta tarpeeksi yhtenevällä tavalla. Siellä interventio ei siis ole välttämätöntä. Tällainen yhtenevä ymmärrys varmistaa lapsen kehitysympäristön vakauden eri henkilöiden ja ympäristöjen välillä. Vakaus on edellytys jatkehitykselle. Kuurosokeiden kohdalla se tarkoittaa, että tavassa, jolla eri ympäristöjen kumppanit suhtautuvat kuurosokeaan on oltava tarpeeksi yhtenevyyttä.

Kuten aiemmin mainittiin, synnynnäiselle kuurosokeudelle on tunnusomaista heikko luettavuus kulttuurin puolelta. Siksi vaarana on toisaalta se, että toimenpiteistä tulee pirstaleisia ja epäyhteneviä ja toisaalta, että toimenpiteet, joihin keskitytään, muodostuvat jäykiksi. Toimenpiteistä tulee pirstaleisia ja epäyhteneviä, jos kuurosokealla on vain yksi tietty henkilö osaavan kumppanin roolissa. Jos näin on, ei tapahdu mitään siirtoa muiden ympäristöjen muille kumppaneille, mikä estää vakautumista. Toisaalta toimenpiteistä tulee jäykkiä, jos vakautuminen ymmärretään niin, että kaikkien tulee kaikissa ympäristöissä tehdä samoin.

Yllä olevan johdosta videoanalyysiä tulee periaatteessa tehdä verkostomallin mukaisesti silloin, kun kyseessä on intervention kohdentaminen. Verkostomallissa perheenjäsenet ja ammattilaiset eri ympäristöistä kootaan analysoitavan video-otoksen ympärille. Näin tehdään huolimatta siitä, missä videointi on tapahtunut. Kokoamalla kaikki kumppanin roolissa olevat saman otoksen ympärille, analyysi ja keskustelu rikastuvat osallistujien monien näkökulmien ja eri kokemusten kautta. Osallistujat ovat juuri niitä kumppaneita, joilla on ”sisäpiirin” tietoa kuurosokean elämismailmasta. Kun osallistujat muotoilevat oman tietonsa ryhmän muille jäsenille, tapahtuu tiedonjakoa. He kaikki voivat tämän jälkeen käyttää yhteistä tietoa uusilla ja kehitystä edistävillä tavoilla.²⁶

Verkostomalli, jossa kehitetään yhteistä tietoa lapsesta ja lapsen elämismailmasta on työväline, joka sopii fokusryhmien taustalla oleviin periaatteisiin (Marková, Linell, Grossen, Orvig, 2007). Fokusryhmissä asian ydin on kehittää sosiaalisesti jaettua tietoa (socially shared knowledge) jostakin paikallisesta ja senhetkisestä näkökulmasta. Fokusryhmille on luonteenomaista, että yhteisenä tietona rakennettava tieto on enemmän ja erilaista kuin osallistujien tiedon summa. Tämä johtuu siitä, että kukin yksittäinen osallistuja suhtautuu kuuntelevasti toisten aloitteisiin. Siten osallistujalla on mahdollisuus saada inspiraatiota muiden ilmauksista. Hän omaksuu näin ollen muiden ilmaukset osana omiaan (alterity). Tehdessään sen hän voi kehittää omia ilmauksiaan edelleen, mutta nyt muiden aloitteiden värittäminä ja rikastuttamina. Fokusryhmien päämääränä onkin saada mahdollisimman useita näkökulmia esiin. Tämä johtaa siihen, että saadaan mahdollisimman laaja pohja tietyn ilmiön tarkasteluun.

Tässä yhteydessä ei kuitenkaan riitä, että verkostoryhmässä tuodaan esiin monia näkökulmia ja kokemuksia. Verkostoryhmän on myös tehtävä päätöksiä siitä, miten suhtautua tai toimia syntymästään kuurosokean kumppanina. Ryhmän on toisin sanoen päästävä yhteiseen päätökseen siitä, mitkä toimenpiteet asetetaan etusijalle. Verkostomalleissa käytetään fokusryhmien viitekehystä korostamaan sen merkitystä, että päätökset nojautuvat ja niiden tulee nojautua laajaan pohjaan. Kun asia on näin, päätöksiin kumppaneiden toiminnasta vaikuttavat kaikkien osallistujien näkökulmat ja tietämys. Päämääränä ei siis ole päästä nopeasti ”oikeaan” vastaukseen. Päämääränä ei myöskään ole se, että verkostoryhmän vetäjän tulee opettaa muita osallistujia. Päämääränä on varmistaa, että verkostoryhmässä saadaan esille tarpeek-

26 Ylläoleva verkostoryhmien analysointimalli on kehitetty yhteistyössä Oslon Skådalenin syntymästään kuurosokeiden koulun ja useiden pohjoismaisten projektien välillä.

si paljon osallistujien ajatuksia, jotta he voisivat yhdessä tehdä laadukkaita päätöksiä siitä, millaisia panostuksia ryhmä jatkossa haluaa asettaa etusijalle.

Verkostoryhmissä sekä niiden kanssa työskenteleminen vaatii kurinalaisuutta. Tämä johtuu ensisijaisesti siitä, että verkostoryhmän vetäjä on yleensä se henkilö, jolla on suurin teoreettinen tietämys ja usein myös eniten kokemusta kuurosokeudesta ja tarkoituksenmukaisista pedagogisista strategioista. On oleellista, että kaikki kokevat olevansa aktiivisen ja asioita harkinneen osallistujan roolissa, joka antaa oman osuutensa yhteiseen tietoon, jota kuurosokeasta luodaan. On aivan keskeistä, että koko verkostoryhmä näin ollen kuuntelee kunkin yksittäisen osallistujan mielipiteitä ja kokemuksia. Tämä kaikkien osuuden arvon tunnustaminen helpottaa lopullisen päätöksen hyväksymistä siitä, miten kuurosokean kumppanina tulee toimia. Tämä pätee myös silloin, kun päätös ei vastaa osallistujan omaa alkuperäistä näkemystä. Toimintapäätöksestä voi luonnollisesti tulla erilainen kuin mitä verkoston vetäjä ”ainutlaatuisen asiantuntijan roolissa” oli ajatellut. Fokusryhmät ovat siis oma tapansa kehittää tietoa, joka ei ole ajankohtaista ainoastaan kuurosokealle, vaan myös kaikille kumppanin roolissa oleville – tämä koskee myös ryhmän vetäjää.

Verkostoryhmän vetäjän roolit

Verkostoryhmillä on oltava ammattitaitoinen ammatti-ihminen, usein kuntoutusohjaaja, joka johtaa ryhmää. Verkostoryhmän vetäjällä on kaksi roolia, joiden pitää olla tasapainossa. Toinen rooli on toimia itse prosessin käynnistäjänä. Toisin sanoen, verkostoryhmän vetäjällä on päävastuu ryhmässä käytävästä vuoropuhelusta. Vuoropuhelun on oltava laadultaan sellaista, että kaikki tuntevat olevansa aktiivisia osallistujia. Samanaikaisesti osallistujien on koettava, että he pystyvät vaikuttamaan prosessiin. Toinen rooli on toimia analysoinnin aikana ammatillisena vastuuhenkilönä. Tämä tarkoittaa, että on vastuussa että on vastuussa etusijalle asetettavista toimenpiteistä tehtävistä johtopäätöksistä. Varsinainen haaste syntyykin tasapainottelusta näiden kahden roolin välillä.

Mitä tulee rooliin ammatillisena vastuuhenkilönä, on verkostoryhmän vetäjän haasteena olla niin varma ammatiasioista, että voi päästää kontrollin käsistään. Tähän kuuluu mm. taito arvioida, että sillä hetkellä havaitaan jotakin tärkeämpää, kuin mihin itse on puhtaasti ammatillisesti päättynyt analysoinnissaan. Se voi myös tarkoittaa, että antaa itsensä inspiroitua toisten sanomasta siten, että mahdollisesti pystyy itse

säätämään kantaansa tuntematta menettävänsä kasvojaan. Tämä edellyttää sitä, että tekee etukäteen itsekseen hypoteettisen analyysin, koska on ammatillisessa vastuussa. Samanaikaisesti on kuitenkin analysoitava ryhmän vauhtia siten, että pystyy koko ajan säätelemään omaa analyysiaa sen mukaan, mitä ryhmäprosessissa tapahtuu. Jos ryhmän johtajan roolissa antaa oman analyysinsa tulla liian selkeästi esiin siten, että se jättää ryhmäprosessin varjoonsa, ryhmäprosessi mykistyy.

Rooli tunnustavana ammatillisena asiantuntijana

Verkostoryhmän vetäjän roolia voidaan kuvailla tunnustusta antavaksi ammatilliseksi asiantuntijaksi. Tunnustusta antava sisältää sen, että löytää kustakin osallistujasta myönteiset asiat. Myönteiset asiat tunnustetaan ja niitä korostetaan. Tämä tapahtuu katsomalla itse videokatkelmaa, joka on eräänlainen näyteikkuna kumppanin ja kuurosokean väliseen sosiaaliseen ja kommunikatiiviseen vuorovaikutukseen. Tunnustava rooli tarkoittaa, että kukin osallistuja kokee muiden näkevän itsensä ja antavan tunnustusta. Tunnustuksen antaminen on yhteistä monille video-ohjausmalleille ja ne liittyvät ihmisten sosiaaliseen perustarpeeseen tulla nähdyksi ja tunnustetuksi.

On myös toinen funktio, joka on monien muiden mallien kanssa yhtenevä. Kyseessä on se, että saa kumppanit miettimään, miten he edesauttavat myönteisesti kuurosokean osallistumista sosiaaliseen leikkiin/vuorovaikutukseen ja keskusteluihin. Tämä tietoiseksi tekeminen auttaa kumppaneita tekemään enemmän samaa – mutta nyt suunnitelmallisella ja tietoisella tavalla.

Mitä tulee muuhun ammatilliseen asiantuntemukseen, kyseessä on erityistieto ja osaaminen kuurosokeudesta. Tämä tekee kehitysprofilin mallien pohjalta tapahtuvan videoanalyysin ainutlaatuiseksi. Kyseiseen analyysiin kuuluvat seuraavat asiat:

- että pystyy tarkastelemaan analyttisesti sosiaalista leikkiä/vuorovaikutusta ja keskustelua,
- että pystyy suhteuttamaan kumppaneilta tulevat erilaiset käytännönläheiset seikat yleisiin teoreettisiin periaatteisiin,

- että pystyy siirtämään kyseessä olevat teoreettiset periaatteet strategioiksi syntymästään kuurosokeille kohdennettuja käytännön toimenpiteitä varten.

Rooli henkilönä, joka ylläpitää painopisteen siinä, mitä videolla tapahtuu

Tarvitaan erityistietämystä ja osaamista kuurosokeudesta, jotta pystytään ylläpitämään ammatillinen painopiste analysoinnin aikana. Sellainen ammattitaito koostuu laajasta tarkoituksenmukaisesta teorian tiedosta, synnynnäistä kuurosokeutta käsittelevästä tiedosta ja niistä pedagogisia strategioita käsittelevästä tiedosta, jotka ovat hyödyllisiä kuurosokeiden kumppaneille. Ammatillista osaamista edesauttaa myös kokemus monista kehityksen kuluista kuurosokeiden kanssa. Vaikka kuurosokeiden ryhmä onkin hyvin heterogeeninen, eri kehityksen kuluissa on selkeästi yhteisiä piirteitä. Monista kehityksen kuluista saaduilla kokemuksilla kuntoutusohjaajasta tulee tavallaan kokemusten välittäjä eri kuurosokeusympäristöjen välille. Sellainen kokemus vahvistaa kuntoutusohjaajan osaamista ja antaa hänelle sen turvallisuudentunteen ja varmuuden, jota vaaditaan ammatillisesti osaavalta ryhmänvetäjältä. Tämä koskee ennen kaikkea sitä, että uskaltaa päästää irti roolistaan henkilönä, joka kontrolloi tai tietää parhaiten.

Verkostoryhmän kokouksessa tulee usein olemaan osallistujia, joiden keskustelu alkaa kylläkin sellaisten asioiden pohjalta, joita tapahtuu itse videoanalyysissä, mutta jotka eivät keskity senhetkiseen analyysiin. Sellaisissa tilanteissa verkostoryhmän vetäjän vastuulla on tuoda keskustelu takaisin raiteilleen tarkoituksenmukaisella tavalla. Tällöin hänen on kuitenkin pyrittävä samalla säilyttämään ryhmän myönteinen ilmapiiiri. Samanaikaisesti ryhmänvetäjän on saatava osallistujat näkemään, että painopisteestä kiinnipitäminen on tarkoituksenmukaista ja välttämätöntä, mikäli halutaan aikaansaada käyttökelpoinen ja hyvä tulos.

Analysoiva katse

Analysoinnin aikana verkostoryhmän vetäjä pyrkii mallintamaan tiettyjä käytäntöjä siitä, mitä osallistujien tulee analysoinnin aikana tarkastella. Analysoiva katse ei ole vapaa ja intuitiivinen, vaan sen tarkastelutapaa inspiroivat synnynnäiselle kuurosokeudelle oleelliset ja hyödylliset teoreettiset käsitteet. Ensisijaisesti tarkastellaan, miten kuurosokea ja kumppani kiinnittävät huomion toisiinsa tai jotakin/jotakuta kohti.

Analysoivan katseen siirtämisen kiinnekohtia on työistetty teorioiden pohjalta siten, että niistä on hyötyä syntymästään kuurosokeiden kohdalla. Tällä tarkoitetaan sitä, että teorioita on muokattu siten, että ne sisältävät syntymästään kuurosokeiden epätavalliset keholliset/taktiilit tavat kiinnittää huomio johonkin. Teorioihin sisältyvät myös epätavalliset keholliset/taktiilit tavat, joilla huomion kiinnittäminen johonkin voidaan jakaa. Koska nämä muunnelmalliset ovat harvinaisia ja vaihtelevat paljon henkilöstä toiseen, ei ole mitään normia sille, miten näitä muunnelmia voidaan visualisoida. Käsitteet, joissa on kyse siitä, miten huomion kiinnittämisen dynamiikka toimii ympäristösuhteissa, ovat siksi yksinkertaistettuja ja skemaattisesti esitettyjä. Tällä pyritään siihen, että ne voisivat päteä kaikissa mahdollisissa äärimmäisissä muunnelmissa. Skematisointi viittaa siihen, että ryhdyttäessä suhteisiin muiden ihmisten ja maailman kanssa, voidaan käyttää monenlaisia ulkoisia muotoja – paljon useampia kuin ne, jotka tunnetaan ja joita kuvaillaan. Kun kehitysprofiilin skematisointeja käytetään analyysin viitekehyksenä, tehdään vastoin normaalien kehitysasteikkojen viitekehyksiä, jotka on kehitetty näkevien/kuulevien lasten väestön pohjalta. Tässä esitellyissä malleissa olevat skematisoinnit antavat suuntaviivoja analysoivan katseen siirtämiseen tietyillä tavoilla. Niiden avulla voidaan keskittyä siihen, miten tarkkaavuus kohdistuu johonkin ja miten se siirtyy, kun kasvokkaiset suhteet tapahtuvat kuurosokeustavalla.

Tapoja siirtää analysoivaa katsetta

Ensimmäinen etsittävä asia on mihin ja miten kuurosokea kiinnittää huomionsa. On sanomattakin selvää, että kumppanit voivat ensisijaisesti jakaa tarkkaavuuden taktiilisti ja että visuaalista ja auditiivista tarkkaavuutta voi esiintyä, mutta se on usein pirstaleista tai puuttuu. Siksi etsitään kehollisia/taktiileja huomion kiinnittämisen ilmauksia. Kehollisia ilmauksia ovat esimerkiksi se, että keho on paikallaan, pää voi olla poispäin kääntynyt, mutta kädet ja sormet voivat olla aktiivisesti tutkivat ja kohdistuneet siihen, mihin Toinen kiinnittää huomionsa tai mitä tämä tekee. Etsitään sitä, kohdistuuko tarkkaavuus kumppaniin, johonkin ympäristössä olevaan paikkaan, itse, vai onko kumppaniin kohdistunut tarkkaavuus monimutkaisempi, siten että se kohdistuu johonkin kolmanteen, esim. johonkin, mitä kumppani on tekemässä. Viimeksi mainitussa tapauksessa kyse on siitä ”kaavasta”, jolla säädellään vuorovaikutuksen vuorotteluja ja joka siten muodostaa triadisen suhteen ympäristöön. Vastakkaisessa tapauksessa suhteet ovat dyadisia.

Toinen etsittävä asia on, kiinnittääkö kumppani huomionsa kuurosokeaan ja mahdollisesti samaan asiaan kuin kuurosokea.

Kolmas etsittävä asia on, kohdistaaako kumppani huomionsa tavalla, joka on jaettava kuurosokean kanssa.

Sen jälkeen kun on kartoitettu, mihin ja mistä huomio kiinnitetään, mennään eteenpäin ja analysoidaan kumppanien väliset vuorottelut. Analysoiva katse keskittyy aina ensiksi syntymästään kuurosokean aloitteeseen. Sen jälkeen katse siirtyy kumppanilta syntymästään kuurosokean aloitteeseen tulevaan mahdolliseen vastaukseen. Sen jälkeen analysoiva katse siirtyy jälleen syntymästään kuurosokean vastaukseen, jonka hän antaa kumppanin kuurosokean aloitteeseen antamaan vastaukseen. Tällä tavalla analysoitaessa tarkastelemamme perustavanlaatuiset yksiköt sisältävät vastavuoroisuutta ja vähintään kolme vuoroa (Bjerkan, 1997).

Suhteen tunnistaminen

Kun huomionkiinnittämistapa on analysoitu tietyssä vuorovaikutustuokiassa, seuraava kysymys kuuluu, mikä tai mitkä kasvokkaiset suhteet ovat kysessä. Jos nähdään, että vuorovaikutus on dyadinen, vastavuoroisuus tapahtuu kahden elementin välillä. Sellaisissa tapauksissa kyseessä voi olla yksi tai useampi seuraavista kasvokkaisista suhteista:

- sosiaalinen leikki/vuorovaikutus,
- kiintymyksen/läheisyyden vuorottelut
- ympäristön tutkiminen/luokittelu.

Jos vuorovaikutus on triadinen, vastavuoroisuus tapahtuu kolmen elementin välillä ja se koskee jotakin asiaa. Siinä tapauksessa kyse voi olla joko leikistä yhteisellä objektilla tai keskusteluista. Kun kyse on keskusteluista, kolmas elementti on symbolinen ele/viittoma tai kulttuurikielinen viittoma/sana.

Dyadisessa vuorovaikutuksessa taputtamisen tarkoituksena ja funktiona on käynnistää elämys senhetkisestä yhdessäolosta ja ylläpitää tämä elämys pitemmän aikaa. Tämä vastaa sitä, mitä koemme tanssiessamme jonkun kanssa. Analysointi käyttämällä relationaalisia käsitteitä auttaa ymmärtämään tapahtumat relationaalisella tavalla. Ylläolevassa esimerkissä tämä tarkoittaa sitä, että viimeinen taputus ja kuuroso-

Esimerkki

Ylläoleva kuvailtuna käytännön esimerkillä:

Nähtyämme, että kuurosokea ja kumppani kiinnittävät huomion toisiinsa, kohdistamme analysoivan katseen kuurosokean aloitteeseen. Näemme, että kuurosokea taputtaa käsiään. Sen jälkeen analysoiva katse siirretään kumppanin kuurosokean taputukseen antamaan vastaukseen. Näemme, että kumppani taputtaa käsiään tavalla, joka on sekä kohdistettu kuurosokealle että hänen saatavillaan. Sen jälkeen siirrämme jälleen analysoivan katseen kohti kuurosokeaa. Näemme, että kuurosokea taputtaa käsiään ja hymyilee. Keskustelun jälkeen olemme yhtä mieltä siitä, että hymy on merkki siitä, että taputus on kohdistettu kumppanille kuurosokean vastauksena siitä, että hän kokee kumppanin vastanneen hänen omaan aloitteeseensa.

kean hymy käsitetään vastauksena siihen, että kumppani vastasi kuurosokealle, eikä erillisenä hymynä. Ellei ole mahdollista löytää kolmiosaista tuokiota, jonka vuorotteluissa on vastavuoroisuutta, valitaan toimenpiteiden panostusalueeksi vastavuoroisuuden luominen vuorotteluihin.

Jos sosiaalisella asiayhteydellä, jonka puitteissa vastavuoroinen toiminta tapahtuu, on dyadinen kaava, kutsumme suhdetta näissä puitteissa tapahtuvaksi sosiaaliseksi leikiksi/vuorovaikutukseksi. Symbolisen tason keskusteluille on tunnusomaista, että sosiaalinen huomion kiinnittäminen on organisoitu keskustelukäytännöksi. Kun se tapahtuu taktiilisti, näkyy selvästi, että kumppaneita yhdistää viittoma, eivätkä he ole yhdessä pelkästään välittömän yhdessäolon vuoksi. Viittoma yhdistää tavalla, joka mahdollistaa yhteisistä ilmauksista ja yhteisestä merkityksestä neuvottelemisen ja niiden laatimisen, kun molemmat käyttävät samaa viittomaa. Taktiilissa muodossa tapa, jolla huomion kiinnittäminen ilmenee keskusteluissa, on yleensä selkeämpi ja siten helpompi tunnistaa kuin yleisemmin käytetyissä visuaalisissa ja auditiivisissä muodoissa. Tämä johtuu siitä, että keskustelun perustuessa kehollisiin/taktiileihin aisteihin, kumppanit toimivat konkreettisesti toistensa kanssa keskustelukäsillä. Kiinnekohtia, jotka tukevat nk. ”analysoivaa katsetta”, kuvaillaan tarkemmin luvussa viisi, jossa kahta analysointityökalua käsitellään yksityiskohtaisemmin.

Verkostoryhmän osallistujien ilmausten kääntämisen teoreettiseksi periaatteiksi

Verkostoryhmään osallistuu tavallisesti sekä ammattitaitoisia kumppaneita, joilla on erilaiset ammatilliset taustat ja koulutus että lähipiirin tuttuja kumppaneita. Osallistujat puhuvat pääasiassa omien konkreettisten kokemustensa pohjalta, joita heillä on kontaktista ja yhdessäolosta videolla nähtävän tietyn kuurosokean kanssa. Verkostoryhmän vetäjän tehtävä on ymmärtää osallistujien ilmaukset ja nähdä, selittää ja kommentoida, millaisista teoreettisista periaatteista kyseisen osallistujan ilmauksissa on oikeastaan kyse. Siten molemmat – sekä osallistuja että ryhmänvetäjä – edesauttavat tekemään toistensa tietämyksen tarkoituksenmukaiseksi kyseisen kuurosokean jatkokehitykselle.

Kun käytetään edellisen esimerkin kaltaista kyselevää keskustelumuotoa, avautuu mahdollisuus sille, että ryhmänvetäjä voi laajentaa teemaa ja kertoa enemmän siitä, miten huomio kiinnitetään taktiilisti johonkin, kun kuurosokea käyttää käsiään/kosketusta. Verkostoryhmän vetäjä voi lisäksi selittää, miten kumppanit voivat järjestää tilanteita siten, että he lisäävät kuurosokean pääsyä ja kiinnostusta maailmaan.

Esimerkki

Verkoston osallistuja: Olen usein kokenut sen, mitä näemme tällä videolla. Kun menemme Peterin kanssa uuteen paikkaan, olen huomannut hänen lait-tavan käsivartensa minun kyynärvarrelleni ja tulevan melko lähelle minua. Johtuuko se siitä, että hänen kävelynsä on epävarmaa, vai miksi hän tekee niin?

Verkostoryhmän vetäjä: Miltä se tuntuu, kun hän pitää kiinni käsivarrestasi? Käyttääkö hän tiukkaa otetta vai...?

Osallistuja: Ei, ei missään nimessä tiukkaa, ja toisinaan hän siirtää molemmat kätensä varovasti pitemmälle alas minun käteeni.

Ryhmänvetäjä: Hän ei siis pidä tiukasti kiinni, luuletko siis, että hän kulkee epävarmasti, vai voisiko olla, että hän käsillään näkee, mitä sinä teet käsilläsi?

Osallistuja: No jaa, nyt kun sanot sen, niin luulen, että se on niin, että hän katselee, mitä minä teen pitämällä käsivarrestani kiinni. En olekaan ajatellut aiemmin sitä

Intervention pääperiaatteita

Tässä luvussa kuvailemme lyhyesti kaksi suunnitellun intervention pääperiaatetta. Ensimmäinen periaate koskee sitä, miten voimme varmistaa, että kaikki kuurosokean kumppanit osaavat toimia niin yhtenevällä tavalla, että saavutetaan vakaus. Toinen periaate puolestaan koskee sitä, miten eräänlaisessa ”kasvihuoneympäristössä” jalostetaan esiin uusia ja hauraita funktioita, jotta niistä voi tulla voimakkaita ja kestäviä.

Henkilökohtaisesta kokemuksesta yhteiseen tietoon ja yhteiseen projektiin

Syntymästään kuurosokeiden kehitystä koskeva interventio on ammattialamme historiasta lähtien keskittynyt ammattitaitoisen kumppanin rooliin. Tämä painopiste on erityisesti koskenut sitä, miten kumppani parhaiten voi tukea syntymästään kuurosokean kommunikatiivista ja kielellistä kehitystä. Se mihin tämän lisäksi keskitytään ja mikä otetaan vakavasti, on se tosiasia, että kuurosokealla on useampia kuin yksi kumppani. Tämä painopiste tarkoittaa, että mahdollisimman monien näistä kumppaneista – mielellään kaikkien – tulee olla kuurosokean todellisia kommunikointikumppaneita. Keskittyminen kuurosokeaan sosiaalisessa kumppaniverkostossa vaikuttaa interventioon seuraavalla tavalla:

Tieto siitä, miten kumppanina tulee toimia, jotta kommunikatiivisesta suhteesta tulee mahdollisimman hyvä, ei voi olla muotoilematonta ja henkilökohtaista. Sellainen tieto on muotoiltava tarkkaan ja sen on oltava kaikkien saatavilla. Henkilökohtaisen tiedon uudelleenmuotoilu yhteiseksi tiedoksi tapahtuu tehokkaasti verkostoryhmissä, jotka käyttävät videoanalyysia aiemmin kuvatulla tavalla. Tämä interventiomalli on siis samanaikaisesti osaamisen levitys- ja tiedonkehittämismalli, koska siihen kuuluu myös hiljaisen tiedon tekeminen ilmaistuksi (eksplisiittiseksi) tai muotoilluksi tiedoksi. Siten verkostomallista tulee myös laadunvarmistusmalli ja toimenpiteiden tehostamisen malli.

Kasvihuonemalli

Kun uusia toimenpiteitä käynnistetään, suhteet ovat hauraita ja voivat helposti rikkoutua, koska ympärillä olevat asiat katkaisevat ne tai häiritsevät niitä. Toinen syy siihen, että uudet suhteet katkeavat, voi olla niiden kasvun seisahtaminen liian vähäisen ravinteiden vuoksi. Kun suhteet ovat muodostumisvaiheessa, niitä on suojat-

tava ja vaalittava samalla tavalla kuin pieniä taimia kasvihuoneessa. Syntymästään kuurosokeiden kohdalla tämä tarkoittaa, että uusien toimenpiteiden on tapahduttava olosuhteissa, jotka kumppani on mahdollisimman hyvin mukauttanut yksittäiselle kuurosokealle. Näin ollen olosuhteet on tehty kasvulle suotuisiksi. Yleensä tämä tarkoittaa sitä, että häiriötekijät kaikessa mahdollisessa mielessä on pyritty poistamaan. Tämä sisältää myös sen, että kumppani, joka on mukana suhteen muodostamisessa, on usein se kumppani, jolla ennen toimenpidettä oli hyvä suhde kuurosokeaan. Toisinaan kyseessä on toinen vanhemmista, toisinaan ammattitaitoinen kumppani ja joskus kyseessä ovat useat kumppanit. Kun toimenpide vaikuttaa halutulla tavalla yhden tai muutaman harvan kumppanin kanssa ja suotuisissa olosuhteissa, toimenpidettä on levitettävä useammalle kumppanille ja vähemmän suotuisiin olosuhteisiin. Sillä tavalla hauraista suhteista saadaan vähitellen kestävämpiä. Kun ne ovat kestävämpiä, ne toimivat useissa ympäristöissä useiden kumppanien kanssa.

Esimerkki

Petra on juuri saanut kuulolaitteen. On aivan oleellista, että Petra saa monia myönteisiä elämyksiä äänistä mahdollisimman pian. Näin tapahtuu, jos Petra kokee, että äänellä on merkitys ja ääni on kiinnostava. Kun Petra käyttää kuulolaitettaan, tehdään ääniolosuhteet ihanteellisiksi:

- taustamelua vähennetään,
- Petran kanssa on kumppani, joka toimii parhaiten hänen kanssaan,
- ääni yhdistetään laululeikkeihin, joiden tiedetään kokemusten perusteella motivoivan Petraa,
- ääni ja liike synkronisoidaan.

Kun Petra motivoituu näihin äänileikkeihin, kuulolaitteiden käyttöä laajennetaan. Äänen tietoinen käyttö siirretään useampiin aktiviteetteihin yhä useamman henkilön kanssa ja yhä useammissa Petran elinympäristöissä.

Suuntaviivoja seuranta-analyysille ja interventiolle

Interventio suhteessa syntymästään kuurosokeisiin ja heidän kumppaneihinsa vaatii jatkuvaa analysointia, joka johtaa uuteen interventioon. Intervention jälkeen tehtävä uusi analyysi arvioi edellisen analyysin yhteydessä toteutettujen toimenpiteiden hyötyä ja vaikutusta. Samanaikaisesti kun uusi analyysi arvioi edellisen toimenpiteen, se osoittaa eteenpäin uusia toimenpiteiden panostusalueita kohti. Analyytin suhtautuminen suunniteltuun interventioon on teoreettisesti informoitu työmuoto. Tämä työmuoto poikkeaa radikaalisti työmuodosta, jossa määrätään, että kumppaneiden on suunniteltava interventio etukäteen määriteltyjen yksittäisten valmiuksien opettelemiseen perustuvilla toimenpiteillä.

Monilla ammattitaitoisilla kumppaneilla, erityisesti opettajilla, on se ongelma, että viranomaiset vaativat suunnitelmia siitä, mitä tiettyjä valmiuksia yksittäisen kuurosokean on tietyn ajan sisällä omaksuttava. Aikamme ammatti-ihmisten suuri haaste on kuvailla panostukset tavalla, joka sekä tukee kuurosokean kehitystä että jonka viranomaiset samanaikaisesti hyväksyvät.

Päätöskommentteja videoanalyysin käytöstä

Kun työskennellään syntymästään kuurosokeiden parissa ammattitaitoisesti, on koko ajan pyrittävä siihen, että saadaan mahdollisimman hyvä kommunikointi yksittäisen kuurosokean ja hänen kumppaneidensa välille. Tehokkain ja paras tapa tehdä tämä on käyttää videodokumentointia ja analyysia, joka johtaa priorisoituihin panostuksiin ja niiden jatkuvaan arviointiin. Tämä edellyttää ammatillista ja hallinnollista johtoa, joka luo puitteet tälle toiminnalle. Kyseisiin puitteisiin kuuluu myös se, että yhden tai useamman ammatti-ihmisen on saatava mahdollisuus hankkia se tieto ja kompetenssi, jota tarvitaan analysointiprosessin johtamiseen.

Kehitysprofiilin mallit – analysointityökalu

Viidennen luvun johdanto

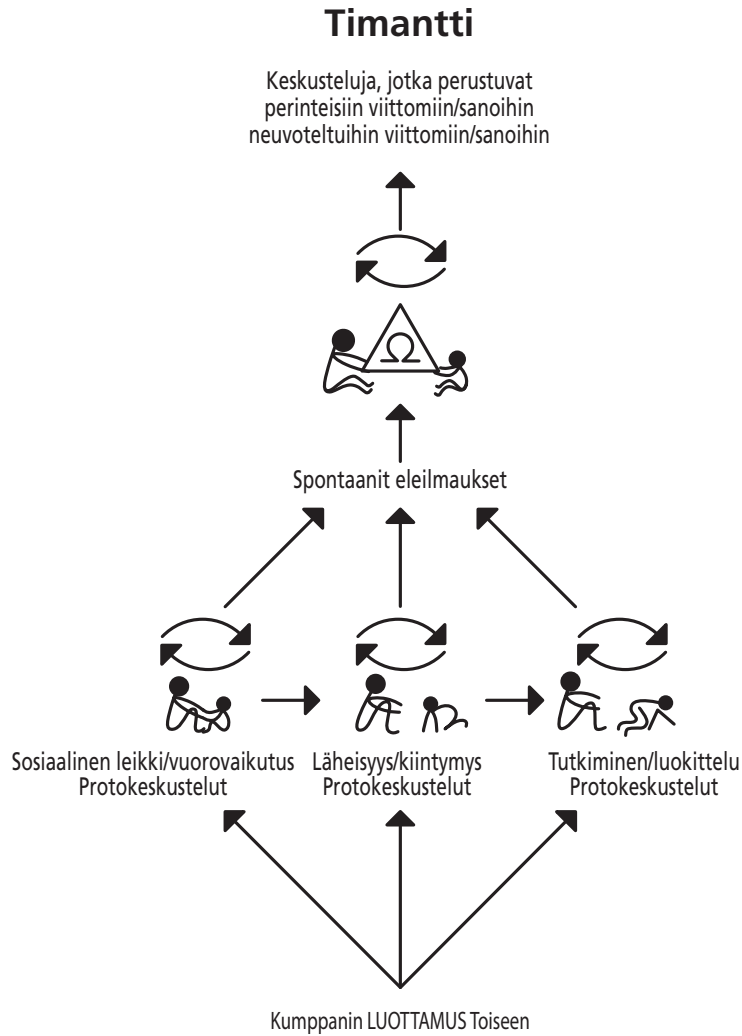
Viidennessä luvussa kehitysprofiilin kaksi mallia kuvaillaan yksityiskohtaisesti. Ensimmäisessä osassa – kappale 5A – käydään läpi päämalli timantti, joka osoittaa suunnitellun intervention priorisoidut panostusalueet ja havainnollistaa, miten nämä panostusalueet liittyvät kehitykseen ja interventioon. Viidennen luvun toisessa osassa – kappale 5B – kuvaillaan kutakin näistä pääpanostusalueista kiinnekohtamallissa, joka on laadittu tukemaan kumppaneita heidän analysoidessaan kuurosokean osuuksia ympäristösuhteissa. Kukin kiinnekohtamallin panostusalue kuvailaan kehitysnäkökulmasta. Malli auttaa kumppania tunnistamaan lähikehityksen vyöhykkeet ja tarjoaa ehdotuksia sille, miten kumppani itse voi antaa oikea-aikaista riittävää tukea/rakentaa telineet kommunikatiivisen kehityksen jatkumiseksi.

5A. Timantti

Timantti keskittyy erityisesti relationaaliin edellytyksiin sille, että syntymästään kuurosokeat voivat kehittää kommunikatiivista toimintavoimaansa/agenssiaan. Ajatus timantin rakenteen taustalla on seuraava:

Sekä kehitysteoria että dialoginen teoria ymmärtävät ihmisen psykologisen kehityksen relationaalisesta näkökulmasta. Yksilön kehitys kytkeytyy hänen perustavanlaatuisen ympäristösuhteidensa kehitykseen. Dialogisen teorian mukaan perustavanlaatuiset ympäristösuhteet voidaan ymmärtää Minä-Toinen -suhteina. Koska luettavuusongelma häiritsee vastavuoroista sosiaalista suuntautuneisuutta, häiriintyvät myös perustavanlaatuisen Minä-Toinen -suhteiden muodostuminen ja niiden jatkokehitys. Tämän vuoksi timantti keskittyy juuri näihin suhteisiin, niiden muodostumiseen ja edelleenkehittymiseen. Minä-Toinen -suhteet ovat se sosiaalinen konteksti, jossa ihmisen minä ja persoonallisuus kehittyvät.

Kuva 8

Timantti koostuu piirroksista, pienistä teksteistä ja nuolista, jotka havainnollistavat perustavanlaatuisia Minä-Toinen -ympäristösuhteita ja niiden välistä suhdetta. Mallia luetaan alhaalta ylöspäin ja vasemmalta oikealle. Alimpana mallissa on seuraava teksti: Kumppanin LUOTTAMUS Toiseen.

Kumppanin LUOTTAMUS Toiseen

Perusedellytys sille, että syntymästään kuurosokea voi ryhtyä kasvokkaiseen suhteeseen on se, että hänen kumppaninsa luottaa ja uskoo siihen, että hän pystyy ottamaan kaikki ne roolit, joista suhteet koostuvat. Kyseessä ovat seuraavat roolit:

- rooli yhdenvertaisena leikkikaverina,
- rooli kiintymyksen antajana ja vastaanottajana,
- rooli maailmaa tutkivana ja siitä tietoa saavana,
- rooli ajatustensa, tunteidensa ja kiinnostuksensa ilmaisijana,
- rooli yhteisen viittoman, yhteisen kielen ja yhteisen merkityksen laatimiseen osallistujana.

Kumppanin luottamus ja usko siihen ja odotus siitä, että kuurosokea voi osallistua aktiivisesti näiden suhteiden muodostamiseen, näkyvät siten, että kumppani itse ottaa roolin Toisena samoissa suhteissa. Kyseessä ovat seuraavat roolit:

- rooli yhdenvertaisena leikkikaverina,
- rooli sitoutuneena ja asialle omistautuneena,
- rooli tutkiskelun turvaperustana,
- rooli kuurosokean ääntä kuuntelevana ja tunnustusta antavana huolimatta siitä, miten tämä ilmaisee itseään.

Keskeisintä kumppaneiden suuntautumisessa toisiinsa on se, että molemmilla on tunnustusta antava asenne toisiaan kohtaan. Asenne näkyy suhteiden vastavuoroisuudessa. Toisin sanoen, koko timantin ideana on suhteiden vastavuoroisuuden saavuttaminen, vakiinnuttaminen ja edelleenkehittäminen. Kun suhteissa on voimakas vastavuoroisuus, se heijastuu Toisen vastavuoroiseen tunnustamiseen ja samanaikaisesti kohti kuurosokean agenssia. On syytä täsmentää, että kyseinen toi-

mintavoima/kyky toimia voi tulla yhä kestävämmäksi huolimatta siitä, millaiselta ulkoinen muoto näyttää.

Dyadiset suhteet

Kumppanin kuurosokeaa kohtaan osoittama luottamus on edellytys sille, että hän kuurosokean kumppanina voi ottaa roolit, joista dyadiset suhteet koostuvat. Kyseessä ovat seuraavat roolit:

- yhdenvertainen leikkikaveri,
- kiintymyksen antaja ja vastaanottaja,
- Toisen tutkiskelun turvaperusta,
- tutkimisen tiennäyttävä ja
- henkilö, joka antaa tutkia itseään.

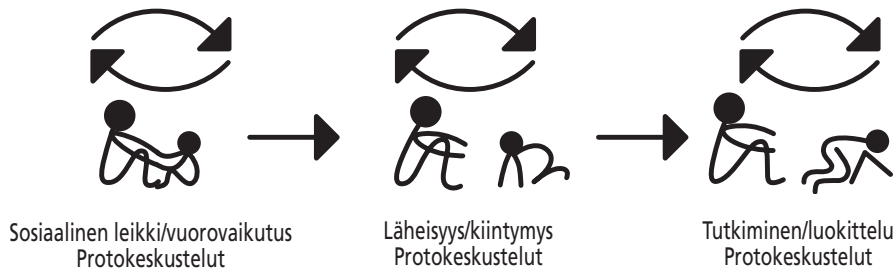
Dyadisille suhteille on tunnusomaista se, että huomion kiinnittyminen tapahtuu kahden elementin välillä. Näiden kahden vastakkaisen elementin välille syntyy eräänlainen jännitys (tension). Nämä kaksi elementtiä, joiden välillä huomion kiinnittäminen tapahtuu, ovat joko SINÄ ja MINÄ tai MINÄ ja SE. Jännite, joka syntyy kahden kumppanin välille tai kumppanin ja ympäristön välille on välttämätön, jotta saadaan ylläpidettyä tarkkaavuus (attention) ja kehitettyä sitä.

Kyky suunnata tarkkaavuutensa johonkin/johonkuhun kehitty kehitysteorian mukaisesti seuraavalla tavalla: Aluksi lapsi pystyy kiinnittämään huomion vain yhteen elementtiin kerrallaan. Siinä vaiheessa hänen tarkkaavuutensa häiriintyy, jos tilanteeseen tulee useampia elementtejä samanaikaisesti.

Esimerkki

Ohjaaja Sofie leikkii kukkuu-leikkiä pikku-Peterin kanssa, joka on täysin kuurosokea. Peter tuntee leikin ja hänen mielestään se on yhä hauska, koska Sofie luo leikkiin dynamiikkaa. Hän tekee sen vaihtelemalla tempoa, intensiivisyyttä ja rytmiä. Sen lisäksi Sofie tekee leikin ennakoimattomaksi vaihtelemalla, milloin pitää taukoja ja kuinka pitkään tauot kestävät. Vähän ajan kuluttua Sofien mielestä pitää tapahtua jotain uutta. Oletettavasti häntä vähän pitkästyttyä tai hänellä ei ole enää ideoita jatkaa dynamiikan luomista. Siksi hän ottaa pienen nallen mukaan leikkiin ja näyttää sen Peterille. Tämä selkeästi häiritsee Peteriä, joka menettää saman tien kiinnostuksen Sofieen, leikkiin ja nalleen.

Kuva 9

Timantissa annetaan kaikkiaan kolme dyadista suhdetta: sosiaalinen leikki/yhteistoiminta, läheisyys/kiintymys ja tutkiminen/luokittelu. Dyadisissa suhteissa esiintyy myös protokeskusteluja, jotka tarkoittavat, että dyadisiin suhteisiin voi liittyä kumppanien kommentoiva kielenkäyttö. Kuvassa dyadisetsuhteet on sijoitettu yhdelle riville ja liitetty yhteen vaakasuorilla nuolilla. Vaakasuorat nuolet ilmaisevat interventiosuunnan. Tämä tarkoittaa, että interventio alkaa siten, että kumppanit ottavat leikkikavereiden roolit. Niissä rooleissa kumppanit kehittävät vastavuoroisen kiintymyksen, joka puolestaan johtaa siihen, että kuurosokea uskaltaa ottaa maailmaa tutkivan roolin.

Kun kumppaneiden sosiaalisessa leikissä on kyse siitä, että leikitään itse suhteella eli vastavuoroisen saatavillaolon dynamiikalla, se johtaa siihen, että molemmat vähitellen alkavat luottaa Toisen emotionaalisen saatavillaolon pysyvyyteen. Suhteille on silloin tunnusomaista vastavuoroinen perustuottamus (basic trust – perusturvallisuus).

Esimerkki

Elodie on äitinsä kanssa. Elodien ja äidin välinen tiivis emotionaalinen suhde saa Elodien olemaan välillä äidin lähellä ja välillä hakeutumaan ulos maailmaan. Tämä sosiaalisen saatavillaolon leikki on tunnelatautunut ja perustuu kumppaneiden vastavuoroiseen luottamukseen toisiaan kohtaan vahvistaen sitä.

(Video: Daelman et al (1997). Udvikling af Samspil og Kommunikation.)

Kiintymys/läheisyysuhde ilmenee siten, että kuurosokea kokeilee uutta roolia. Kyseessä on rooli maailmaa omin neuvoin tutkivana. Näin tapahtuu, koska Toinen on vastaanottanut kutsun ja ottanut tutkimuksen turvaperustan roolin tavalla, jonka kuurosokea pystyy havaitsemaan (ks. kuva 1 – elintilamalli).

Dyadisia suhteita esittävästä timantin kuvasta voi saada sellaisen käsityksen, ettei kommunikaatiota ole olemassa kuurosokean maailmassa ennen kuin sosiaalinen leikki/vuorovaikutus on saavutettu ja täysin kehittynyt. Niin se ei kuitenkaan ole. Kaikissa näissä dyadisissa suhteissa kuurosokean – kuten muidenkin lasten – on koettava itsensä keskusteluun osallistuvana. Se luo edellytyksen sille, että kuurosokea seuraavassa vaiheessa tietoisesti pystyy kääntymään Toisen puoleen ilmauksella keskustelussa. Näissä dyadisissa suhteissa näkevät/kuulevat lapset tulevat kokemaan aikuisten suhteisiin liittyvän mallintavan kielenkäytön. Puhuttu tai viitottu kieli kytketään tai sovitetaan (mapping) tapahtuvaan aktiviteettiin ja niihin tunnelmassa tapahtuviin muutoksiin, jotka sisältyvät yhdessäoloon. Siten lapsi saa mielekkään ja merkityksellisen kokemuksen kielestä ja keskustelusta olostaan. Lapsi saa kokemusta keskusteluissa olemisesta ennen kuin hän osallistuu yhdenvertaisena kumppanina

keskusteluihin, joissa kommunikoidaan symbolisilla viittomilla. Näissä keskustelujen esivaiheissa (protokeskusteluissa) on kyse käynnissä olevasta kontaktista ja suhteesta. Keskustelut eivät sisällä näiden kahden elementin ulkopuolelle viittaavia yhteisiä viittomia/symboleja.

Kuva 10

Dyadisia suhteita kuvaavien piirrosten yllä olevat nuolet kertovat, että vuorottelut ovat vastavuoroisia. Vastavuoroisuudella tarkoitetaan tässä sitä, että kumppanit ovat suoraan toisiinsa suuntautuneet. Nuolet eivät siis osoita kumppaneiden huomion kiinnittymistä johonkin kolmanteen tai jonkun kolmannen kautta (ks. kuvat 7 ja 11, triadisit suhteet).

Triadisit suhteet

Kokemus siitä, että ottaa erilaisia rooleja, jotka muodostuvat dyadisissa suhteissa sekä kokemus huomion kiinnittämisen ylläpitämisestä, muodostavat vähitellen edellytyksen sille, että osapuolet voivat ryhtyä yhä monimutkaisempiin suhteisiin. Kyseessä ovat triadisit suhteet, joissa se tapa, jolla huomio kiinnitetään, on niin monimutkainen, että se toimii kolmen elementin välillä katkeamatta. Nämä kolme elementtiä ovat SINÄ-MINÄ-SE. Yksinkertaisimmissa triadisissa suhteissa kuurosokea ottaa roolin fyysisen objektin antajana Toiselle/ottajana Toiselta. Kokemuksia sekä antajan että ottajan roolista kuvaillaan yleensä ensiksi vuorovaikutukseksi yhteisen fyysisen objektin kanssa. Sellaista vuorovaikutusta pidetään yleensä perustana

sille, että seuraavaksi voidaan ottaa rooli ”sanan” antajana Toiselle tai ”sanan” ottajana Toiselta keskustelussa.

Timantissa tätä ei esitetä välttämättömänä seikkana, koska kuurosokeusalueella on monia kokemuksia siitä, että symbolinen kommunikaatio voi kehittyä, vaikkei kuurosokealla olekaan kokemuksia vuorovaikutuksesta, jossa on fyysisiä objekteja. Vuorovaikutus yhteisten objektien kanssa on mallissa ymmärrettävä triadisten suhteiden yhtenä muunnelmana. Tämäntyyppistä vuorovaikutusta voi esiintyä, mutta se ei ole keskustelujen kehittymiselle välttämätöntä.

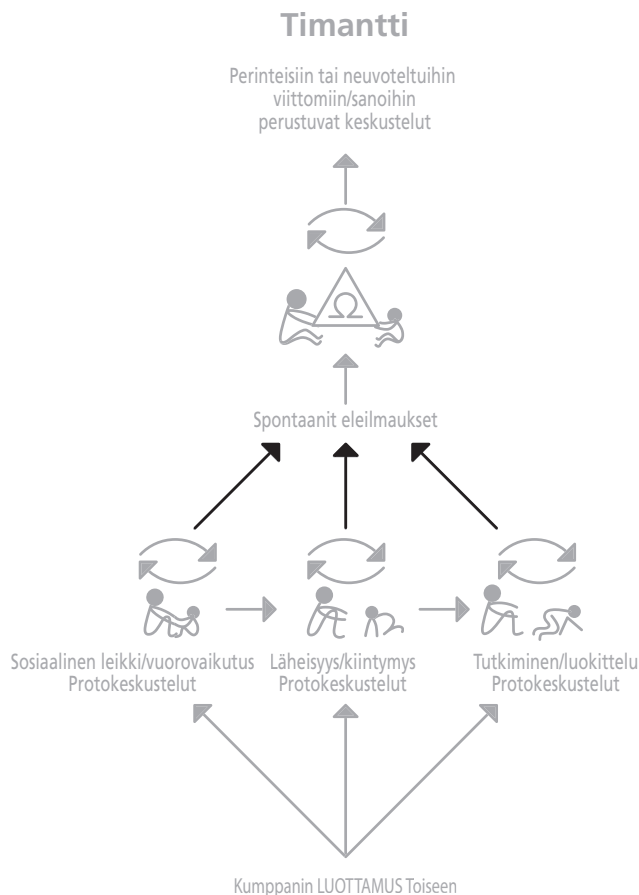
Kokemukset dyadisesta vuorovaikutuksesta ovat perustana sille, että henkilö osaa ottaa ja antaa vuoron sekä hallitsee roolien vaihtamisen. Se mikä triadisissa suhteissa tulee uutena, on kokemus näkökulmien vaihdosta. Tämä tapahtuu siten, että henkilö seuraa Toisen huomion kiinnittymistä johonkin kolmanteen, jakaa hänen huomionkohteensa ja itse suhtautuu tähän jaettuun huomionkohteeseen. Se tapahtuu samalla tavalla kuin Toinen suhtautui tai suhtautuu tähän samaan jaettuun huomionkohteeseen nähden. Juuri tätä ilmiötä kutsumme Toisen näkökulman ottamiseksi. Se edellyttää, että kumppanit suhtautuvat toisiinsa keskustelutavalla. Taktiilin aistikanavan kautta tämä tarkoittaa sitä, että kumppanit toimivat toistensa kanssa keskustelukäsillä. Toisiinsa suhtautuminen keskustelutavalla tarkoittaa suhtautumista johonkin aiheeseen kolmannen, symbolisen elementin kautta (esim. viittoman). Tämä tarkoittaa, että suhteen kolmas elementti on siinä mielessä symbolinen, että se viittaa johonkin itsensä ulkopuolella olevaan asiaan.

Kuva 11

Triadisista suhteita on otettu kuvaamaan kolmio, jonka sisällä oleva kuvio osoittaa, että kumppanit voivat kolmannen elementin, symbolin, kautta jakaa toistensa kanssa huomion kiinnittymisen johonkin aiheeseen. Olemme mallintaneet tämän siten, että triadista tarkkaavuuden organisointia havainnollistava piirros sisältää yhteisen symbolin. Kolmio on sijoitettu kumppaneiden välille. Sen avulla havainnollistetaan, että kumppaneiden suhde perustuu nyt yhteisen symbolin/yhteisten symbolien käyttöön.

Kuva 12

Timanttimallin piirros osoittaa myös, mistä triadisiin suhteisiin kuuluvat symbolit tulevat. Ne syntyvät dyadisissa suhteissa. Tämä esitetään nuolilla, jotka osoittavat kustakin kolmesta dyadisesta suhteesta ylös spontaaneihin eleisiin. Nämä eleet tulevat resirkuloiduista²⁷ vuorovaikutuskokemuksista ja ne ilmaisevat tunnelatautuneita kehollisia vaikutelmia. Kyseessä ovat vaikutelmat, jotka ovat konkreettisesti jättäneet jälkiä keholle ja/tai mieleen. Esimerkiksi omaa poskeaan koskeva lapsi voi olla ajatusmaailmassaan, jossa se, mitä hän koskee, on äidin hyväilyn jättämä kehollinen jälki. Esimerkissä poski sisältää jäljen, joka on jäänyt siihen resirkuloidussa vastavuoroisessa kiintymystä sisältävässä leikissä. Eleet eivät ole lähtökohtaisesti kommunikatiivisia. Ne eivät myöskään ole lähtökohtaisesti yhteisiä symboleja/viittomia.

27 Vuorovaikutuskokemukset toistetaan tai niitä kierrätetään useita kertoja, mutta dynaamisin muunnelmin.

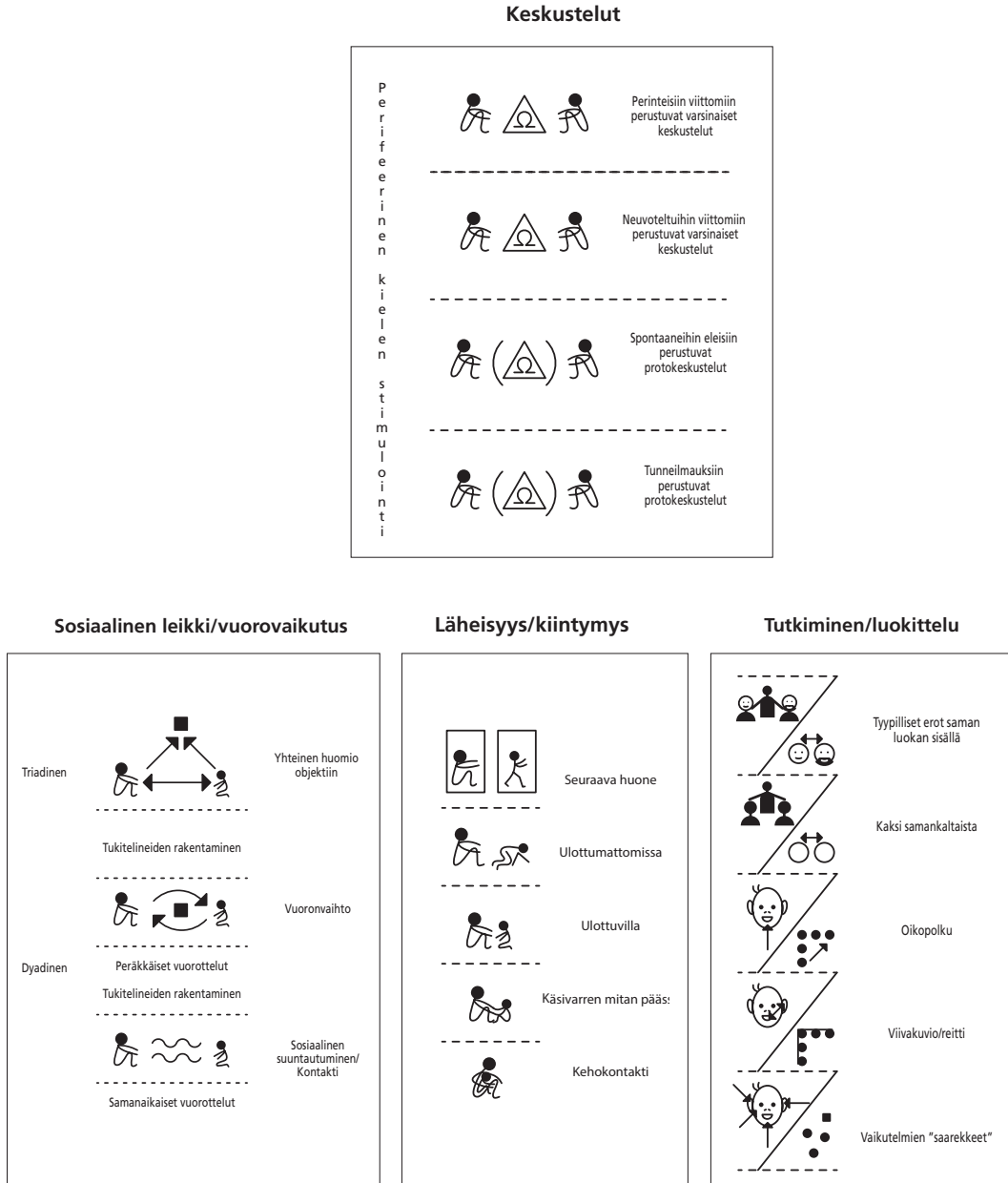
Sen sijaan ne ovat eleilmauksia siitä, mikä on jäänyt lapselle mieleen tai mitä hän ajattelee. Nämä spontaanit eleet ovat luonnoksia yhteisiksi symboleiksi tai yhteisiksi viittomiksi siinä mielessä, että ne voidaan muokata viittomiksi suunnitellulla tavalla. Tähän tapaan kuuluu se, että kumppani huomaa ne ja reagoi niihin tietyllä neuvotteluun pohjautuvalla tavalla. Syntymästään kuurosokea voi myös omaksua ympäristöstä kulttuuriviittomia/sanoja, jotka on myös otettava kumppaneiden kanssa osaksi merkitysneuvotteluita, jotta niitä voitaisiin käyttää yhteisinä symboleina/viittomina keskusteluissa.

Päätöskommentteja timantista

Päämallin eli timantin kaikki osatekijät on nyt kuvailtu ja on osoitettu, miten ne liittyvät toisiinsa interventionäkökulmasta katsottuna. Seuraavaksi kuvaillaan toinen työkalu, kiinnekohtamalli.

5B. Kiinnekohtamalli

Kuva 13

Kiinnekohtamalli on ensisijaisesti ajateltu apuvälineeksi, joka auttaa luettavuusongelmassa. Koska kumppanin on vaikea havaita ja tunnistaa syntymästään kuurosokean aloitteita perustavanlaatuisissa kasvokkaisissa suhteissa, on olemassa neljä erityishaastetta, jotka voivat vaikuttaa siten, että kehitys estyy. Haasteet ovat seuraavat:

- kumppani ei huomaa kuurosokean aloitteita,
- kumppani lisää kuurosokean aktiviteettiin merkityksen, joka ei sovi kuurosokealta todellisuudessa tulevaan aloitteeseen,
- kumppani ei pysty suunnittelemaan interventiota, joka tarkoituksenmukaisesti tukee kuurosokean jatkokehitystä. Kun interventio on tarkoituksenmukainen, se sopii lähikehityksen vyöhykkeen sisälle,
- on vaikeaa vakiinnuttaa kehitysedellytyksiä tarpeeksi hyvin henkilöiden ja ympäristöjen välille.

Suunnittelussa interventiossa on kyse nimenomaan yllä oleviin haasteisiin vastaisesta. Suunnittelu edellyttää, että tiettyjä kehitysalueita korostetaan ja asetetaan etusijalle toisiin alueisiin nähden. Sillä tavalla panostukset kanavoidaan keskeisille alueille. Kyseessä on niiden alueiden ylläpitäminen ja eteenpäin vieminen, jotka ovat kriittisiä ja aivan välttämättömiä sille, että relationaaliset kehitysprosessit voivat käynnistyä. Kaikkien yllämainittujen haasteiden kohdalla päätee siis se, että kumppanin vastaukset kuurosokean aktiviteettiin eivät ole riittäviä, jos niitä ohjailevat ai-noastaan kuurosokealta välittömästi tulevat kiinnekohdat.

Kiinnekohtamallin tulee siis auttaa luettavuusongelmassa ja sen seurauksissa. Malli vastaa luettavuusongelmaan seuraavilla tavoilla:

- osoittaa kriittiset kehitysalueet korostamalla neljää ympäristösuhdetta,
- esittää skemaattisia piirroksia, jotka osoittavat, miten kuurosokean aloitteet asteittain tulevat monimutkaisemmiksi kunkin neljän ympäristösuhteen sisällä,

- näyttää käytännön esimerkkejä, jotka havainnollistavat, miltä aloitteet voivat näyttää, kun henkilö on syntymästään kuurosokea (ks. esimerkit ja valokuvat).

Kiinnekohtamallia käytetään suunnitellussa kommunikointi-interventiossa toimenpiteiden kohdentamiseen panostusalueille ja kiinnipitämiseen siten, että kehitysedellytyksiä vakiinnutetaan tarpeeksi ja tarpeeksi pitkään. On suuri haaste pitää kiinni toimenpiteiden panostusalueista tarpeeksi pitkään, tarpeeksi monissa kumppanuussuhteissa, kuurosokean kaikissa elinympäristöissä ja läpi koko elämän. Kiinnekohtamallin avulla korostetaan kommunikointiedellytysten vakiinnuttamisen tärkeyttä ja sen myötä perustellaan, että kuurosokean kumppaneiden on tehtävä yhteistyötä kaikkien elinympäristöjen välillä ja aikaa myöten.

Lähikehityksen vyöhyke

Luettavuusongelman vuoksi kumppaneiden on vaikea havaita kuurosokean aloitteita lähikehityksen vyöhykkeellä tapahtuvaksi toiminnaksi. Jotta kumppani voisi tukea kehitystä, hänellä on oltava käsitys ja oletus siitä, mihin tämänhetkinen aloite voi kehittyä, mikäli olosuhteet ovat erityisen suotuisat. Tässä yhteydessä suotuisat olosuhteet tarkoittavat sitä, että kuurosokea kokee hallitsevansa asian ennen kuin hän oikeastaan hallitsee sen. Kuurosokea kokee näin, koska kumppani tukee hänen kehitystään. Kun kumppani esimerkiksi havaitsee eleen ja vastaa siihen aivan kuin se olisi viittoma, kuurosokea käsittää, että hän voi ilmaista ajatuksiaan Toiselle eleen/viittoman kautta. Tämä tapahtuu siis ennen kuin kuurosokea tekee sen aikomuksellisesti. Käsitys siitä, että osaa tehdä jotakin ennen kuin vielä osaa, perustuu siihen, että kokee Toisen näkevän ja havaitsevan itsensä, että tulee nähdyksi ja havaituksi Toisen kautta, Toisen silmin. Aikomuksellisesti kommunikointi eleellä/viittomalla edellyttää siis sitä, että kuurosokea on havainnut, että kumppani mieltää hänet henkilöksi, joka osaa kommunikoida symbolisesti eleiden/viittomien avulla.

Kiinnekohtamalli on rakennettu siten, että se auttaa kumppaneita näkemään kuurosokean aloitteita suhteessa lähikehityksen vyöhykkeeseen. Jokaista ympäristösuhteen saraketta tulee lukea siten, että kukin luokka (kategoria) avaa mahdollisuuden seuraavalle luokalle. Edistynein muoto on täten se luokka, joka sisältää kaikki edelliset ja perustavanlaatuisemmat kompetenssit.

Sarakkeet havainnollistavat myös kehityksen kulkusuunnan alhaalta ylöspäin. Tämä kehityssuunta koskee sekä pitempiaikaisia kehitysprosesseja että suhteen rakentumista lyhyellä aikavälillä eli kahdenvälistä senhetkistä kohtaamista. Suhde alkaa tässä aina alhaalta ylöspäin, mutta lisääntyneen ja vakaamman kehityksen ansiosta se etenee yhä nopeammin. Esimerkiksi uuden objektin tutkiminen liikkuu kaikkien luokkien läpi, mutta tutkimussuhteen kehityttyä vakiintuneemmaksi se tapahtuu hyvin nopeasti. Vastaavasti kumppaneiden on aina aloitettava keskustelu ottamalla ensin kontakti toisiinsa.

Olemme nyt kuvailleet kiinnekohtamallin tausta-ajatuksen, miten malli on rakennettu ja mihin sitä voidaan käyttää. Nyt siirrymme kuvailemaan kutakin ympäristösuhdetta yksityiskohtaisemmin.

Sosiaalinen leikki/vuorovaikutus

Seuraavassa kuvailemme kiinnekohtamallin kasvokkaista suhdetta sosiaalinen leikki/vuorovaikutus havainnollistavan sarakkeen. Saraketta käytetään analysoinnissa, jotta interventiotoimenpiteet voidaan määritellä täsmällisemmin ja kohdentaa oikein.

Usein todellisessa elämässä ei ole kehitysprofiilin mallien mukaisia selkeitä eroja erityyppisten aktiviteettien välillä, joita tapahtuu. Usein sosiaalinen leikki/vuorovaikutus tapahtuu protokeskustelujen tai keskustelujen ja/tai kiintymyssuhteiden tai tutkivien suhteiden puitteissa. On kuitenkin hyödyllistä erotella asiat toisistaan, jotta voidaan määritellä analysoitavat yksiköt mahdollisimman tarkasti ja jotta voidaan varmistaa, että toimenpiteistä tulee sekä tarkoituksenmukaisia että tarpeeksi yksityiskohtaisia ja tarkkoja.

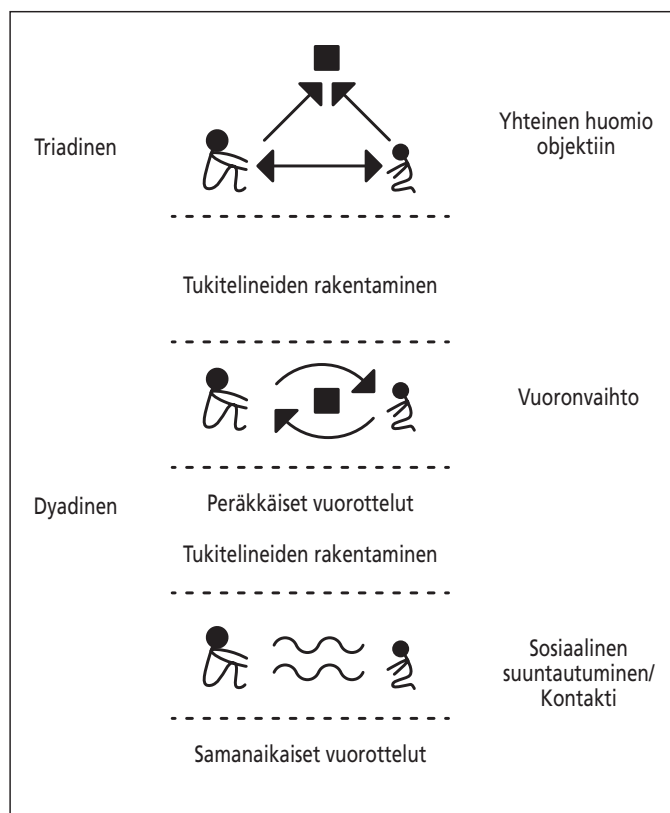
Ympäristösuhteen sosiaalinen leikki/vuorovaikutus tausta-ajatus

Kuten timantista käy ilmi, kasvokkainen sosiaalinen leikki/vuorovaikutus -suhde korostuu, kun kyseessä on interventio. Sitä havainnollistetaan siten, että sosiaalinen leikki/vuorovaikutus luetaan vasemmalta oikealle. Priorisoidun sijoittelun ajatuksena on se, että ensisijaisesti sosiaalisessa leikissä/vuorovaikutuksessa luodaan ja edelleen kehitetään vastavuoroista suuntautumista Toiseen. Tämä vastavuoroinen suuntautuminen on kaikkien sosiaalisten ja kommunikatiivisten suhteiden perusta. Suuntautumisen on oltava vakaa, jotta kumppanit myöhemmin voivat kehittää pi-

tempään jatkuvan keskustelun. Vastavuoroisen suuntautumisen kehittyminen liittyy ilmauksellisuuteen, vastavuoroiseen luottamukseen, eläytymiskykyyn, myötäelämiseen ja sosiaaliseen toimintavoimaan sekä syntymästään kuurosokealla että kump-panilla. Monissa tapauksissa tätä suhdetta ja kaikkea sen sisältämää on jalostettava suunnitellulla tavalla määrätietoisen intervention kautta.

Kuva 14

Sosiaalinen leikki/vuorovaikutus

Kuvassa sarake sosiaalinen leikki/vuorovaikutus on rakennettu siten, että sitä lue-
taan alhaalta ylöspäin. Sarakkeen jokaisen luokan välillä on katkoviiva. Katkoviiva
osoittaa, että kuhunkin luokkaan sisältyy mahdollisuudet seuraavaan luokkaan ja
että edellinen luokka sisältyy seuraavaan. Sarake sisältää kolme pääluokkaa: sosiaa-
linen suuntautuminen/kontakti, vuoronvaihto ja yhteinen huomio objektiä kohti.

Näissä kolmessa pääluokassa on kyse sosiaalisen suuntautumisen kehityksestä. Kaksi ensimmäistä luokkaa ovat dyadisia; ne tapahtuvat kahden elementin välillä. Ensimmäinen luokka perustuu samanaikaisiin dyadisiin (kahdenvälisiin) vuorotteluihin, toinen sekventiaalisiin (peräkkäisiin) dyadisiin vuorotteluihin. Kolmas luokka on triadinen (kolmenvälinen) ja sisältää fyysisesti läsnä olevan objektin kolmantena elementtinä. Jotkut kuurosokeat saavuttavat ensimmäisenä triadisena suhteenaan, johon he ryhtyvät, suoraan yhteisen huomion kiinnittymisen kolmanteen elementtiin, joka on keskustelun symboliset eleet. Siksi yhteisen huomion aikaansaaminen ensin objektia kohtaan ei ole välttämätöntä, jotta voi osallistua keskusteluihin, joissa kolmantena elementtinä on symbolinen viittoma.

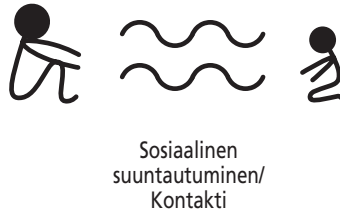
Ensimmäisen ja toisen luokan välissä sekä toisen ja kolmannen luokan välissä oleva teksti kertoo, että kumppani rakentaa tukitelineet mahdollistaakseen seuraavaan luokkaan siirtymisen. Näin kuurosokea kokee ryhtyvänsä edistyneempään sosiaaliseen leikkiin/vuorovaikutukseen, ennen kuin hän itse hallitsee aloitteentekoa siihen. Hän pystyy siihen, koska kumppani luo ne yhdessäolon puitteet, joissa on jonkin verran monimutkaisempi dynamiikka kuin siinä, jonka kuurosokea itse hallitsee ja johon kuurosokea itse pystyy tekemään aloitteen. Kumppani voi tämän lisäksi kuurosokean puolesta toteuttaa ne yhteistoiminnan komponentit, joita kuurosokea ei vielä itse omin neuvoin hallitse. Kumppanin lisäykset tai hänen tarjoamansa tukitelineet on kuvailtu kuhunkin luokkaan liittyvässä tekstissä.

Luokka: Sosiaalinen suuntautuminen/kontakti

Kuurosokean aktiviteetti – yhteinen virittyneisyys – sosiaalinen suuntautuminen toisiinsa/kontakti – yhteisten ilmaisumuotojen luominen

Interventio alkaa keskittymällä syntymästään kuurosokean aktiviteettiin. Mikä tahansa kuurosokean tuottama aktiviteetti voi periaatteessa muodostaa lähtökohdan sille, että kumppani voi peilata (jäljitellä) aktiviteettia. Esimerkiksi kuurosokean hengitysrytmi voi olla yksi lähtökohta. Toinen lähtökohta voi olla nk. stereotyyppisen käyttäytymisen lukkiutunut rytminen kaava. Tämä lukkiutunut kaava murtuu, kun Toinen peilaa sitä, koska siihen tulee tunteita. Peilatessaan aktiviteettia kumppani ottaa ensisijaisesti lähtökohdaksi rytmin ja liikkeen siten, että hän lisää emotionaaliset ja liikepohjaiset ääriviivat tai puitteet. Hän tekee sen tavalla, jolla emotionaalinen ulottuvuus tulee yhä enemmän esiin. Juuri emotionaalinen ulottuvuus luo liikkeisiin sekä dynamiikkaa että tunnepohjaista ilmauksellisuutta

Kuva 15

Vähitellen yhteinen virittyneisyys tulee myös esiin ja luo mahdollisuuden improvi-soiduille muunnelmille kontaktin katkeamatta. Kyseessä ovat kumppaneiden kysei-sellä hetkellä keksimät muunnelmät, joihin molempia innostaa sekä itse yhdessäolo että Toinen. Muunnelmät voivat olla rytmin, intensiivisyyden, melodian ja nopeu-den vaihteluita. Kyseessä ovat siis yhteisestä musikaalisten ulottuvuuksien rekiste-ristä peräisin olevat muunnelmät (Halland Tønsberg ja Strand Hauge, 1997; Hal-land Tønsberg, 2010; Trevarthen, 2009).

Seurauksena siitä, että kuurosokea kokee Toisen havaitsevan itsensä, myös kuu-rosokea kiinnittää huomion kumppaniin. Siten luodaan vastavuoroinen sosiaalinen suuntautuminen.

Koska kuurosokea on saanut elämyksen siitä, että Toinen on havainnut hänet, hän voi nyt itse kokea, että Toinen on hänen tunnistettavissaan, tai että kumppani/Toi-nen on samankaltainen kuin hän itse. Toinen seuraus on se, että vähitellen muodos-tuu yhteinen valikoima eleellisiä ilmaismuotoja. Tämän valikoiman alkuperä löy-tyy kuurosokean spontaaneista aktiviteeteista. Valikoima on laajentunut, vivahteikas ja tunnelautunut. Näitä tunneilmauksia muodostetaan tuloksena vastavuoroisesta suuntautumisesta, kumppanin lisäyksistä ja siitä sisällöstä, jonka leikkisä yhdessä-olo on luonut. Syntymästään kuurosokean sosiaalisesti suuntautunut emotionaali-nen toimintavoima vahvistuu nyt, koska hän kokee useita kertoja, että hänen omien tunneilmaustensa vaihtelut havaitaan ja että kumppani vastaa niihin.

Esimerkki

Hannah istuu lähellä ohjaajaansa Astridia. Peilaamalla Hannahin kaikkien aktiviteettien tempoa, rytmiä ja intensiteettiä, esimerkiksi hengitysrytmiä ja yskimistä, he kaksi virittyvät samalle aaltopituudelle ja suuntautuvat vastavuoroisesti toisiaan kohti. Molemmat tekevät muunnelmia, jotka luovat yhdessäoloon dynamiikkaa. Hannahin ilmauksellisuus tulee myös esiin hänen osoittaessaan pään ja käden liikkeillä haluavansa jatkaa sosiaalista leikkiä.

(Video 1A.1: Janssen ja Rødbroe (2008). Kommunikatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Kontakti ja sosiaalinen vuorovaikutus.)

Esimerkki

Hans on täysin kuurosokea mies, joka on elänyt koko elämänsä kehitysvammlaitoksessa. Hans on omassa maailmassaan eikä koskaan ota kontaktia muihin. Myöskään henkilökunta ei koe päivittäisissä rutiineissa saavansa varsinaista kontaktia Hansiin. Työntekijät kuvailevat Hansia erittäin passiiviseksi, vaikka hänellä toisinaan voi olla aggressiivista käyttäytymistä, jolloin hän yrittää vahingoittaa sekä itseään että henkilökuntaa.

Eräänä päivänä Hans istuskelee itsekseen sohvalla – mielipuuhaa. Kuntoutusohjaaja on tullut käymään. Hän istahtaa varovasti Hansin lähelle ja odottaa vähän samalla tarkkaan havainnoiden, tekeekö Hans mitään. Hans alkaa keinnua edes takaisin äännellen kovaan ääneen samanaikaisesti. Kuntoutusohjaaja peilaa sekä liikettä että ääntä. Yhtäkkiä Hans lopettaa ja suuntautuu kehollisesti kuntoutusohjaajaa kohti, pysähtyy ja hymyilee, minkä jälkeen hän kääntyy jälleen pois päin.

Henkilökunta tarkkailee, miten kuntoutusohjaaja onnistui lyhytaikaisesti saamaan kontaktin. Sen jälkeen he suunnittelevat yhdessä kuntoutusohjaajan kanssa toimenpiteitä, jotka keskittyvät luomaan täysin perustavanlaatuista sosiaalista yhdessäoloa Hansin ja koko henkilökunnan välille.

Esimerkki

Anne – vieras ihminen – ja Serge luovat yhdessä sosiaalisen taputusleikin, joka perustuu samanaikaiseen imitointiin. Se, että Anne osallistuu alunperin Sergen omaan suosikkileikkiin aiheuttaa sen, että Serge kokee tavanneensa jonkun, joka havaitsee hänen tapansa olla, antaa sille tunnustusta ja vastaa siihen – sellaisen kuin hän itse.

Sergen luettavissa olevat ja emotionaaliset eleilmaukset lisääntyvät voimakkaasti. Vaikuttaa siltä, että hän yrittää nähdä, seuraako Anne kaikkea sitä, mitä hän osaa tehdä. Annekin laajentaa leikkiä muunnelmilla. Tässä tuoki-ossa sosiaalinen suuntautuminen toisiinsa on selkeä, koska Serge tekee hyvin heikolla näöllään aloitteen katsoa Annen kasvoja. Leikin aikana näemme myös, että Serge kiinnittää huomionsa kolmanteen paikalla olevaan henkilöön. Hän tekee sen todennäköisesti selvittääkseen, voisiko kolmas henkilö olla osa tätä yhteisyyttä ja voisiko hänet ottaa mukaan siihen.

(Video: Daelman et al (1997). Udvikling af Samspil og Kommunikation.)

Jatkokehityksen siemen

Emotionaalinen toimintavoima sisältää siemenen perusturvallisuuden, tunnepohjaisen ilmauksellisuuden ja myötäelämisen muodostumiseen suhteessa Toiseen.

Luokka: Vuoronvaihto

Yhteisten aktiviteettien luominen – antaa ja ottaa vuoro/roolinvaihto – vuorottainen huomion kiinnittäminen henkilöön ja objektiin.

Kuva 16

Vuoronvaihto

Jotta sosiaalinen yhdessäolo voisi edelleen kehittyä, pysyä kiinnostavana eikä jumittua, on lisättävä jotain uutta. Yhdessäolossa on ensisijaisesti oltava kyse siitä, että SINÄ ja MINÄ ja ilo yhdessäolosta laajennetaan nyt koskemaan jotakin uutta aihetta. Kumppanit kehittävät yhdessä jotain, jossa on kyse JOSTAKIN SINUN ja MINUN lisäksi. Se, mitä kumppanit yhdessä kehittävät, on yhteinen kiinnostus sitoutua yhdessä yhteiseen aktiviteettiin.

Tässä aktiviteetissa voi olla kyse improvisatorisesti syntyvästä leikistä kun peilataan itseään Toiseen/kumppaniin. Leikki voi myös olla kulttuurinen leikki, kuten esimerkiksi kukkuu-leikki. Aktiviteetti voi myös koostua siitä, että kyseiset kaksi kumppania tekevät yhdessä jotain lelulla tai suorittavat päivittäistä askareta, esimerkiksi leikkivät etsiessään ruokaa kaapista tai laittaessaan vaatteita pesukoneeseen. Ydinasia tässä on se, että aktiviteetin on oltava yhä uudelleen esiintyvä, mutta on huomattava, ettei siitä saa tulla kyllästyttävää, rituaalinomaista. Leikki on siis resirkuloitava siten, että kuurosokea voi sisäistää aktiviteetin osallistumalla siihen useita kertoja. Kuurosokean osallistuminen voi ilmetä silloin sellaisena, että hän ottaa vuoronsa aktiviteetin sisällä. Hän saa/ottaa roolin leikin tai tapahtumaketjun eteenpäin viejänä. Osallistuminen voi koostua myös siitä, että kuurosokea ottaa yhteiseen leikkiin sisältyvän objektin kumppanilta viedäkseen leikkiä eteenpäin. Leikin/vuorovaihtuksen resirkuloinnilla kuurosokea vähitellen samaistuu rooliin henkilönä, joka tekee aloitteita ja edesauttaa sitä, että toiminta/leikki etenee ja voi myös samaistua rooliin henkilönä, joka päättää, milloin leikki/vuorovaikutus alkaa ja päättyy.

Esimerkki

Carsten ja Jonna laittavat yhdessä vaatteita pesukoneeseen. Jonna tukee suuressa määrin Carstenin osallistumista säätelemällä tempoa, houkuttelemalla Carstenin osallistumista yrittämällä tehdä toiminnasta hauskaa ja vaihtelevaa ja rakentamalla tukitelineet, jotta Carsten voi ottaa vuoronsa. Carsten tekee tämän jälkeen tunneilmauksia. Nämä ilmaukset osoittavat, että hän nauttii Jonnan kanssa toimimisesta ja että hän on ylpeä siitä, että hän sai/otti roolin aktiviteetin eteenpäinviejänä.

(Video 2B.2: Janssen ja Rødbroe (2008). Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Kontakti ja sosiaalinen vuorovaikutus.)

Nämä kokemukset edesauttavat kuurosokean sosiaalisen toimintavoiman vahvistamista. Sosiaalinen toimintavoima kehittyy edelleen siten, että kuurosokea vähitellen keskittyy enemmän kumppanin aloitteisiin vuorovaikutuksessa. Kun tämä tapahtuu, kuurosokea antaa kumppanille vuoron ja siten roolin vuorovaikutuksessa. Tässä roolissa voi olla myös kyse siitä, että hän voi määrätä kumppanin keksimään uusia muunnelmia, jotka puolestaan vaikuttavat siten, että kuurosokea kokee vuorovaikutuksen/leikin yhä kiinnostavaksi. Vähitellen yhteisessä leikissä/vuorovaikutuksessa mahdollistuu myös roolinvaihto.

Jatkokehityksen siemen

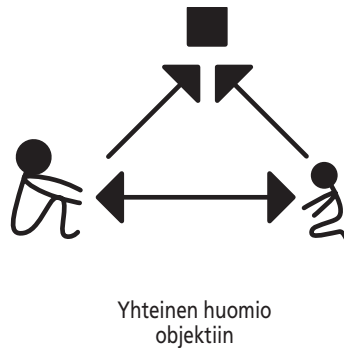
Roolinvaihtoon sitoutuminen sosiaalisissa vuorovaikutusjaksoissa on samanaikaisesti kommunikatiivisen toimintavoiman siemen keskusteluihin, joissa vaihdellaan puhujan ja kuuntelijan rooleissa Toisen kanssa.

Sosiaalisen toimintavoiman kehittyminen edellyttää suhteen vakiintumista, mikä taas edellyttää, että jotakin sopivaa uutta tulee mukaan. Uusi asia haastaa toimintavoiman sekä ylläpitää sitoutuneisuuden ja sen myötä myös korkean tarkkaavuustason.

Luokka Yhteinen huomio objektia kohtaan

Triadi – Huomion kiinnittyminen vuoroin kumppaniin ja johonkin maailmassa olevaan – Yhteinen huomio objektia kohtaan

Kuva 17

Seuraavassa vaiheessa kuurosokea haastaa oman toimintavoimansa alkamalla ottaa esineitä mukaan yhdessäoloon. Nämä esineet ovat sellaisia, joihin hän on kiinnittänyt ympäröivässä maailmassa huomiota. Kuurosokea alkaa jakaa kumppanille innostuksensa, ihmettelynsä ja tiedonjanonsa asioista, joita hän havaitsee maailmassa. Vetovoima johonkin maailmassa olevaan ja halu ottaa tämä jokin mukaan vakiintuneeseen yhdessäoloon muuttaa ympäristösuhteen dyadisesta triadiseksi. Aluksi tämä ilmenee siten, että kuurosokean huomio kiinnittyy vuoroin johonkin ulkomaailmassa olevaan ja vuoroin kumppaniin.

Myöhemmin kuurosokea ja kumppani jakavat huomion kiinnittymisen yhteiseen fyysiseen maailmassa olevaan objektiin ja kiinnittävät samanaikaisesti huomionsa toistensa tarkkaavuuteen yhteistä objektia kohtaan.

Esimerkki

Jonas leikkii Henrieten kanssa hyppyleikkiä trampoliinilla. Jonas osoittaa sosiaalisen toimintavoimansa käyttämällä leikissä luotua elettä. Välillä leikki katkeaa lyhyesti alkaakseen jälleen uudestaan. Jonas on tässä sekä seuraajan että johtajan roolissa. Kun leikki katkeaa, Jonas kiinnittää huomionsa yhteen leluun. Vähän ajan kuluttua Jonas kiinnittää uudelleen huomion Henrietteen, joka on sekä sosiaalisesti saatavilla että odottava.

(Video 1A: Souriau, Rødbroe ja Janssen (2009). Kommunikatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Merkityksen luominen.)

Esimerkki

Anna, joka on täysin sokea, seuraa kiinnostuneesti, kun hänen opettajansa Bo puhalttaa suuren ilmapallon täyteen ja alkaa saman tien tutkia: Miten suuri se on? Mitä sillä voi tehdä ja varsinkin, millaisia ääniä sillä voi tehdä? Bo ”näkee” Annan tutkiskelun ja vastaa siihen ja rikastuttaa Annan aloitteita uusilla tavoilla tutkia palloa. Tämä tapahtuu ensisijaisesti keskustelukäsillä. Ilmapallo on Bon ja Annan yhteinen huomionkohde, samanaikaisesti kun he molemmat ovat kiinnostuneita siitä, miten Toinen kokee ilmapallon.

(Video 2A.2: Souriau et al (2009). Kommunikatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Merkityksen luominen.)

Jatkokehityksen siemen

Funktio, joka koostuu siitä, että pystyy kiinnittämän huomionsa vuoroin johonkin ulkomaailmassa olevaan asiaan ja vuoroin kumppaniin, muodostaa yhteisen tarkkaavuuden siemenen JOHONKIN, joka ei ole fyysisesti läsnä, vaan ilmaistaan viittomalla/symbolilla.

Yhteiseen tarkkaavuuteen (joint attention) kuuluu, että voidaan samanaikaisesti ottaa mukaan ne kolme elementtiä, joihin tarkkaavuus vuoroonperään suuntautuu (attention direction). Tämä edellyttää, että kumppanit voivat ottaa toistensa huomion kiinnittämisen näkökulman suhteessa yhteiseen huomionkohteeseen. Monet syntymästään kuurosokeat saavuttavat kuitenkin yhteisen tarkkaavuuden symbolisten viittomien avulla johonkin AIHEESEEN vakiinnuttamatta ensiksi yhteistä tarkkaavuutta jotakin OBJEKTIA kohtaan.

Yhdessäolossa syntymästään kuurosokeiden kanssa yhteisen tarkkaavuuden aikaansaaminen edellyttää sitä, että vuorovaikutus tapahtuu sellaisissa keskustelupuitteissa, joissa näkökulman vaihto ja yhteinen kohde ovat selkeimmillään taktiilissa muodossa, kun käytetään keskustelukäsiä. Siksi päätimme ympäristösuhteen ”keskustelut” alla kuvata suhteita, joissa on triadinen rakenne ja jotka vaativat yhteistä tarkkaavuutta symboleita kohtaan.

Päätöskommentteja sosiaalisesta leikistä/vuorovaikutuksesta

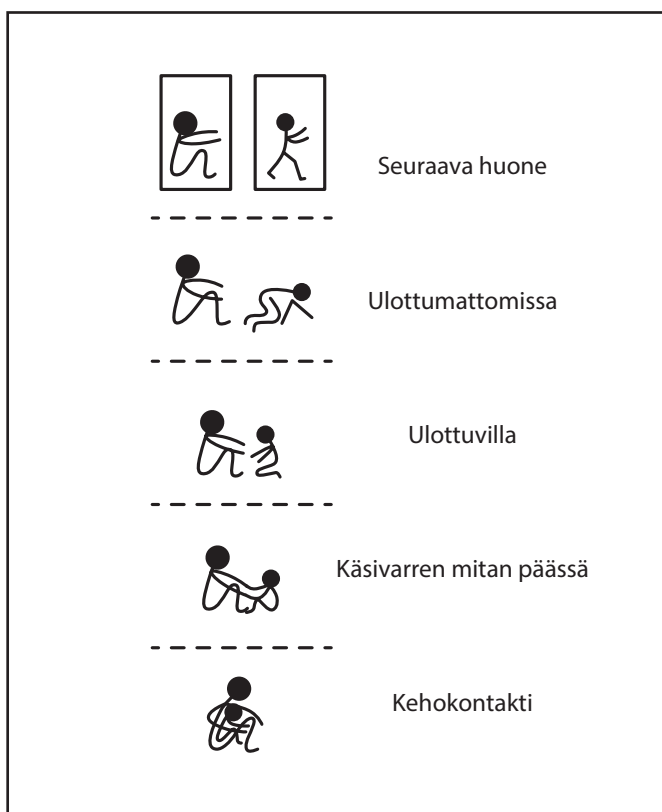
Kuten teorialuvussa kerrottiin, dialogisessa teoriassa erotellaan primäärinen, sekundäärinen ja tertiäärinen intersubjektiivisuus (Linell, 2009). Ympäristösuhteessa sosiaalinen leikki/vuorovaikutus, kuvattiin kiinnekohtia, joiden avulla voidaan tunnistaa, kehittää ja vakiinnuttaa primäärinen ja sekundäärinen intersubjektiivisuus. Koska tertiääriseen intersubjektiivisuuteen sisältyy kumppaneiden suhtautuminen toisiinsa ja maailmaan yhteisten viittomien/symbolien kautta, käsittelemme tertiääristä intersubjektiivisuutta kohdassa ”keskustelut”.

Läheisyys/kiintymyssuhde

Läheisyysuhde on suhde, jossa kumppanit eivät ole pelkästään sosiaalisesti toisiinsa sitoutuneita, vaan he ovat sitoutuneita toisiinsa myös emotionaalisen kiintymyksen kautta. Kumppaneiden saamat kokemukset toisiinsa sitoutumisesta sosiaalisessa leikissä/vuorovaikutuksessa aiheuttavat sen, että he kiinnostuvat toisistaan ja mahdollisesti motivoituvat myös emotionaalisiin läheisyysuhteisiin toistensa kanssa.

Kuva 18

Läheisyys/kiintymys

Ympäristösuhteen läheisyys/kiintymys taustaidea

Tämän suhteen luokat on kuvailtu tavalla, josta käy ilmi, että kuurosokea voi ha-
keutua Toisen läheisyyteen yhä pitemmän matkan päästä. Tämä kuitenkin edellyt-
tää, että kuurosokea tietää, missä Toinen on. Ensisijaisesti tässä vaaditaan sitä, että
kumppani kykenee pitämään itsensä kuurosokean saatavilla. Kun se onnistuu, kuu-
rosokea voi itse olla aktiivinen läheisyyden ja etäisyyden vaihtelemisessa kumppa-
niin nähden. Kokemus, jonka kuurosokea saa ollessaan aktiivisessa roolissa etäisyy-
den säätelyssä Toiseen, on edellytyksenä sille, että hän voi käyttää Toista turvaperus-
tana tutkimiselle. Kiintymysteoriat muodostavat taustan tälle läheisyys/kiintymys-
suhteen kuvailun osalle ja luokille, jotka kiinnekohtamalli sisältää. Elintilamalli (ks.
kuva 1) osoittaa selkeästi, miten kumppanin sosiaalinen saatavillaolo asteittain antaa
kuurosokealle mahdollisuuden laajentaa sitä tilaa, jossa hän tuntee olonsa turvalli-
seksi ja jossa hän voi vapaasti toteuttaa itseään.

Dialoginen näkökulma ja ympäristösuhde läheisyys/ kiintymys

Dialogisen teorian valossa on helpompi ymmärtää kiintymyksen kehittyminen, kun
sitä tarkastellaan SINÄ-MINÄ -suhteiden ja Minän kehittymisen valossa. Elämys
Toisesta sellaisena kuin minä – joka syntyy sosiaalisessa leikissä/vuorovaikutukses-
sa – avaa mahdollisuuden syvemmälle psykologiselle suhteelle. Kyse on suhteesta,
jonka yhdessäolo perustuu Toisen näkemäksi tulemiseen. Ydinasia tässä on se, että
antaa tunnustusta Toiselle ja saa itse tunnustusta Toiselta. Kun kumppanit vasta-
vuoroisesti antavat toisilleen tunnustusta, kehittyy vastavuoroinen kiintymys ja sen
myötä myös vastavuoroinen luottamus toisiinsa. Dialogisen teorian perusteella kä-
site luottamus tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että yksilöllä on sisäinen elämys siitä,
miten Toinen suhtautuu itseän. Tämä sisältää elämyksen Toisesta sellaisena, joka
näkee minun kokonaisuuteni ja antaa tunnustusta kaikille puolille minussa huoli-
matta siitä, miten esiinnyn tai mitä teen.

Tästä näkökulmasta kumppaneiden saatavillaolossa kuurosokealle ei ole kyse vain
yleisesti saatavillaolosta, vaan sellaisesta tavasta olla saatavilla, joka antaa kuuroso-
kealle elämyksen tunnustuksen saamisesta ja siitä, että hän on kumppanin huomion,
kiinnostuksen ja kiintymyksen arvoinen. Kun henkilöllä on peruselämys siitä, että

hän saa arvostusta Toisen silmissä, hän saa emotionaalista toimintavoimaa siihen, että itse pystyy näkemään Toisen/Toiset.

Jatkokehityksen siemen

Perustavanlaatuiset kiintymyssuhteet muodostavat sympatian (Toista/Toisia kohtaan tunnetun myötätunnon) ja empatian (Toisen/Toisten tilanteeseen asettumisen) alun. Monet syntymästään kuurosokeat ovat varmasti saaneet paljon huomiota ja rakkautta. Se ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita, että he kokevat saavansa tunnustusta.

Esimerkki

Sofus, joka on täysin kuurosokea, on äitinsä kanssa ostamassa tarvikkeita suklaakakkuun, jonka he ovat suunnitelleet leipovansa yhdessä. He ovat tehneet sitä usein ja Sofus ymmärtää viittomat kaikille heidän tarvitsemilleen tarvikkeille. Kaupassa Sofus ”viitto”, mitä heidän pitää löytää ja äiti opastaa hänet tarvikkeille, jotta hän voi laittaa ne ostoskoriin. Kun he tulevat suklaahyllylle, Sofus tekee vain maiskutuliikkeitä äidille, joka ei reagoi näihin ilmauksiin. Äiti ei reagoi, koska hän luottaa siihen, että Sofus osaa ilmaista itseään edistyneemmin. Sofus tekeekin niin hetken kuluttua ja äiti vastaa hänelle välittömästi.

Sarakkeen läheisyys/kiintymys luokat

Kiinnekohtamallin sarake läheisyys/kiintymys rakentuu siten, että siinä korostetaan, miten ajallinen ja maantieteellinen kenttä, jolla kiintymyssuhde tapahtuu, asteittain laajenee. Tämä laajeneminen siirtyy kehokontaktista niin kauas, että suhde voi tapahtua kentässä, jossa Toisen saatavillaoloa ei voida havaita millään aisteilla. Tämä laajentunut kenttä edistää mielikuvaa Toisen saatavillaolosta ja läsnäolosta sekä motivoi ritualisoituihin kiintymyssuhteisiin viittaavien viittomien muodostamiseen. Esimerkkejä sellaisista viittomista on, että lapsi ojentaa käsivartensa eteenpäin, ylöspäin tai kääntää poskensa Toista kohti. Muita kiintymysviittomia ovat esimerkiksi ÄITIÄ ja ISÄÄ tarkoittavat viittomat.

Haluamme lyhyesti syventää käsitettä ritualisointi läheisyys/kiintymyssuhteen pohjalta. On todettava, että rituaaleilla on suuri merkitys, jotta kaikki ympäristösuhteet saadaan kestämaan pitemmän aikaa ja saadaan luotua mahdollisuuksia jatkokehitykselle.

Ritualisointikäsitteen konkretisointi

Ritualisointi tarkoittaa, että kumppanit käyttävät rituaaleja toimiessaan toistensa kanssa ja suhtautuessaan maailmaan. Rituaalien tulee esiintyä tiheästi ja niissä on oltava niin monia yhteisiä piirteitä, että kuurosokea voi tuntea ne kerta toisensa jälkeen. Läheisyys/kiintymyssuhteessa kyseessä ovat kiintymysrituaalit, joista perustavanlaatuisimmat ovat tervehdys- ja jäähyväisrituaaleja²⁸. Kun rituaaleja luodaan, niitä käytetään aivan konkreettisesti sanottaessa ”päivää” ja ”näkemiin” vastavuoroisella lempeällä tavalla. Vähitellen osia samoista rituaaleista, kuten esimerkiksi tervehdys-suukkoa, käytetään symbolisemmin, kuten viittomaa. Se tehdään esimerkiksi, jotta voidaan vahvistaa, että SINÄ-MINÄ -suhde on vakaa, vaikka ollaan lyhytaikaisesti erossa toisistaan. Tervehdysrituaalista tulee yhteinen viite molemmille kumppaneille. Tervehdysrituaalin yhteisyys vaikuttaa siten, että syntymästään kuurosokean rituaalin osien käytöstä tulee kumppanille tunnistettavaa ja jaettavissa olevaa. Siten yhteisten tervehdysrituaalien osaset muodostavat usein ensimmäiset yhteisen symbolisen kielen ainekset.

Kaikkien lasten kohdalla ritualisointi luo yhteistä maailmaa, josta voi puhua. Kun kyseessä ovat syntymästään kuurosokeat, on kuitenkin tärkeää olla selvillä siitä, miten rituaalit voidaan rakentaa ja miten ritualisoinnista on apua luettavuusongelmaan. Rituaaleista on nimittäin apua, koska ne antavat kiinnekohtia, jotka voivat tukea kumppanin ymmärrystä.

²⁸ Kumppani suunnittelee tiettyjä rituaaleja, joita hän käyttää kohdatessaan kuurosokean ja lähtiessään tämän luota.

Esimerkki

Olemme aiemmin kuvailleet Elodien leikin äidin sosiaalisen saatavuuden kanssa. Tämä leikki perustuu sekä alku- että lopputervehdysten komponentteihin. Kun Elodie palaa äidin luo, äiti suukottaa häntä käsivarrelle, niskaan ja poskelle sekä puhalttaa kauempaa Elodieta niskaan vahvistaakseen, että hän on yhä saatavilla. Elodie empii ja koskee niitä kohtia, joissa hän on tuntenut jälkiä yhdessäolosta äidin kanssa. Näissä jäljissä on kaikki ainekset yhteiseen kieleen.

(Video: Daelman et al (1997). – Udvikling af Samspil og Kommunikation.)

Toinen huomioitava asia on, että kuurosokeuden luonne vaikeuttaa sellaisten tapojen kehittämistä, joilla voidaan ylläpitää läheisyyttä matkan päästä. Kun näön- ja kuulonjäänteitä ei ole lainkaan, käsitys Toisen läheisyydestä katoaa syntymästään kuurosokealta silloin, kun Toinen on hänen ulottumattomissaan. Syntymästään kuurosokeiden pääsy elämukseen toisen vakaasta saatavillaolosta on lähtökohtaisesti hyvin rajoitettu. Tätä pääsyä on sen vuoksi kompensoitava keskittymällä suunnitellusti toteutettuihin ritualisoituihin etäisyys- ja läheisyysleikkeihin. Esimerkkejä sellaisista leikeistä ovat erityyppiset poissa-kukkuu-pöö -leikit. Näitä leikkejä onkin olemassa kaikissa kulttuureissa. Poissa-kukkuu-pöö -leikin perustehtävä on sekä leikitellä vastavuoroisella sosiaalisella saatavillaololla että tulla Toisen näkemäksi.

Päätöskommentteja läheisyydestä/kiintymyksestä

Ympäristösuhde läheisyys/kiintymys voidaan tiivistää seuraavalla tavalla:

Läheisyysuhteessa on kyse elämyksellisistä edellytyksistä, jotka ovat välttämättömiä sille, että Toinen voi ottaa roolin tutkimisen turvaperustana. Siitä seuraa, että kuurosokea voi itse ottaa roolin tutkivana ja maailmaa havaitsevana. Että Toinen on osoittanut, että häneen voi luottaa, kun on kyse läsnä- ja saatavillaolosta. Lisäksi Toinen/kumppani on osoittanut luottamusta sille, että kuurosokea pystyy vaihtelevaan maailmaan suuntautumisen ja häneen suuntautumisen välillä.

Jatkokehityksen siemen

Vaihdot kumppanin ja ulkomaailman välillä muodostavat siemenen kommunikatiiviselle toimintavoimalle, koska ne konkreettisella ja kehollisella tavalla mallintavat suhdetta subjektiivisen ja intersubjektiivisen näkökohdan välillä. Kuurosokea on roolissa henkilönä, joka on kiinnostunut maailmasta – maailman kokemisesta – ja kiinnostunut vertailemaan omia uusia elämyksiään aiempiin elämyksiinsä (subjektiivinen näkökohta). Kyse on samanaikaisesti samasta henkilöstä roolissa, jossa hän pyrkii intersubjektiivisuuteen: kohti yhteisymmärrystä Toisen kanssa.

Tämän vuoksi haluamme siirtyä seuraavaan ympäristösuhteeseen: tutkiminen/luokittelu, jossa nimenomaan on kyse siitä, miten yksilö oman tutkiskelunsa kautta hankkii itselleen tietoa ja merkitystä jostakin maailmassa olevasta.

Tutkiminen/luokittelu

Edellisessä luvussa selvitettiin, miten läheisyysuhteet osoittavat kahteen suuntaan. Toisaalta läheisyysuhteella on taustansa sosiaalisessa leikissä/vuorovaikutuksessa. Toisaalta taas läheisyysuuhde viittaa eteenpäin, kohti tutkivaa suhtautumista maailmaan, jotta saisi tietoa ja ymmärrystä maailmasta. Tiedon ja ymmärryksen hankkimista maailmasta vie dialogisen teorian mukaan eteenpäin kaksi voimaa. Toinen ja perustavanlaatuisin voima on tarve kokeilla ja ymmärtää itse (subjektiivinen). Toinen voima on tarve saavuttaa yhteisymmärrys kumppanin kanssa (intersubjektiivinen). Näiden kahden voiman välillä on jännityskenttä, joka luo motivaatiota ja kiinnostusta tutkimisen jatkamiselle ja uusiin keskusteluihin. Sellaisissa keskusteluissa kumppani voi rikastuttaa kuurosokean subjektiivista ymmärrystä.

Esimerkki

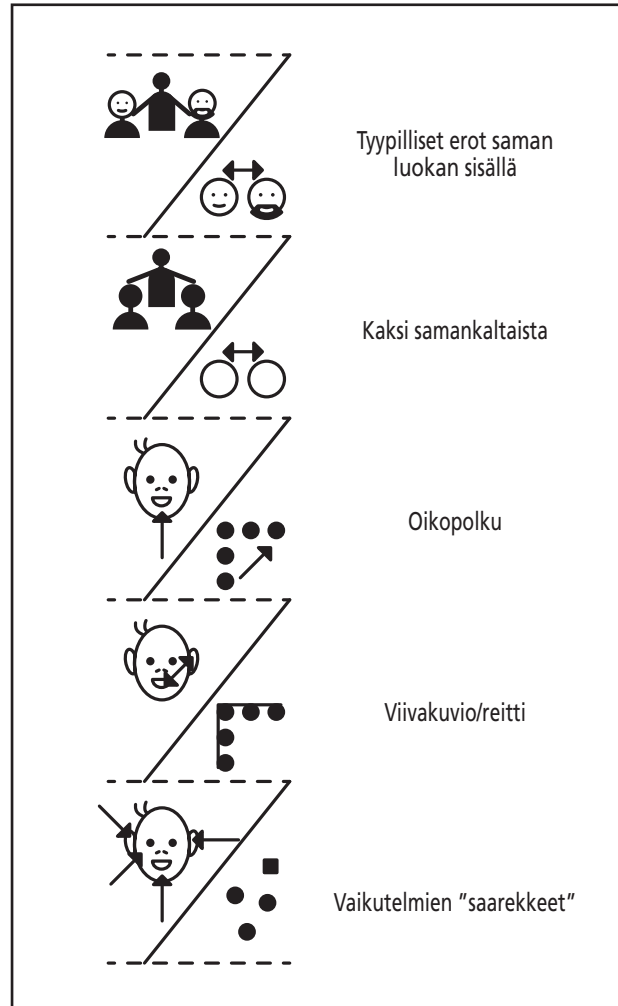
Ingerid, joka on täysin kuurosokea, on yhdessä Gunnarin kanssa veden ääressä. Gunnar esittelee Ingeridille rapuja. Tämä on tytölle aivan uusi ja vähän pelottava elämys. Ravun kulkiessa pitkin Ingeridin ja Gunnarin käsivarsia näemme, miten tyttö hyvin keskittyneenä ja ilman näkyviä ilon merkkejä yrittää ymmärtää tai luokitella sen, mitä kokee. Elämyksen jälkeen Gunnar ja Ingerid keskusteleivat tapahtumasta. Keskustelussa Ingerid osoittaa iloa, joka viittaa siihen, että hänen elämyksensä Gunnarin kanssa rikastutti häntä. Samanaikaisesti hymy viittaa myös siihen, että hän kokee Gunnarin näkevän ja tunnustavan, että hän on uskaltanut tutkia ymmärtääkseen, mitä tapahtui ja että hän on sen jälkeen yrittänyt jakaa tämän elämyksen Gunnarin kanssa keskustelussa.

(Video Spor²⁹: Vege, Bjartvik ja Nafstad, 2004)

29 Videota ei ole suomennettu. Otsikon suora suomennos ”Jäljet”.

Kuva 19

Tutkiminen/luokittelu

Kiinnekohtamallissa selvitetään, miten taktiili tutkimistapa liittyy käsitteenmuodostamiseen. Kun henkilö suhtautuu maailmaan tutkivasti, hän muodostaa kehollisten kokemusten pohjalta perustavanlaatuisia käsitteitä. Kyse on siitä, miten kuurosokeat yhdistelevät kehollisesti toisiaan muistuttavat kokemukset perustavanlaatuisiksi luokiksi.

Tutkiminen/luokittelu -suhteen tausta-ajatus

Kiinnekohtamallin ympäristösuhdetta tutkiminen/luokittelu kuvaavan sarakkeen tausta-ajatus on seuraava:

Suunniteltu kommunikatiivinen interventio edellyttää, että näkevä/kuuleva kumppani voi kuvitella, miten kuurosokea ymmärtää ja varastoi elämyksensä vuorovaikutuksesta maailman kanssa. Kumppanin suurin haaste on kyetä riittävästi luopumaan omasta käsityksestään maailmasta/omista luokitteluistaan. Jos se onnistuu, hän voi kyetä jakamaan kuurosokean tavan ymmärtää maailmaa. Vaatimus siitä, että kumppanin pitää tukahduttaa oma ymmärryksensä pyrkiessään ymmärtämään maailmaa kuurosokean näkemyksen kautta on niin suuri, että se vaatii teoreettisen tuen. Teoreettinen ymmärrys auttaa korvaamalla vaistonvaraisen ymmärryksen, joka on luotu näkevästä, kuulevasta ja kulttuurikielisestä näkökulmasta. Korvaavan käsityksen on oltava tarkoituksenmukaisempi maailman ymmärtämiseen kehollisesta ja vähemmän kulttuurikielisestä näkökulmasta. Vain senkaltainen lähestymistapa kuurosokean ymmärrykseen mahdollistaa kumppanille elämysten jakamisen kuurosokean kanssa.

Sarakkeen tutkiminen/luokittelu rakenne

Tämän tarkkailun kiinnekohtia kuvaavan kiinnekohtamallin sarakkeen rakenne on seuraava:

Muiden sarakkeiden tapaan sitä tulee lukea alhaalta ylöspäin. Monimutkaisuus kasvaa ylöspäin mentäessä. Sarake havainnollistaa prosessia, joka tapahtuu peruskäsityksen muodostuessa kunkin perusluokan sisällä. Kun uusi käsite muodostuu, se käy läpi saman prosessin, mutta suuremmalla nopeudella. Joka kerta kun jotakin uutta tutkitaan ja yritetään ymmärtää ja painaa mieleen, sama prosessi tapahtuu alhaalta ylöspäin, mutta vähitellen ja kognitiivisen kehitysiän kasvaessa se tapahtuu yhä nopeammin.

On kuitenkin huomautettava, että pääasiassa taktiilin aistikanavan kautta tapahtuva tutkimis- ja ymmärtämisprosessi vie paljon enemmän aikaa ja on kognitiivisesti vaativampaa. Monimutkaisuutta lisää osaltaan myös se, että prosessi tapahtuu ilman kulttuurikielisen luokittelun apua. Peräkkäisen informaation omaksumisen vaatimukset ovat suuret. Peräkkäisen tiedon omaksuminen tapahtuu siten, että henkilö

havaitsee objektit yksi toisensa jälkeen, minkä jälkeen hän joutuu yhdistelemään ne kokonaisuudeksi. Sellainen prosessi asettaa suuret vaatimukset motivaatiolle, tarkkaavuudelle ja muistille. Näkevät/kuulevat henkilöt vastaanottavat ensisijaisesti samanaikaista informaatiota samasta asiasta useiden aistien kautta. Sellainen prosessi on yksinkertaisempi ja siksi paljon nopeampi ja kognitiivisesti vähemmän vaativa.

Kukin tarkkailun kiinne kohta on jaettu kahteen puoliskoon kenoviivalla. Vasen puoli havainnollistaa, miten maailman näkökohtia tutkitaan taktiilisti. Oikea puoli puolestaan havainnollistaa abstraktien hahmojen avulla, miten taktiilin tutkimisen luokittelu muodostuu, eli miten kuurosokea ymmärtää sen mitä tutkii.

Luokka: Vaikutelmasaarekkeet

Kun syntymästään kuurosokea alkaa kiinnittää huomionsa maailmaa kohtaan taktiililla tavalla, hän aloittaa koskettamalla itseään kiinnostavaa kohtaa kokonaisuudesta. Kutsumme tätä kohtaa saarekkeeksi. Saareke on yksityiskohta, jonka kuurosokea kokee tulevan esiin kokonaisuudesta. Se voi olla yksityiskohta, jota me visuaalisesta näkökulmasta emme edes huomaa, ellemmme seuraa kuurosokean huomionkohdetta hänen tutkiessaan.

Kuva 20

Visuaalisesta näkökulmasta katsottuna vaikuttaa siltä, että kuurosokean huomio kiinnittyy yhteen tai useampaan saarekkeeseen, jotka eivät liity toisiinsa, vaan ovat aistittavuuden kannalta itsessään kiinnostavia. Tutkittavien yksityiskohtien ymmärrys varastoituu kehollisena muistina yhteen tai useampaan määrättyyn kohtaan. Nämä

kohdat ovat kuurosokealle merkityksellisiä ja toimivat kehollisina jälkinä niissä paikoissa kehoa tai fyysistä maailmaa, jossa jotain kiinnostavaa koettiin.

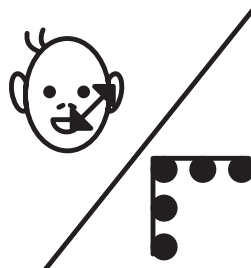
Esimerkki

Arjan on yhdessä opettajansa Benin kanssa ratsastamassa. Jälkeenpäin Arjan tutkii hevosta. Se kestää uskomattoman kauan verrattuna siihen aikaan, jonka visuaalisen mielikuvan luominen hevosesta kestää. Arjan käyttää koko kehoaan saadakseen vaikutelman hevosesta ja siitä, miten hevosen eri kohdat liittyvät toisiinsa. Arjan tutkii yksityiskohtia tarkkaan sormenpäillään. Se yksityiskohta, joka Arjanin näkökulmasta nousee ulos kokonaisuudesta ja on erityisen kiinnostava, ovat hevosen selässä olevat pienet karkeat karvat. Ben ymmärtää, mistä Arjan on erityisen kiinnostunut, koska hän seuraa tarkasti Arjanin huomionkohdetta tutkiskelun aikana. Tarkasteltaessa tilannetta visuaalisesta näkökulmasta ei juurikaan keskityttäisi samaan yksityiskohtaan. Siksi Benillä ei olisi ollut pääsyä Arjanin käsitemaailmaan, ellei hän tutkimisen aikana olisi yrittänyt kokea hevosta Arjanin näkökulmasta.

(Video 2 F: Rødbroe, Janssen (2007). Kommunikatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Synnynnäinen kuurosokeus ja kuntoutuksen perusperiaatteet.)

Luokka: Viivakuvio/reitti

Kuva 21

Viivakuvio/reitti

Edellyttäen, että se osa maailmaa, josta saarekkeet ovat yksi osa, pysyy yhä kiinnostavana kuurosokealle, hän pyrkii liittämään saarekkeet toisiinsa yhdistelemällä ne eräänlaiseksi reitiksi, ketjuksi tai viivaksi. Kuurosokea käsittää saarekkeet ja tutkii niitä, aivan kuin ne liittyisivät toisiinsa ja muodostaisivat kuvion, ensivaiheessa viivakuvion tai reitin. Tämä viivakuvio/reitti luonnehtii sitä muotoa, jolla tutkiskelu tapahtuu. Reitin muoto toistuu siten, että kuurosokea palaa takaisin lähtökohtaan ja seuraa kuviota yhä uudelleen. Hän tekee niin, kunnes on saanut sisäisen mielikuvan siitä, miten saarekkeet liittyvät toisiinsa, millaisen kokonaisuuden ne muodostavat ja mihin kohtaan kukin saareke reitillä sijoittuu. Tutkittavien yksityiskohtien järjestys painuu mieleen jäljitelmänä taktiilista tunnustellusta reitistä kulkien lähtöpisteestä kaikkien kiinnekohtien (saarekkeiden) kautta maaliin.

Esimerkki

Peter – kuurosokea mies – on pianistin kanssa, joka soittaa hänelle pianoa. Pianisti soittaa improvisoiden ja Peteriin suuntautuen antaen tämän tutkia, miten musiikki saadaan aikaan, jotta Peter voi kokea rytmien ja vibraation kaavoja. Peter on selvästi tarkkaavainen ja kiinnostunut siitä, mitä tapahtuu naisen soittaessa pianoa. Peter on aivan hiljaa ja keskittynyt. Vain hänen toinen kätensä liikkuu systemaattisesti ja läsnäolevasti pianistin yllä. Peter siirtää taktiilia tarkkaavuden keskiötä edestakaisin pianistin sormien, käsien, kyynärvarren ja olkavarren välillä.

(Annica B. Henriksen/Ragna Ringdals Dagsenter, Oslo: Video, joka esiteltiin konferenssissa "The Magic of Dialogue", Pariisi 2010.)

Esimerkki

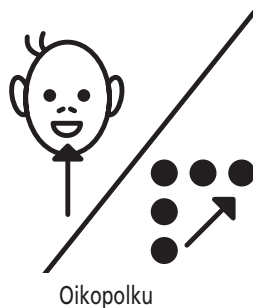
Opettaja antaa kasvonsa saataville, jotta kuurosokea tyttö, Kaja, voi tutkia niitä. Kaja siirtää taktiilia tarkkaavuuttaan järjestelmällisesti ja pitkäkestoisesti opettajan suun, toisen korvan, hiusten ja nenän välillä.

(Videoaineistoa Liv Holmenilta)

Luokka: Oikopolku

Kuva 22

Mieleepainettu tai ymmärretty kokonaisuus ilmenee siten, että kuurosokea seuraavassa vaiheessa pystyy siirtymään suoraan mihin tahansa kohtaan kiinnekohtien reitillä. Kutakin kiinnekohtaa tullaan käsittelemään eri näkökulmista, kutakin reitin kohtaa kosketellaan siis eri tavoin ja eri suunnista. Nämä vaihtelevat kosketukset vaikuttavat siten, että muodostetaan kolmiulotteinen mielikuva siitä kokonaisuudesta, jota tutkitaan taktiilisti. Se, että kuurosokea on saanut rakennettua mielikuvan tutkimastaan asiasta, on nähtävissä, kun hän kykenee hahmottamaan kokonaisuuden kohdistaessaan tarkkaavuutensa mihin tahansa reitin kiinnekohtaan. Hän voi

siten käyttää oikopolkua. Käsite oikopolku tarkoittaa, että kuurosokealle voi tulla kokonaisuus mieleen hänen koskiessaan mitä tahansa reitillä olevaa ketjun kohtaa, huolimatta siitä, mistä tai miten hän koskettaa kohtaa.

Kun kuurosokea voi käyttää oikopolkua, se viittaa siihen, että ikoninen käsite on muodostunut. Ikoninen tarkoittaa sitä, että käsitteen sisältö näkyy eleessä olevan muodon läpi. Tähän peruskäsitteeseen voidaan kytkeä useampia samankaltaisia kokemuksia kuin se, mitä hän alunperin tutkii. Tämä edellyttää, että kuurosokea kokee uudet kokemukset samankaltaisiksi kuin se kokemus, joka ensi kertaa loi kyseisen peruskäsitteen.

Esimerkki

Kaja ottaa usein kasvokkaisen kontaktin opettajaansa. Kaja tekee sen niin, että hän vain koskee ja toisinaan vetää hieman opettajan kaulakorua. Opettaja vahvistaa usein taktiilisti tämän kosketuksen, ja kaulakorun koskettamisesta tulee heidän välisensä mielekkään kasvokkaisen kontaktin symboli, kuten viimeisessä kuvajaksossa havainnollistetaan.

(Videoaineistoa Liv Holmenilta)

Luokka: Kaksi samankaltaista

Kuva 23

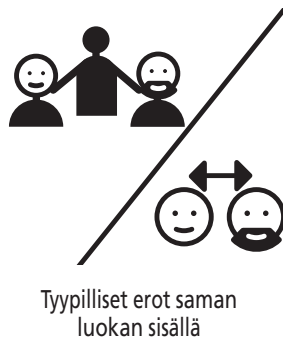

Elämykset ja kokemukset, joiden kuurosokea mieltää omasta näkökulmastaan muistuttavan toisiaan, voidaan koota tähän luokkaan. Sisällöllisesti tätä luokkaa voidaan näin ollen rikastuttaa yhä useammilla kokemuksilla, joiden kuurosokea kokee olevan samantyyppisiä.

Kuurosokean ikoninen ele, jonka voimme havaita, viittaa ikoniseen peruskäsitteeseen, jota me emme voi nähdä. Ikoninen käsite on tulosta vaihtelevista kokemuksista, joita kuurosokea on saanut tutkiskelun aikana. Ikoniseen eleeseen sisältyy tulos kaikista tutkimuksista, vaikka eleilmaus vaikuttaisikin muistuttavan tai suoraan jäljittelevän tiettyä tutkivaa liikettä tai kosketusta. Tietty tutkiminen voi siis tulla selkeämmin esiin kuin muut tutkimiset. Tämä lisää kumppanin haasteita hänen pyrkiessään ymmärtämään ikonisen eleen.

Luokka: Tyypilliset erot saman luokan sisällä

Kuva 24

Kun kuurosokea on luonut käsityksen siitä, että useat kiinnekohdat osoittavat samaa kokonaisuutta kohti, hän kokee, että kaksi hänen mielestään toisiaan muistuttavaa asiaa ovat samankaltaiset tai samaa luokkaa. Hän kokee näin, vaikka kyseiset kaksi asiaa/kokemusta eivät olekaan aivan samanlaiset. Kun näin tapahtuu, kuurosokea on luonut itselleen perusluokan/käsitteen. Peruskäsitteen avulla hän voi alkaa kiinnittää huomiota samaan luokkaan kuuluvien yksiköiden eroihin ja yhtäläisyyksiin. Siten kuurosokea voi ymmärtää, että kaksi samankaltaista – esimerkiksi nainen ja mies – muistuttavat toisiaan niin paljon, että kuuluvat samaan luokkaan. Vähitellen hän tulee kokemaan, etteivät ne ole aivan samanlaiset, vaan niiden välillä on tyypillisiä eroja – toiset ovat miehiä, toiset naisia.

Esimerkki

Andreas – kuurosokea poika – on äitinsä ja isänsä kanssa vierailulla aluekeskuksessa, josta hänen perheensä ja henkilökuntansa saavat ohjausta. Vierailun aikana tehdään monia havaintoja, jotka voivat edesauttaa antamalla lisätietoja siitä, mitä Andreas osaa ja missä intervention painopiste tulisi jatkossa olla. Yhtenä päivänä kuntoutusohjaaja asettaa erilaisia tuoleja hyvin pienelle alueelle ja luo siten ”tiiviin elämysmaailman”. Kaikki läsnäolijat tarkkailevat, miten Andreas hyvin aktiivisesti tutkii tuoleja taktiilisti. Hän vertailee tuoleja, kokeilee, voiko niitä käyttää samaan asiaan ja ”katselee” niitä monista eri näkökulmista. Tutkimisesta näkyy selvästi, että hän vertailee niiden samankaltaisuuksia ja sitä, miten ne eroavat toisistaan. Tämä havainnointi osoittaa, että Andreaksella on peruskäsitys ”esineistä, joilla voi istua” tai hän on luomassa sen.

(Video on Bergenin Kuurosokeiden aluekeskuksen ohjauskäytännöistä.)

Jatkokehityksen siemen

Kun voidaan havaita, että syntymästään kuurosokea kiinnittää huomionsa samaan luokkaan kuuluvan kahden elementin välillä oleviin tyypillisiin eroihin, tämä muodostaa käsitteellisen siemenen ikonisen viittoman luomiseksi, joka voi toimia viitteellisenä symbolisena eleenä. Kun kumppani havaitsee eleen, vastaa siihen ja ymmärtää sen, eleestä tulee askel yhteiseen kieleen, joka voi myöhemmin muodostaa perustan kulttuurikielen omaksumiselle.

Tutkimista/luokittelua koskevia päätöskommentteja

Ympäristösuhte tutkiminen/luokittelu sisältää ne havainnoitavat kiinnekohdat, jotka osoittavat syntymästään kuurosokean suhtautuvan ympäristöön tutkivalla tavalla. Tämän lisäksi se havainnollistaa, miten kuurosokea pyrkii ymmärtämään tutkimiaan asioita. Hän tekee tämän varastoimalla ja luokittelemalla kehollisesti hankkimiaan elämyksiä. Tässä ympäristösuhteessa on ensisijaisesti kyse kognitiivisista edellytyksistä muodostaa kommunikoinnin teema ja symbolisia viittomia. Aloitteet sekä viittomien että teemojen muodostamiseen tulevat kuurosokealta itseltään. Seuraavassa ympäristösuhteessa ”keskustelut” kerrotaan, miten kumppani kohtaa nämä aloitteet ja rikastuttaa niitä omilla aloitteillaan ja miten ne yhdistetään kulttuurisiin keskustelukäytäntöihin. Keskustelukäytäntöjen sisällä kehitetään yhteinen merkitys ja yhteinen kieli, jotka vahvistavat kuurosokean kommunikatiivista toimintavoimaa.

Keskustelut

Tämä ympäristösuhte on kaikkein monimutkaisin kasvokkainen suhte. Tässä suhteessa kumppanit nimittäin ryhtyvät keskusteluun toistensa kanssa JOSTAKIN. Timantiksi kutsutusta mallista käy ilmi, että suhteen dynaaminen rakenne keskustelut-suhteessa perustuu muihin ympäristösuhteisiin. Samanaikaisesti keskustelut ovat jotain muuta ja enemmän kuin muiden suhteiden summa. On vaativaa sitoutua kasvokkaiseen keskustelusuhteeseen silloin, kun toisella kumppanilla on synnynäinen kuurosokeus. Koska kuurosokeus edellyttää käyttämään kehollisia aisteja, keskustelun monimutkaisuus näkyy selkeämmin ja konkreettisemmin, kuin kaukoaisteja käytettäessä. Monimutkaisuus johtuu siitä, että keskustelukumppaneiden

on pystyttävä koordinoimaan tapa, jolla he kiinnittävät huomionsa yhteiseen kohteeseen, minkä lisäksi kumppaneiden on kiinnitettävä huomiota toistensa tarkkaavuuteen kyseistä asiaa kohtaan. Tämä vaatii molempien huomion kiinnittymisen pitempiaikaista ylläpitämistä.

Kuurosokeudelle on tunnusomaista juuri se, ettei ole mahdollista tehdä koordinoituja ja nopeita huomion kiinnittämisen vaihtoja eikä ylläpitää pitempiaikaista yhteistä tarkkaavuutta tiettyyn kohteeseen pelkästään näön ja kuulon avulla. Se on mahdollista vain, jos käytetään jonkinlaista kompensatiota. Useimmille kuurosokeille tämä kompensointi koostuu taktiilista käytämisestä. Kuurosokeilla, joilla on käyttökelpoiset ja paremmin toimivat kaukoaistit, tulevat kyseeseen kompensoinnit, jotka koostuvat hidastetusta vauhdista, monista toistoista ja siitä, että selkeästi ilmaistaan huomionkohteen vaihdot. Syntymästään kuurosokeille on erityisen hankalaa osallistua kasvokkaiseen suhteeseen keskusteluissa, jotka tapahtuvat tavallisissa olosuhteissa. Tässä ajatellaan myös sellaisia olosuhteita, joissa kuurous/kuulovamma tai sokeus/näkövamma on otettu huomioon.

Ympäristösuhteen ”keskustelut” tausta-ajatus

Kommunikaatio ja kieli ovat hyvin laajoja käsitteitä. On olemassa monia näkökulmia kieleen ja kommunikointiin. On myös monia erilaisia kommunikatiivisia ja kielellisiä käytäntöjä. Tässä kirjassa keskitytään kasvokkaihin keskusteluihin. Käyttäessämme käsitettä keskustelut, tarkoitamme aivan perustyyppistä kommunikatiivista käytäntöä. Tämä kommunikatiivinen käytäntö tulee siitä kulttuurista, johon ihminen on syntynyt. Aikuinen tuo lapselle kasvokkaisen keskustelutavan. Keskusteluihin ryhtyminen ei siis ole kehitysvaihe, johon lapsi automaattisesti pääsee. Se ei ole myöskään synnynnäinen kyky, joka ilmestyy itsestään. Keskusteluihin ryhtyminen on tapa, jolla ihmiset toimivat toistensa kanssa koskien JOTAKIN maailmassa olevaa asiaa. Yksilö ei opi muuten kuin muiden ihmisten avulla toimimaan toisten kanssa keskustelutavalla. Eri kulttuureissa lapset osallistetaan keskusteluihin eri tavoin. Siksi painotamme seuraavia asioita:

Keskusteluihin ryhtymisen voi oppia vain siten, että muut ihmiset osallistavat lapsen toimimaan toisen kanssa keskustelutavalla.

Vaarana on se, ettei syntymästään kuurosokeita osallisteta tai heidät osallistetaan aivan liian vähäisessä määrin keskusteluihin. Syynä on jälleen heikon luettavuuden ongelma. Kumppanilta puuttuu kuurosokealta saatavat kiinnekohdat, joiden avulla kumppani voisi kutsua kuurosokean keskusteluun. Kumppanilta puuttuu usein vieläkin suuremmassa määrin sellaisia kiinnekohtia kuurosokealta, jotka saavat keskustelun kestäämään pitemmän aikaa. Kuurosokean on puolestaan vaikea päästä kumppanin kiinnekohtiin, jotka saisivat hänet ymmärtämään, että kumppani on saatavilla ryhtyäkseen keskusteluun hänen kanssaan ja joiden avulla saataisiin ylläpidettyä pitempikestoinen keskustelu.

Keskusteluissa luettavuusongelma on siis vastavuoroinen ja laaja. Tällä voi olla vakavat seuraukset syntymästään kuurosokean kehitykselle ja oppimiselle. Interventiot, joiden tarkoituksena on antaa molemmille kumppaneille parempi mahdollisuus ryhtyä keskusteluihin toistensa kanssa, ovat tämän vuoksi hyvin tärkeitä. Tämä johtuu siitä, että juuri keskustelupuitteiden sisällä muodostuvat ja kehittyvät seuraavat aivan olennaiset inhimilliset valmiudet ja ominaisuudet:

- luonnolliset viittomat/luonnollinen kieli,
- yhteisymmärrys maailmasta ja siten yhteinen tieto,
- yhteinen merkitys,
- minän kehitys: itsetunto, oma ääni, kestävyys, toimintavoima/toimijuus ja motivaatio sitoutua sosiaaliseen ja kulttuurisidonnaiseen oppimiseen.

Kun keskustelut tapahtuvat ammattitaitoisissa pedagogisissa yhteyksissä tai ammattitaitoisissa hoivayhteyksissä, voi helposti käydä niin, että keskusteluja leimaa liikaa ammattitaitoisen kumppanin näkevä, kuuleva ja kulttuurisidonnainen ääni ja näkökulma. Keskusteluja leimaa helposti kumppanin tapa kokea maailma, hänen tapansa ilmaista itseään ja hänen tapansa ymmärtää maailmaa. Tällainen epätasapaino tai vastavuoraisuuden puute johtaa siihen, että kuurosokean innostus ja motivaatio ryhtyä keskusteluihin kumppaneidensa kanssa heikkenee, jolloin hänen henkilökohtainen kehityksensä estyy tarpeettoman paljon.

Täytyy korostaa, että ammattitaitoiset kumppanit eivät voi toimia vain ohjaajan roolissa, vaan heidän on otettava myös aidon keskustelukumppanin rooli. Kumppanin rooli sisältää sen, että hän on aidosti kiinnostunut syntymästään kuurosokean äänen kuuntelemisesta ja hänen näkökulmansa ymmärtämisestä. Kun kumppanit sitoutuvat toisiinsa keskusteluissa toistensa kanssa, he voivat jakaa toistensa näkökulmat. Kun tämä tapahtuu, molempien näkökulmat rikastuvat. Kyseessä ei siis ole pelkästään se, että kuurosokean tulee ottaa näkevän/kuulevan näkökulma. Kyse on siitä, että kumppanit tutustuvat toistensa näkökulmiin. Kun näin tapahtuu, molemmat saavat jotakin uutta omaan näkökulmaansa. Tämä uusi tulee Toisen näkökulmasta.

Näkökulmalla tarkoitamme yksittäisen henkilön subjektiivista henkilökohtaista tapaa kokea maailma.

Äänellä tarkoitamme kykyä muotoilla ajattelemansa asia ja kiinnostuksensa kohde omalla tavallaan.

Painopisteessä tarinat

Mitä tulee keskustelujen sisältöihin, korostamme ensisijaisesti kertomuksia/tarinoita tai narratiiveja (Bruner, 1990). Tämä johtuu siitä, että tarinat muodostavat perustan identiteetin kehittymiselle, muiden ihmisten ymmärtämiselle ja tiedon omaksumiselle siitä kulttuurista, jonka osa on.

Kun keskusteluja syntymästään kuurosokeiden kanssa suunnitellaan, on oleellista rakentaa keskustelun tarinat suunnitellulla tavalla, jossa otetaan huomioon seuraavat näkökohdat:

- Kehitys- ja oppimisnäkökulmasta keskusteluihin innostaminen alkaa siten, että syntymästään kuurosokealle annetaan elämys siitä, että hän voi kertoa Toiselle jotakin, josta on kiinnostunut, jota kohtaan hän tuntee jotakin tai josta hän on jotain mieltä. Hän voi tehdä sen jonkintyyppisillä viittomilla tai kielellä, vaikkei oikeastaan osaakaan vielä.
- Toinen perusnäkökohta on se, että keskustelussa on ensisijaisesti kyse tarinoiden laatisemisesta yhdessä niistä elämyksistä, joihin osapuolet ovat yhdessä osallistuneet.

- Yksi näkökohta on vielä se, että kumppani kertoo jotakin, josta syntymästään kuurosokea tunnistaa itsensä, vaikkei olekaan osallistunut siihen.
- Seuraavassa vaiheessa tilanne voidaan järjestää sillä tavalla, että kuurosokea kuuntelee ja tunnistaa itsensä kolmannen kumppanin kertomuksista, joka ei ole tuttu kumppani.
- Oikeastaan on kyse siitä, että kuurosokea voi samaistua kulttuurisidonnaisten tarinoiden eri rooleihin, esim. sadut.

Tarinoiden perusfunktio on kaikissa kulttuureissa sama.

Keskustelukäytäntö

Keskusteluihin ryhtymiseen kuuluu, että toimitaan toistensa kanssa kasvokkain tietyllä dialogisella tavalla. Se mikä on tyypillistä tälle dialogiselle tavalle, liittyy tapaan, jolla kumppanit kiinnittävät huomion toisiinsa koskien jotakin maailmassa olevaa asiaa.

Keskustelukäytäntö tapahtuu keskustelutilassa, joka vastaa viittomakielisistä yhteysistä tuttua viittomatilaa. Keskustelutila/viittomatila on kognitiivinen tila, joka sijoittuu yhteiseen fyysiseen tilaan kahden kumppanin välille. Sellaisessa tilassa kumppanit voivat jakaa ajatuksiaan toistensa kanssa. Tämä on mahdollista, koska ajatukset muotoillaan yhteisessä keskustelutilassa tehtävien symbolisten eleiden tai viittomien kautta. Tässä ajatellaan viittomakielistä käytäntöä vastaavalla tavalla. Ajattelutapamme tässä on kuitenkin laajempi, avoimempi ja vähemmän sidoksissa kulttuurikielisiin elementteihin kuin viittomakielisessä käytännössä käytetty tapa.

Keskustelukädet

Ero siihen, mitä sosiaalisia yhdessäolon muotoja voidaan kutsua keskusteluiksi ja mitä ei, on selkeämpi taktiilissa muodossa kuin visuaalisessa ja auditiivisessa muodossa. Tämä johtuu siitä, että taktiilissa muodossa käsien paikat ja roolinvaihdot SINÄ-MINÄ -roolien välillä osoittavat puhuuko, kuunteleeko vai ajatteleeko henkilö. On tärkeää suunnitella tietoisesti interventio, jonka avulla syntymästään kuurosokeat osallistetaan käytäntöön, jossa käytetään keskustelukäsiä. Se ei tapahdu itsensä.

Protokeskustelut

Dialoginen taktiili muoto, joka ilmaisee tapaa, jolla kuurosokea ja kumppani toimivat toisiinsa nähden keskusteluissa, opitaan ryhtymällä protokeskusteluihin toistensa kanssa. Käsite protokeskustelut tarkoittaa, että kumppani rakentaa keskustelun kaltaisen yhdessäolon muodon tai keskustelupuitteet. Kuitenkin se, mitä keskustelupuitteissa tapahtuu, on molemmille tuttu aktiviteetti. Kyse voi olla sosiaalisesta leikistä tai sosiaalisesta yhteistoiminnasta. Protokeskustelujen keskiössä on itse sääntöjen oppiminen sille, miten toisen kanssa toimitaan keskustelutavalla. Ennen kuin tämä on opittu, kuurosokea ei pysty käyttämään energiaa itse keskustelun sisältöön tai viittomiin tai viittomien muotoon.

Säännöt, jotka sisältyvät keskustelutavalla toimimiseen toisen kanssa, voidaan kuulla seuraavasti:

Keskustelussa on kaksi näkökulmaa, joista käsin tarkkaavuus kohdistetaan: SINUN ja MINUN (SINÄ-MINÄ).

MINUN näkökulmastani (tai SINUN näkökulmastasi) MINÄ voin (SINÄ voit) ryhtyä kolmeen eri rooliin. Ne roolit ovat:

- puhuja,
- kuuntelija,
- ajattelija.

Vuoropuhelu tapahtuu SINÄ-MINÄ-ME -näkökulmassa. Tämä tarkoittaa, että kyseessä on suhde, jossa kumppanit ovat Toiseen tai toisiinsa suuntautuneita. Vuoropuhelussa toimitaan Toiseen nähden tietyissä tyypillisissä rooleissa tai asemissa. Puhuja toimii kuuntelijaan nähden. Kuuntelija voi olla varsinaisesti läsnä oleva Toinen, mutta se voi myös olla Itse henkilö, joka ottaa roolin omien ilmaustensa kuuntelijana sisäisessä vuoropuhelussa. Näin tapahtuu ajateltaessa.

Käsien paikoilla ilmaistaan, milloin ollaan kuuntelijana suhteessa toisen puhuja-asemaan ja päinvastoin. Taktiileissa keskusteluissa kuuntelija asettaa kuuntelukätensä Toisen puhujakäden päälle ja päinvastoin. Tämän lisäksi on olemassa monia yksilöllisiä muunnelmia näistä käsien paikoista ja on olemassa myös osittainen taktiili keskustelukäytäntö. Voi esimerkiksi olla toiminnallisesti tarkoituksenmukaista, että aikuinen puhuu kuuntelukäsillä pikkulasten ja kuurosokeiden kanssa, jotka joko eivät vielä hallitse käsien vaihtoa motorisesti tai joilla on motorisia toimintarajoitteita. Jotkut syntymästään kuurosokeat puhuvat kumppanin käsillä ollessaan kumppaniin suuntautuneita ja omilla käsillään vain, kun he ovat itseensä suuntautuneita, puhuvat ääneen itsekseen tai ajattelevat.

Ajatteluasema on rooli, jota haluamme erityisesti korostaa, koska se on keskustelussa niin tärkeä syntymästään kuurosokean sitoutumisen kannalta. Ajatteluasema luo kuurosokean kommunikatiivisen agenssin perustan. Näin on sen vuoksi, että ajattelutauot antavat kuurosokealle välttämättömän ajan pystyä muotoilemaan sanottavansa omalla äänellään. Oma ääni tulee siis sisältäpäin – omista ajatuksista. Ellei kuurosokea saa aikaa olla ajatteluasemassa, hänen oman osuutensa muotoilu keskustelussa estyy. Ajatteluasema näyttää ulospäin usein siltä, että kuurosokea vetäytyy kehon tai pään asennollaan pois päin kumppanista. Kun ajattelu on päättynyt, kuurosokea kääntyy takaisin alkuperäiseen keskusteluasemaan, minkä jälkeen hän usein muotoilee sanottavansa kumppanille.

On huomattava, että ajattelua on vaikea nähdä silloin, kun keskustelu on vain osittain taktiili, koska ajatteluoleet eivät silloin aina ole näkyviä.

Ajatteluoleita voi seuraavan esimerkin tavoin esiintyä siten, että kuurosokea ”pysäyttää” eleen tai viittoman palasia.

Esimerkki

Lasse leikkii laululeikkiä äitinsä kanssa. Leikissä kerrotaan, miten karhu kulkee ympäri puutarhaa etsimässä. Äiti opastaa laulua voimakkailla kosketuksilla niihin paikkoihin, joista karhu etsii, koskemalla Lassen kehon eri kohtiin. Laululeikki resirkuloidaan ja Lasse esittelee spontaanin eleen PAIKKAAN, johon leikki teki vaikutelman. On useampia tapauksia, joissa Lasse osoittaa ajattelevansa, sekä taukoja pitäessään että leikin ollessa käynnissä. Toinen käsi osallistuu leikkiin, kun taas toinen käsi pysähtyy leikin osaan tai spontaaniin eleeseen ja ottaa siten ajatteluaseman.

(Video: Daelman et al (1999). Udvikling af Kommunikation.)

Esimerkki

Sofus – kuurosokea poika – kuljeskelee itsekseen edes takaisin koulun käytävää. Hän tuntee käytävän hyvin eikä törmää mihinkään. Hän on edes takaisin kulkiessaan hyvin keskittynyt ja tekee omille kasvoilleen eleen: Hän silittää toisella kädellä leukaansa useita kertoja. Hänen henkilökohtainen avustajansa yrittää ottaa häneen kontaktin kertoakseen hänelle, että näkee kyseisen eleen. Poika työntää varovasti avustajan kontaktirytykset pois ja jatkaa kulkemistaan edes takaisin tehden saman eleen. Kun avustaja jälleen hetken kuluttua kääntyy pojan puoleen, tämä sallii avustajan vahvistavan, että on nähnyt kyseisen eleen. Siten ele tunnustetaan mahdolliseksi viittomaksi, vaikka kumppanit eivät vielä olekaan neuvotelleet siitä, mitä ele voi tarkoittaa.

Myöhemmässä keskustelussa äidin kanssa osoittautuu, että Sofuksen isä on viime aikoina kasvattanut parran. Vähitellen kumppanit saavat neuvoteltua eleelle merkityksen. Kumppaneiden neuvottelun tuloksena ele merkitsee luokkaa ”mies”.

(Videoesimerkki Oslon Skådalenin osaamiskeskuksen ohjauskäytännöstä.)

Jatkokehityksen siemen

Kun saa luvan viipyä asiassa, joka on tehnyt vaikutelman keholle vuorovai-
kutuksen, tai tutkimisen aikana, syntyy orastava kyky siihen, että voi olla
keskusteluissa ajatteluasemassa. Tässä tarkoitetaan sitä aikaa, jonka kuuroso-
kea saa viipyä oman kehonsa, toisen kehon tai fyysisen maailman paikoissa,
joihin vaikutelma on jättänyt jälkiä. Nämä jäljet voivat keskustelun kautta
muuttua viittomiksi ja sisältyä keskustelun temaattiseen sisältöön.

Suunnitellut protokeskustelut

Jotta voitaisiin järjestää mahdollisimman hyvät olosuhteet keskustelujen kehittymi-
selle, on välttämätöntä järjestää protokeskusteluja. Lisäksi on oltava tietoinen sii-
tä, miten kuurosokea hyöttyy niihin ryhtymisestä. Protokeskustelut johtavat siihen,
että kuurosokea saa niin monia kokemuksia keskustelutavalla toimimisesta, että voi-
daan vaivatta myöhemmin keskittyä enemmän viittomiin ja teemaan. Suunniteltu-
jen protokeskustelujen lähtökohdaksi otetaan arkirituaalit. Rituaalit koostuvat kuu-
rosokealle ennestään tutuista tapahtumasarjoista.

Tällaisia rituaaleja voivat olla esim:

- käsien avulla pöytään ja ruokaan orientoituminen aterian aikana,
- oman ja toisen kehon eri kohtiin orientoituminen pukeutumisen ja rii-
suutumisen aikana,
- veitsien, haarukoiden ja lusikoiden löytäminen laatikosta,
- kumppanin toiminnan taktiili seuraaminen,
- toisen tervehtiminen kohdattaessa ja hyvästeleminen lähdetessä,
- muut tutut sosiaaliset leikit ja vuorovaikutusrituaalit.

Vaikkei Kaja alla olevassa esimerkissä pysty havaitsemaan opettajan sanoja, hän kä-
sittää innostuksen ja oletettavasti myös keskustelupuitteet. Innostuneet keskustelu-

Esimerkki

Bengt – kuurosokea mies – ja Anna ovat leipomassa pipareita. Tässä toiminnassa Anna ottaa Bengtin useita kertoja mukaan protokeskusteluun, jossa hän puhuu siitä, mitä he tekevät ja ovat tehneet, tehden aivan tietoisesti sen keskustelutavalla selkein käsien vaihdoin. Nämä protokeskustelut perustuvat ensisijaisesti tunneilmauksiin ja mimeettisiin eleisiin, jotka viittaavat käynnissä olevan yhteistoiminnan elementteihin.

(Video 1D: Souriau et al. (2009). Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Merkityksen luominen.)

puitteet vaikuttavat siten, että on luonnollista ylläpitää kiinnostusta näennäisen pieniin tapahtumiin, joita kulloinkin tapahtuu. Kiinnostusta resirkuloidaan samoihin asioihin pitemmän aikaa. Siitä, minkä molemmat tuntevat yhteisen ulottuvuuden sisäpuolella, tulee sekä tutkittava asia että se, mistä voidaan yhteisessä elämisympäristössä keskustella.

Viittoman muodostaminen – erityyppiset eleet/viittomat

Esimerkki

Kaja – kuurosokea tyttö – ja hänen opettajansa ovat yhdessä tunnustelemassa maailmaa, joka kulloinkin on molempien ulottuvilla. Aterian aikana kyseessä voi olla valo ja lautanen, jolla on persikka. Opettaja osoittaa suuntautumisellaan, innostuneella äänellään ja osoituksillaan, että hän huomaa samaan kuin Kaja.

(Videoaineistoa Liv Holmenilta.)

Syntymästään kuurosokeat luovat omia eleitä viipyessään vaikutelmissa tai kehollisissa jäljissä, joita heille on jäänyt vuorovaikutuksesta ympäristön kanssa. Kyse on eleistä, jotka johtavat heidän oman tarkkaavuutensa tiettyyn paikkaan heidän omalla kehollaan, johon vaikutelma on jättänyt jäljet. Kyseessä voi olla myös ele, joka johtaa heidän oman tarkkaavuutensa sitä tapaa kohti, jolla he kokivat jotakin, esim. liikkeen. Nämä eleet ovat ilmaus siitä, miten kuurosokeat spontaanisti pyrkivät luomaan järjestystä olemassaoloon. Se puolestaan ilmaisee, miten kuurosokea luokittelee ympäristön kanssa kokemaansa vuorovaikutusta.

Spontaanit eleet voivat saada symbolisten eleiden tai viittomien statuksen ja funktion, jos ne käyvät läpi muokkausprosessin. Tätä prosessia kutsutaan usein neuvotteluprosessiksi. Kumppanilla on vastuu tästä muokkausprosessista. Prosessi alkaa siten, että kumppani peilaa kuurosokean elettä. Peilauksen on tapahduttava keskustelukäsillä ja usein se on toistettava useita kertoja. Sen jälkeen kumppani tekee tulokintaehdotuksen, jonka kuurosokea voi hyväksyä tai hylätä. Jos kuurosokea hylkää kumppanin ehdotuksen, kumppani tekee uuden ehdotuksen. Jos kuurosokea hyväksyy ehdotuksen, spontaani ele on muokattu symboliseksi viittomaksi.

Syntymästään kuurosokeiden itse luomia eleitä on kolmea eri tyyppiä:

- mimeettiset eleet
- ikoniset eleet
- osoituseleet

Kun kyseisiä eleitä peilataan yllä kuvatulla keskustelutavalla, niistä tulee symbolisia viittomia.

Mimeettiset eleet/viittomat

Mimeettiset eleet/viittomat jäljittelevät toimintaa ja/tai mielialan ilmauksia. Ne esiintyvät sen jälkeen kun toiminta on päättynyt tai muussa kuin alkuperäisessä asiayhteydessä. Mimeettiset eleet ovat aivan-kuin-eleitä tai kuvitteellisia eleitä. Niiden avulla henkilöt voivat uudelleen kokea, ymmärtää ja varastoida elämyksiä.

Mimeettiset symboliset viittomat mahdollistavat kuurosokealle sen, että hän voi viitata tapahtumiin ja dramatisoida/uudelleenkokea ne. Siten ne vaikuttavat myös siihen, että kuurosokea pystyy kertomaan toiminnasta ja tapahtumien kulusta. Synty-

mästään kuurosokea lapsi voi esimerkiksi olla yhä leikkivinä leikkiä, jota hän on aiemmin leikkinyt ohjaajan kanssa. Hän voi tehdä sen toistamalla leikin itsekseen. Kuvitteluleikki kestää kuitenkin lyhyemmän aikaa kuin itse leikki.

Seuraavassa vaiheessa syntymästään kuurosokea pystyy käyttämään mimeettisiä eleitä tapahtumasta tai vastaavista tapahtumista kertovassa keskustelussa. Syntymästään kuurosokean mimeettiset eleet ovat muodoltaan leikkisiä ja ne ovat tärkeitä kognitiiviselle ja kommunikatiiviselle kehitykselle. Kumppanin voi kuitenkin olla vaikea havaita ja ymmärtää niiden muotoa, koska eleet voivat olla ohimeneviä ja epäselviä. Sen lisäksi niiden muoto voi olla erilainen, kuin mitä niillä näkevän ihmisen näkökulmasta katsoen olisi ollut. Tämän vuoksi on tärkeä keskittyä intervenssiossa alla mainittuihin asioihin.

Kumppanin tulee:

- luottaa siihen, että syntymästään kuurosokea pystyy ottamaan käyttöön mimeettiset eleet ja kuvitteellisen leikin
- olla tietoinen siitä, että mimeettiset ilmaukset koostuvat kokonaisuuksista. Siksi niiden ohessa on usein tunneilmauksia (kasvojen ilmeitä ja ääntelyä), joiden avulla eleitä on helpompi lukea/ymmärtää
- havaita mimeettiset eleet ja yrittää ymmärtää, mihin toimintaan tai asiaan ne viittaavat
- yhdessä syntymästään kuurosokean kanssa lähteä mukaan tämän mimeettisiin eleisiin. Kumppani voi tehdä tämän tekemällä itse aloitteen niiden mimeettisten eleiden käyttämiseen, joita hän uskoo kuurosokean pystyvän seuraamaan ja joita hän uskoo kuurosokean pystyvän käyttämään. Kumppani voi tehdä aloitteen myös kuvitteelliseen leikkiin kuurosokean kanssa.

Kun kumppani hallitsee mimeettisen kertojatyylin kuurosokean edellytyksillä kerrottuna, keskustelut saadaan jatkumaan pitemmän aikaa, vaikka yhteisten viittomien sanavarasto olisikin pieni.

Esimerkki

Emil – kuurosokea poika – juttelee äitinsä kanssa siitä, että he aiemmin samana päivänä olivat leikkikentällä, jossa oli mm. liukumäki. Leikkikentällä Emil tapasi tytön, jolla myös oli sisäkorvaistute. Keskustelun aikana Emilin aloitteet ovat ensisijaisesti mimeettisiä eleitä/viittomia, joihin liittyy emotionaalista ääntelyä. Tästä on kyse silloin kun Emil kertoo, millaista oli liukua. Samoin on hänen kertoessaan, että tyttö oli kuin hän itse – eli henkilö, jolla on sisäkorvaistute – mutta että hän oli myös erilainen, koska hänen laitteensa ulkoinen osa oli selässä eikä edessä kuten Emilin.

(Video 2D: Souriau et al (2009). Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Merkityksen luominen,)

Ikoniset eleet/viittomat

Ikonisia eleitä ja ikonisuutta kuvaillaan tavallisesti visuaalisesta näkökulmasta. Sellaisissa tapauksissa ikonisuus tarkoittaa, että käsitteen sisältö tulee ilmi eleen/viittoman visuaalisesta muodosta. Visuaalinen läpinäkyvyys on useimmiten helposti luettavissa ja helposti ymmärrettävissä. Yksi esimerkki on ikonisesti visuaalinen viittoma AJAA, joka viittaa kuvainnollisesti visuaaliseen käsitteeseen pitää kiinni ohjauspyörästä ajaessaan autoa. Taktiilista kuvainnollisesta näkökulmasta tuskin juuri ohjauspyörää koetaan tunnusomaisena ajamiselle. Yksittäisen kuurosokean kohdalla kyseessä voi olla jokin täysin muu ja erityinen ajamiseen liittyvä asia. Yksittäiselle kuurosokealle erityinen asia riippuu siitä, mihin ajamiselämys on jättänyt jäljen. Erityinen taktiili kohta keholla voi olla esimerkiksi paikka, jossa turvavyö sijaitsee tai kyseessä voivat olla keholliselle elämykselle ajamisesta tunnusomaiset värinäliikkeet.

Kun puhutaan kuurosokeiden ikonisista eleistä/viittomista, ollaan jälleen luetavuusongelmassa. Kuurosokean henkilön kumppaneiden täytyy tietää, missä ele on syntynyt ja miten kuurosokea tähän mennessä on käyttänyt sitä. Sen tiedon avulla kumppanin on mahdollista onnistua tekemään osuva hypoteesi (oletus) siitä, mihin ele/viittoma viittaa. Syntymästään kuurosokeiden ikoniset eleet/viittomat viittaavat usein paikkaan, jossa jotain tapahtui ja siihen, miten jotain tapahtui. Tässä ei ole kyse toiminnan jäljittelystä, kuten mimeettisessä eleessä.

Ikoninen ele/viittoma viittaa peruskäsitteeseen jostakin – jonkin luokittelu – tai siihen, miten jokin asia käsitettiin. Kumppaneiden on vaikeampi havaita ja ymmärtää ikonisia kuin mimeettisiä eleitä, koska ne ovat abstraktimpia ja koska ne viittaavat peruskäsitteisiin eivätkä konkreettiseen toimintaan.

Esimerkki

Ingerid – kuurosokea nainen – ja Gunnar ovat olleet puutarhassa keräämässä omenoita yhdessä ja he istuvat nyt keskustelemassa tapahtumasta. On selvää, että Ingerid on mukana keskustelun aiheessa, vaikka hänellä on vain vähän omia aloitteita joita Gunnar lisäksi usein tukee. Keskustelun aikana Ingerid esittelee ikonisen eleen, jonka Gunnar peilaa yhä uudelleen, samalla kun hän – mielessään tapahtuma – miettii, mihin kyseinen ele voi viitata. Hetken kuluttua Gunnar ymmärtää, että kyseessä on harava, jolla omenat haravoitiin kokoon. Ingeridin ikoninen ele haravasta oli sormien liike, joka osoitti, miltä haravan piikit olivat tuntuneet hänen kädessään. Ingerid esitteli eleen oman kehonsa keskiosassa eikä alhaalla, jonne tapahtuma itse asiassa sijoittui. Sekä eleen sijoittuminen ja muoto vaikeuttivat sen lukemista ja ymmärtämistä. Se tosiasia, että Gunnar oli kiinnittänyt huomiota Ingeridiin tämän tunnustellessa haravaa, vaikutti siihen, että hän jonkin aikaa mietittyään sai selville, mihin ele viittasi ja pystyi tämän avulla antamaan järkevän tulkintaehdotuksen.

(Video: Daelman et al (1999). Udvikling af kommunikation.)

Syntymästään kuurosokea voi esimerkiksi aloittaa keskustelun ikonisella eleellä, jonka kumppani peilaa ja antaa siten eleelle viittoman statuksen. Tämä prosessi voi esiintyä, vaikka kumppani ei ymmärrä, mihin ele viittaa, mikäli kuurosokea käsittää itsensä tarpeeksi ymmärretyksi jatkaakseen. Kuurosokea voi silloin jatkaa kumppanille helpommin ymmärrettävällä mimeettisellä eleellä, johon liittyy tunneilmaus.

Esimerkki

Kirsten – syntymästään kuurosokea nainen – ja Helga keskustelevat odottaessaan ohukaisten valmistumista. Heidän odotellessaan Kirsten esittelee ikonisen eleen, jonka Helga peilaa esittäen samalla erilaisia tulkintaehdotuksia. Yritettyään monta kertaa turhaan ymmärtää, mitä ikoninen ele tarkoittaa, Helgan onnistuu lopulta ymmärtää, että Kirstenin taittamisliike liittyy jotenkin kaakaoon. Että se lopuksi onnistui, johtuu siitä, että Kirsten tekee useampia mimeettisiä ja ikonisia eleitä/viittomia ja joitakin perinteisiä viittomia. Kirsten toimii näin, koska hän huomaa, että Helga haluaa seurata häntä ja koska hän useita kertoja aiemmin on kokenut tulleen ymmärretyksi.

(Video 1A: Rødbroe, Janssen (2008). Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Synnynnäinen kuurosokeus ja kuntoutuksen perusperiaatteet.)

Osoitusele

Kuurosokeiden osoitusele näyttää yleensä erilaiselta kuin ne osoituseleet, joita näkevät käyttävät, mutta niitä esiintyy usein ja ne on siksi tärkeitä havaita ja niihin on tärkeä vastata. Kumppanin on sen vuoksi tunnistettava osoitusele sen funktiosta, ei muodosta. Tämä johtuu siitä, että osoituseleellä voi olla monia eri muotoja. Osoituseleen funktio on johtaa oma tai kumppanin tarkkaavuus kohti jotakin PAIKKAA hänen omalla kehollaan, kumppanin keholla tai ympäröivässä fyysisessä tilassa (Ask Larsen ja Nafstad, 2006). Kun osoitus on symbolisen kommunikoinnin osa, se osoittaa sitä paikkaa kohti, johon huomio kiinnitetään. Tämä kohta on nyt viittomaPAIKKA eikä fyysinen paikka. Tarkkaavuus voidaan siis suunnata fyysiseen paikkaan, esim. kuurosokean keholla olevaan kohtaan. Siinä paikassa ei tietenkään ole mitään sillä hetkellä fyysistä asiaa. Sen sijaan jokin aiemmin kuurosokealle merkityksellinen asia on voinut olla tai tapahtua siinä PAIKASSA. Kuurosokea voi siis osoittaa esimerkiksi suukkoPAIKKAAN, ruokailuPAIKKAAN, kutitusPAIKKAAN, juomisPAIKKAAN, kipupaikkaan, ruokaPAIKKAAN, valoPAIKKAAN jne.

Syntymästään kuurosokeiden osoitusten muodot voivat näyttää esimerkiksi seuraavilta:

- kumppania kohti kulkeminen ja tämän vetäminen mukaan PAIKKAAN
- osoittaminen kumppanin kädellä kohti PAIKKAA
- osoittaminen etusormella kohti PAIKKAA (harvinaista täysin sokeilla syntymästään kuurosokeilla)
- osoittaminen kämmenellä, kämmen fyysisessä kontaktissa PAIKKAAN tai orientoituneena PAIKKAA kohti
- osoittaminen jalalla, jalka fyysisessä kontaktissa PAIKKAAN tai orientoituneena kohti PAIKKAA
- osoittaminen päällä, pää orientoituneena kohti PAIKKAA
- osoittaminen otsalla, suulla tai poskella, kyseinen kehon osa fyysisessä kontaktissa PAIKKAAN
- osoittaminen koko keholla, keho orientoituneena kohti PAIKKAA

Koska kuurosokeat käyttävät usein osoituseleitä, ne ovat tärkeitä sekä aloitettaessa keskustelu että pyrittäessä saamaan keskustelut kestävämmän pitemmän aikaan. Siksi on oleellista, että kumppani käsittää viittaavat osoituseleet viittomina ja vastaa niihin sellaisella tavalla, että ne saavat keskusteluissa yhteisten symbolisten viittauseleiden funktion.

Esimerkki

Robin – kuurosokea tyttö – istuu kumppaninsa Carolinen kanssa pöydän ääressä syömässä. Aterian aikana Robin ottaa Carolinen käden useita kertoja ja osoittaa sillä pöydälle kohti PAIKKAA. Caroline ei ymmärrä, mitä Robin haluaa, koska siinä tilanteessa ei pöydällä ole mitään kyseisessä PAIKASSA. Myöhemmissä analyyseissä selviää, että Robin viittasi osoituseleellään siihen PAIKKAAN pöydästä, jossa hänen lempijuustonsa oli aiemmin ollut.

(Video: Daelman et al (1999). Udvikling af Kommunikation.)

Omien tai perinteisten viittomien luova käyttö

Syntymästään kuurosokeat haluavat usein spontaanisti ilmaista kumppanille, miten he kokevat senhetkisen tunnelman. Ellei kuurosokealla ole perinteisiä sanoja tai viittomia kyseisille tunneille, hänen nähdään käyttävän perinteisiä viittomia tai omia viittomia luovasti voidakseen ilmaista, kokeeko hän senhetkisen asian esimerkiksi mukavaksi, hauskaksi tai tylsäksi. Kumppanin on tärkeä pysyä tarkkaavaisena kyseisen hetken suhteen, ettei anna perinteisen viittoman normaalin käytön harhauttaa itseään. On tärkeää ajatella, että viittoma, joka ei näennäisesti sovi asiayhteyteen, voi kuitenkin sopia, jos asiaa katsotaan syntymästään kuurosokean näkökulmasta. Viittoma, joka ei vaikuta sopivan senhetkiseen tilanteeseen, voi usein liittyä syntymästään kuurosokean tapaan kokea ja käsittää senhetkinen tilanne.

Perinteisten viittomien oma käyttö

Monilla syntymästään kuurosokeilla on rajallinen perinteisten viittomien valikoima. Siksi he käyttävät osaamistaan viittomia monilla eri tavoilla. Tässä ajatellaan myös heidän itsensä keksimiä tapoja. Syntymästään kuurosokeat, joilla on rajallinen viittomavalikoima, ilmaisevat itseään usein spontaanisti tavoilla, jotka poikkeavat viittomien normaalista käytöstä. Tämä tapahtuu, kun kuurosokeat haluavat ilmaista, mitä he ajattelevat tai mistä he kyseisellä hetkellä ovat kiinnostuneita. Siksi tarvitaan neuvotteluita merkityksestä, kun perinteisiä viittomia käytetään luovilla ja yksityisillä tavoilla. Kumppanin on oltava valmis ryhtymään merkitysneuvotteluihin kussakin keskustelussa, jossa syntymästään kuurosokea spontaanisti käyttää perin-

teisiä viittomia. Kannattaa huomata, että tämä pätee vain silloin, kun kuurosokealla on hyvin rajoittunut sanavarasto.

Yksi esimerkki tästä voi olla, että kuurosokea käyttää perinteisiä viittomia JÄÄTE-LÖ tai KAHVI sekä silloin kun hän haluaa jäätelöä tai kahvia, mutta myös ilmais-takseen, että jokin asia koetaan mukavaksi ja ihanaksi, kuten jäätelönsyönti ja kahvinjuonti. JÄÄTELO ja KAHVI voivat myös viitata siihen, että halutaan olla yhdessä jonkin asian tiimoilta: SINÄ-ja-MINÄ, aivan kuin me olemme, kun juomme kahvia tai syömme jäätelöä yhdessä.

Esimerkki

Tina – kuurosokea nainen – ajelee hevosvaunuilla ohjaajansa Riken kanssa. Heillä on hauskaa, kun kärryt rämisevät metsätietä pitkin. Yhtäkkiä Tina kääntyy Riken puoleen ja sanoo perinteisillä viittomilla JÄÄTELO ja KARKKI. Rikke ymmärtää, ettei mikään viittaa siihen, että Tina haluaisi juuri nyt jäätelöä ja karkkia. Siksi Rikke vastaa JÄÄTELO/KARKKI/MUKAVAA, koska hän ajattelee JÄÄTELÖN ja KARKIN olevan Tinalle mukavia asioita, mitä hän varmaankin nyt tarkoittaa. Tina vaikuttaa olevan tyytyväinen Riken vahvistukseen ja tulkintaehdotukseen.

(Video 1 E: Souriau et al (2009). Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Merkityksen luominen.)

Yhteisen merkityksen luominen (intersubjektiivisuus)

Keskusteluissa molemmat kumppanit ovat suuntautuneet sekä omien ajatustensa esittämiseen tai muotoilemiseen omalla tavallaan (subjektiivinen) että samanaikaisesti he pyrkivät saamaan ajattelemansa asian Toisen tietoon. Kun Toinen/kumppani saa tietää toisen ajatuksen, hän voi kommentoida. Kommentit voivat olla tunnustusta antavia, laajentavia ja rikastuttavia. Kumppani voi aloitteellaan näin ollen luoda suuremman ja laajemman näkökulman kuin minkä kuurosokea itse muotoili (Ask Larsen & Nafstad, 2003). Keskustelut tässä yhteydessä eivät keskity kysymyksiin ja vastauksiin, vaan siihen, että voidaan yhdessä luoda yhteisymmärrys ja yhteinen todellisuus. Pohjimmil-

taan kyseessä on merkityksenmuodostaminen, joka syntyy vuoropuhelussa toisilleen puhuvien ja toisiaan kuuntelevien keskustelukumppaneiden välillä.

Ilmaukset

Ilmaus on jonkun luoma tietyssä asiayhteydessä ja se on suunnattu Toiselle. Se, joka luo ilmauksen, voi olla henkilö Itse tai Toinen/Toiset. Ilmaukset ovat jotakin muuta kuin viittomia, sanoja ja lauseita. Tämän vuoksi merkityksenmuodostaminen on tässä yhteydessä läheisesti liitetty käsitteeseen ilmaus. Sanalla tai viittomalla on sanakirjan antama merkitys, sitä ilmauksilla ei ole. Sanat ja viittomat sanotaan tai viitotaan, kun taas ilmaukset laaditaan yhden tai useamman toimesta. Ilmauksilla ei näin ollen ole kiinteää merkitystä. Merkitys vaihtelee, luodaan uudelleen keskustelussa siihen osallistuvien kumppaneiden välillä. Näin tapahtuu joka kerta kun ilmaus laaditaan. Se merkitys, joka muodostetaan, voi vaihdella aina sen mukaan:

- kuka ilmaisee itseään kenelle,
- mistä teemasta on kyse,
- mikä on ilmauksen esittelyn päämäärä,
- missä ja milloin ilmaus esitellään,
- missä ilmaus on syntynyt (sen historia),
- miten sitä muuten on käytetty,
- mikä on ilmauksen suhde muihin ilmauksiin ja tarinoihin/kertomuksiin, joihin tämä ja samankaltaiset ilmaukset sisältyvät.

Kuurosokeiden ilmauksia voi olla hyvin vaikea ymmärtää

Keskustelussa tapahtuvaa kommunikatiivista prosessia, jossa syntymästään kuurosokea ja hänen kumppaninsa yhdessä pyrkivät kohti merkitysyhteyttä, kutsutaan tässä dialogisen teorian innoittamana kanssakirjoittamiseksi. Se, että haluamme kuvata kyseistä prosessia kanssakirjoittamiseksi emmekä merkityksestä neuvottelemiseksi, johtuu siitä, että kanssakirjoittaminen ilmaisee paremmin, että merkitys,

jonka kumppanit luovat keskustelun aikana, ei ole etukäteen määrätty. Käsite kanssakirjoittaminen ilmaisee selkeästi, että keskustelussa on kyse molempien aloitteista. Merkityksen luovat molemmat parhaillaan käynnissä olevassa keskustelussa. Kumppanin osuus kanssakirjoittamisessa keskustelun aikana on vaativa. Kumppani tarvitsee teoreettista työkalua, joka helpottaa kanssakirjoittamista, koska syntymästään kuurosokeiden spontaanit ilmaisut voivat olla vaikeita ymmärtää. Sellainen työkalu voidaan hakea merkityksenmuodostamiseen sisältyviä kognitiivisia tiloja käsittelevästä kognitiivis-semioottisesta teoriasta. Erityisesti Ask Larsenin malli, jota kutsutaan 6-tilamalliksi, on apuväline, jota voidaan käyttää yhdessä dialogisen teorian käsitteiden kanssa. Kyseessä ovat ensisijaisesti videoanalyysitilanteet, mutta myös se, että kumppani itse ajattelee ja yrittää olla yhteisen merkityksen kanssakirjoittaja käynnissä olevassa keskustelussa. 6-tilamallin innoittamana ehdotamme seuraavaksi kysymyksiä, joita kumppanina voi esittää itselleen pyrkiessään luomaan yhteistä merkitystä kuurosokean kanssa:

- Mikä on yhteinen elämymme tämänhetkisestä tilanteesta? Mikä on yhteinen asiayhteytemme tai mikä maailmassa on molempien ulottuvilla?
- Onko niin, että sekä kuurosokea että minä kumppanina koemme, että Toinen on saatavilla, jotta voimme ryhtyä keskusteluun jostakin?
- Onko niin, että me molemmat käsitämme, että käynnissä on keskustelu, vai onko kumpikin keskittynyt omaan projektiinsa/toiseen projektiin?

Mikäli näyttää siltä, että kuurosokea ja kumppani ryhtyvät keskusteluun toistensa kanssa ja kuurosokea tekee kumppanille suunnatun ilmauksen, voimme seuraavassa vaiheessa keskittyä tähän ilmaukseen liittyviin kysymyksiin:

- Mikä on ilmauksen muoto?
- Koostuuko ilmaus mimeettisistä/ikonisista/osoittavista elementeistä vai perinteisestä viittomasta?

Kysymys siitä, minkä tyyppisestä elementistä/elementeistä ilmaus koostuu, vaikuttaa siihen, mihin ilmaus viittaa ja siksi myös sen mahdolliseen tulevaan merkitykseen. Sen jälkeen voimme kysyä itseltämme:

- Onko tämänhetkisessä tilanteessa jotakin, joka voi muistuttaa jostakin (mapping) aiemmin kokemastamme?

Tämän jälkeen palautamme nämä skenaariot yhteiseen muistiin ja ”kokoamme mahdollisuudet” ajatuksissamme. Sen jälkeen voimme kysyä itseltämme:

- Onko tämänhetkisessä tilanteessa ääni, joka muistuttaa yhdessä tai useammassa muussa skenaariossa olevaa ääntä?
- Onko keholla tai kehossa kosketus-/liikevaikutelmaa, joka muistuttaa toisessa skenaariossa/toisissa skenaarioissa olevaa/olevia kosketus-/liikevaikutelmaa/vaikutelmia?
- Onko näkövaikutelmaa, joka muistuttaa toisessa skenaariossa/toisissa skenaarioissa olevaa/olevia näkövaikutelmaa/vaikutelmia?
- Onko emotionaalista tunnelmaa, joka muistuttaa toisessa skenaariossa/toisissa skenaarioissa olevaa/olevia tunnelmia?

Tämän jälkeen mietitään, mikä voi senhetkisessä tilanteessa muistuttaa jostakin toisesta tilanteesta ja jatkamme kysymyksellä:

- Onko muistissa skenaario, joka on juuri sillä hetkellä ajankohtaisempi kuin mikään muu?

Kysyäksemme lisää tästä mietimme, miksi kuurosokea tekee kyseisen ilmauksen juuri sillä hetkellä:

- Mitä hän yrittää sanoa? Yrittääkö hän selvittää, missä tilanteessa hän on juuri sillä hetkellä? Vai yrittääkö hän sanoa enemmän jostakin, jonka hän on sanonut aiemmin? Yrittääkö hän kommentoida yhteistä aihetta? Vai yrittääkö hän kysyä jotain?

Kun mietitään näiden vaihtoehtojen pohjalta, miksi ilmaus viittaisi tiettyyn skenaarioon, vastaukset voivat auttaa tekemään kohtuullisen tulkintaehdotuksen. Tätä ehdotusta kokeillaan kommunikatiivisessa neuvotteluprosessissa kuurosokean kanssa. Kuurosokea joko hyväksyy tai hylkää kumppanin ehdotuksen. Hänellä ei kuitenkaan yleensä ole syytä jättää keskustelua, niin kauan kuin hän käsittää kumppanin aikomuksen ymmärtää itseään (Nafstad 2009). Kuurosokea voi hylätä tulkintaehdotuksen muotoilemalla saman ilmauksen uudelleen. Hän saattaa myös lisätä jotakin, esimerkiksi tunneilmaisun ja/tai useita osoituseleitä tai viittomia, jotka voivat parantaa luettavuutta.

Esimerkki

Aiemmassa esimerkissä, jossa Helga yrittää ymmärtää, mihin Kirstenin ele viittaa, Kirsten auttaa seuraavilla lisäyksillä:

- hän toistaa ikonisen eleen ja sen muunnelmia,
- lisää perinteisiä viittomia ja
- käyttää kehollisia osoituseleitä ”kattilaPAIKKAA” kohti.

Usein kumppani onnistuu keskustelussa ylläpitämään neuvotteluprosessin yhteisestä merkityksestä pitkään, onnistumatta kuitenkin pääsemään yhteiseen merkitykseen. Vaikuttaa siltä, että kuurosokea pitää tällöin tärkeämpänä elämystä siitä, että kumppani on sitoutunut yhteisen merkityksen luomisprosessiin. Tämä pätee myös, vaikkei prosessi johdakaan täysin yhteiseen merkitykseen tavallisessa mielessä. Oleellista on, että keskustelukäytäntö antaa mahdollisuuden sille, että kuurosokea kokee tulevaisuutensa tunnustetuksi ja kuunnelluksi roolissaan kanssakirjailijana keskusteltaessa yhteisestä merkityksestä. Lisäksi prosessi edistää kuurosokean oman äänen käyttöä.

Kun kuurosokea kerta toisensa jälkeen kokee itsensä ja kumppaninsa aktiivisiksi kanssakirjailijoiksi sekä yhteisestä merkityksestä neuvottelijoiksi, se näyttäisi vahvis-

tavan hänen sitoutumistaan keskusteluihin ja luottamustaan siihen, että kumppani sinnikkäästi pyrkii ja toisinaan myös onnistuu ymmärtämään häntä. Siten kumppanista tulee henkilö, joka edesauttaa kirjoittamaan ja muotoilemaan sen, mitä kuurosokea yrittää sanoa.

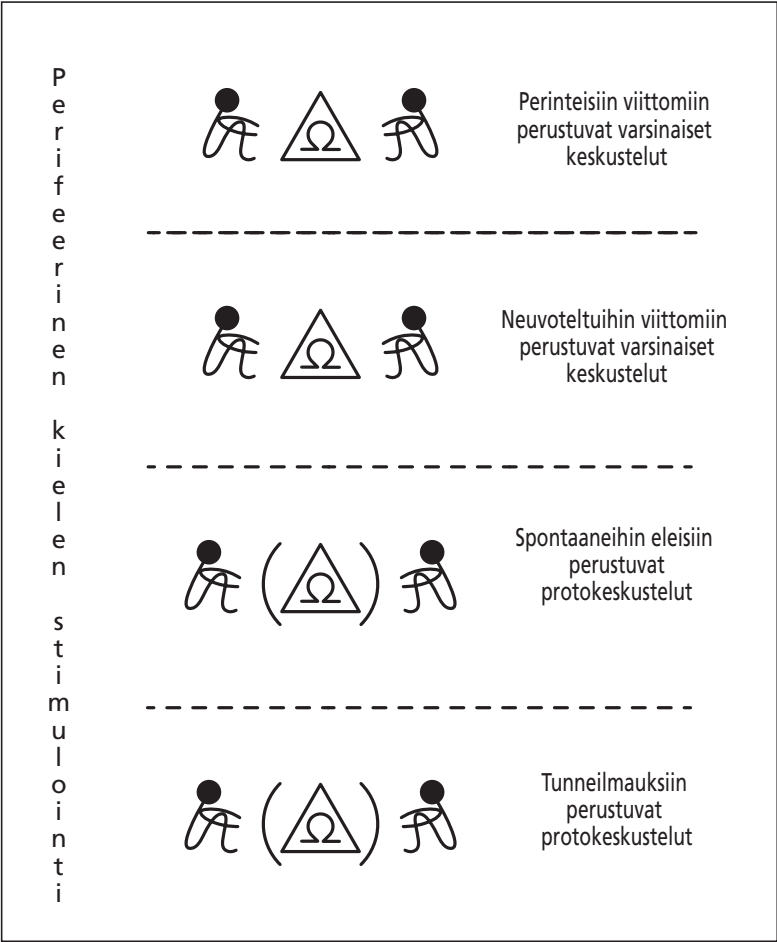
Kumppanin rooli yhteisen merkityksen kanssakirjoittajana ja kuurosokean äänen ”kanssaluojana” on hyvin erilainen kuin kumppanin rooli viestin tulkitsijana.

Hyvin usein saadaan vasta jälkeenpäin selville, mitä syntymästään kuurosokea oikeastaan tarkoitti. Se tapahtuu videoanalyysissä, jossa kuurosokean verkoston henkilöt pyrkivät yhdessä löytämään mahdollisen tulkintaehdotuksen. Videoanalyysitilanteissa koko ryhmä voi käyttää yllä lueteltuja kysymyksiä. Sellaiseen yhteiseen prosessiin osallistuminen, jossa koko verkosto käyttää aikaa yhdessä päästäkseen tarkoituksenmukaisiin tulkintaehdotuksiin, auttaa myöhemmin kutakin yksittäistä osallistujaa tulemaan paremmaksi kanssakirjoittajaksi keskustellessaan kuurosokean kanssa. Voimme sanoa, että aika, joka käytetään videoanalyysiin ilman suoraa kontaktia syntymästään kuurosokeaan, maksaa itsensä takaisin, koska tiedämme analyysiin osallistumisen vaikuttavan siten, että kumppaneista todella tulee parempia vuorovaikutuskumppaneita yhdessäoloon kuurosokean kanssa.

Keskustelut-sarakkeen rakenne

Kuva 25

Keskustelut

Tämä sarake rakentuu keskustelujen ymmärtämiseen suhteena. Kumppanit eivät ainoastaan vaihda vuoroja ja rooleja, vaan seuraavat toistensa näkökulmaa, antavat toistensa näkökulman vaikuttaa itseensä ja jakavat enemmän tai vähemmän toistensa näkökulman. Keskusteluissa kumppani kohdistaa Toisen tarkkaavuuden omaan näkökulmaansa ilmauksien ja viittomien avulla. Keskustelujen roolit ja näkökulmat ovat aivan kuin keskustelun aiheetkin aluksi vähäisiä ja havainnoitavia (keskustelut juuri senhetkisistä asioista) muuttuen vähitellen monimuotoisiksi ja symbolisesti välitetyiksi (viittomin ja kyseisen hetken ulkopuolisiin asioihin). Tämä tarkoittaa sitä, että kun suhtautuu keskustelutavalla itseensä ja muihin, on otettava huomioon symbolisten roolien ja näkökulmien lisääntyvä monimuotoisuus.

Koska keskustelutavalla toimiminen ei ole asia, joka tulee ihmisen elämään kehityksen tuloksena, kuurosokeiden kumppaneiden on luotava sellaiset keskustelupuitteet, joiden sisällä kuurosokea voi olla aktiivinen. Keskustelupuitteet ovat muiden ympäristösuhteiden yläpuolella siinä mielessä, että niihin sisältyvät kolmen muun ympäristösuhteen tuotteet sen lisäksi että sitoutuminen keskusteluihin luo merkityksiä, muodostaa kieltä ja vie meidät kulttuuriimme sekä kehittää identiteettiä.

Tässä interventiomallissa korostetaan keskusteluja, koska juuri keskusteluihin sitoutumisessa on kuurosokean psykologisen kehityksen/Minän kehittymisen suurin potentiaali.

Keskustelu-sarakkeen luokat koostuvat piirroksista ja muutamasta avainsanasta, jotka on haettu sarakkeen neljää kiinnekohtaa kuvaavasta tekstistä. Kuten sosiaalisessa leikissä/vuorovaikutuksessa, läheiset tai proksimaaliset kehitysprosessit ovat koko sarakkeen toiminnan eteenpäin vievä voima. Jatkokehitys edellyttää, että vuorotteiluille on tunnusomaista:

- kuurosokean korkea aktiivisuus,
- keskustelukumppaneiden välinen vastavuoroisuus,
- sosiaalisesti suuntautuneen tarkkaavuuden jatkuvuus,
- dynaamisen rakenteen kasvava monimutkaisuus (esim. dyadisesta triadiseksi),

- toiminnan vakautuminen eri kumppaneiden kanssa ja eri elinympäristöjen välille.

Seuraavassa siirrytään kuvailemaan, miten keskusteluihin sitoutuminen kehittyy ja miten tätä sitoutumista voidaan tukea syntymästään kuurosokeille suunnitellulla interventiolla. Aluksi kuvaillaan perifeeristä kielen stimulointia, koska sitä tapahtuu koko kehityksen ajan.

Perifeerinen kielen stimulointi

Ympäristösuhteelle keskustelut on tunnusomaista se, että aikuinen ollessaan yhdessä pikkulapsen kanssa mallintaa toistensa ilmausten vastavuoroista tunnustamista kielellisillä ilmauksilla. Nämä ilmaukset sopivat toisaalta vuorovaikutuksen emotionaaliseen sisältöön ja toisaalta kulttuurikielisiin ilmauksiin. Tyypillisiä mallintavia kielellisiä ilmauksia ovat esimerkiksi ”Sinä olet iihaaaana” - ”Olet tosi hyvä” - ”Harmittaako sinua?” Lapsi ei ymmärrä kielellistä ulottuvuutta, mutta käsittää, että ilmaus on hänelle suunnattu, koskee häntä ja käsittelee sitä, miltä hänestä sillä hetkellä tuntuu.

Tiedämme, että kielen kehityksen kannalta on tärkeä altistaa kielenkäytölle mielekkäällä tavalla jo varhain ja tiheästi. Kysymys kuuluu, miten syntymästään kuurosokeille voidaan mahdollisimman varhain ja mahdollisimman usein antaa mielekkäitä kokemuksia kielestä.

On monia asioita, jotka vaikeuttavat kuurosokeiden kumppaneiden tehtävää mallintaa protokeskusteluja kulttuurikielisillä ilmauksilla. Tämä pätee huolimatta siitä, onko kyseessä puhe, viittomat tai molemmat. Ongelman ratkaiseminen vaatii, että kumppanilla on konkreettisia valmiuksia, joilla kieli voidaan tuoda saataville liikkeen ja kosketuksen kautta. On tärkeää ajatella, että monilla syntymästään kuurosokeilla lapsilla ja nuorilla on pääsy kulttuurikieleen kuulonjäänteiden kautta, usein kuulolaitteen tai sisäkorvaistutteen avulla. Puhekielen saatavuus kuulon kautta voi olla melko hyvä, vaikka suurin osa syntymästään kuurosokeista ei kehitäkään ekspressiivistä puhekieltä, vaan pikemminkin viittomakielen. Jotta voidaan antaa mallintava pääsy kulttuurikieleen keskusteluissa syntymästään kuurosokeiden kanssa, on tämän vuoksi tärkeää avata samanaikaisesti sekä puheen että viittomakielen saatavuus. Tämä on kuitenkin tehtävä tavalla, joka ei katkaise itse kommunikaation ”flowta”. Voidaan siis sanoa, että itse kommunikaatio tai kommunikaatiivinen vuoro-

vaikutus on keskeistä kaikissa keskusteluissa, kun taas sitä mallintava kulttuurikielen ohjauksellinen käyttö voidaan nähdä ympäröivänä tai perifeerisenä stimulointina.

Puhutun kielen ja viittomakielen samanaikainen ja mallintava käyttö on välttämättömyyttä syntymästään kuurosokeiden varhaiselle kielen stimuloinnille, vaikka näiden kahden kielen välillä onkin kieliopillisia eroja. Kommunikatiivista vuorovaikutusta voidaan esimerkiksi tukea puhumalla ääneen suoraan syntymästään kuurosokean iholle, kasvoihin tai mihin tahansa kehon kohtaan. Prosodia (kielen rytmi ja sävel) voi tulla paljon selvemmäksi dramatisoimalla ja resirkuloimalla. Taktiilit viittomat, joita voidaan tehdä kuurosokeiden käsillä, voidaan sijoittaa kuurosokean keholle tai ne voidaan tehdä yhdessä kuurosokean kanssa. Protokeskustelun mallintaminen kulttuurikielillä ilmauksilla turvaa sen, että syntymästään kuurosokean kielen stimulointi ei jää niihin harvoihin yksittäisiin viittomiin, joilla voidaan kommunikoida, ja aiheisiin, joista vain tietyn kumppanin kanssa voidaan kommunikoida. Syntymästään kuurosokealle tulee antaa pääsy elämykseen siitä, että kommunikaatioon kuuluu kielellinen yhteys ja että monet muutkin käyttävät sitä. Tässä ei siis ole kyse joko kommunikaatiosta tai kielen stimuloinnista, vaan siitä, että onnistutaan kumppanin mallintavan kielenkäytön avulla antamaan kommunikaatiolle puitteet.

Kumppanin kompetenssi ja jatkuva kielellinen stimulointi

Tässä viitattu käytännön toiminta edellyttää syntymästään kuurosokean ympäristöltä monimuotoisia kielellisiä valmiuksia. Ihanteellinen oppimisympäristö koostuu ihmisistä, joilla on sekä viittomakielen että puhutun kielen kielelliset valmiudet. Tämän lisäksi kuurosokeiden kumppaneiden tulee osata käyttää kyseisiä valmiuksia tavalla, joka ylläpitää ja edelleen kehittää merkityksiä muodostavaa kommunikointia. Lisäksi kumppaneiden tulee tehdä ympäröivän kulttuurin kielenkäyttö kiinnostavaksi syntymästään kuurosokeille. Suora kommunikointi syntymästään kuurosokeiden kanssa tapahtuu usein myöhemmässä kehitysvaiheessa viittomien käytöllä. Sellaiset viittomat neuvotellaan syntymästään kuurosokean omista spontaaneista eleistä lähtien, joita mahdollisesti täydennetään joillakin perinteisillä viittomilla, jotka syntymästään kuurosokea on omaksunut kumppanilta.

Yllä mainittu seikka ei ole ristiriidassa siihen nähden, että samanaikaisesti pyritään antamaan pääsy elämyksiin niissä kulttuurikielissä puitteissa, joissa kommunikaatio tapahtuu. Kun perifeerisempien kielellisten puitteiden osatekijät sopivat niihin

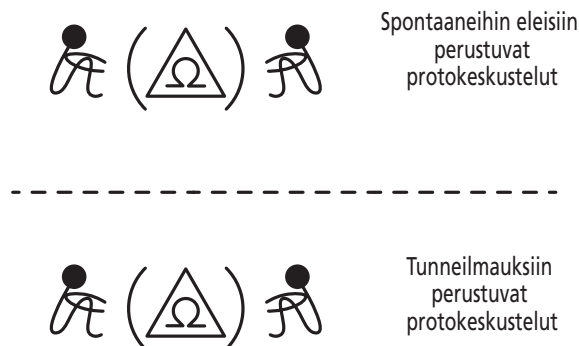
keskeisiin teemoihin, joihin kuurosokea on tehnyt aloitteen keskustelussa, ne voivat stimuloida kielenkehityksen jatkumista. Kukaan ihminen ei pysty kehittämään kieltä, joka ei ole ollut hänen saatavillaan. Haasteena tässä on se, että kielen saatavuus on järjestettävä suunnitellulla tavalla, joka on mukautettu kullekin yksittäiselle syntymästään kuurosokealle.

Protokeskustelut ovat siis enemmän kuin kommunikointi. Ne ovat sitoutumista puitteisiin, jotka myös sisältävät perifeerisen pääsyn kielenkäyttöön. Perifeerinen pääsy tarkoittaa, että kuurosokea saa pääsyn kielenkäytön kokemiseen osana ympärillään olevaa ympäristöä. Edellytyksenä on, että kyseinen kielenkäyttö sopii aiheeltaan ja emotionaalisesti kuurosokean omaan kommunikatiiviseen fokukseseen.

Seuraavassa siirrytään puhumaan siitä, miten syntymästään kuurosokean oma osuus keskustelussa kehittyy protokeskustelujen pohjalta. On tärkeää muistaa, että se mitä tähän mennessä on kerrottu kielen stimuloinnista, jatkuu rinnakkain kuurosokean omien keskustelualoitteiden kehittymisen kanssa.

Luokat: Tunneilmauksiin ja spontaaneihin eleisiin perustuvat protokeskustelut

Kuva 26

Piirros alkaa protokeskusteluilla, joiden lähtökohtana on se, että kuurosokean tunneilmauksia pidetään suunnattuina ilmauksina siitä, miltä hänestä sillä hetkellä tuntuu. Vähitellen protokeskustelut sisältävät yhä suuremmassa määrin myös kuurosokean spontaaneja ja luovia viittauseleitä.

Protokeskusteluissa kumppani osallistaa kuurosokean keskustelukäytäntöön, vaikka tämä ei itse aktiivisesti olekaan muodostamassa keskustelupuitteita. Näiden puitteiden sisällä kuurosokea oppii, miten maailmaan ja toisiinsa suhtaudutaan keskusteltaessa. Kun puitteet toimivat, jää ylimääräistä energiaa siihen, että kuurosokea itse voi tehdä aloitteita keskusteluihin sekä teemoihin keskustelujen sisällä. Tämän lisäksi kuurosokealla tulee tulevaisuudessa keskusteluissa olemaan ylimääräistä energiaa symbolisten viittomien omaksumiseen ja luomiseen sekä yhteisen merkityksen luomiseen osallistumiseen ”kanssakirjailijana”.

1960-luvulta tähän päivään saakka tutkijat ovat olleet kiinnostuneita vauvan synnynäisistä ja varhaisista kyvyistä osallistua kumppanina keskusteluihin. Aiemmassa luvussa hyvästä ja heikosta luettavuudesta kerrottiin, miten näkevien/kuulevien lasten vanhempiin aivan vaistonvaraisesti vaikuttaa heidän lastensa spontaani aktiviteetti. Vanhemmat käsittävät lapsen aktiviteetin keskustelussa heille kohdistettuina, merkitystä kantavina ilmaisuina. Syynä on se, että biologisesti määräytynyt lapsen aktiviteetti on juuri sitä, mitä vanhemmat odottavat. Siksi yhteinen sitoutuminen keskusteluihin voidaan ongelmitta saavuttaa ja vakiinnuttaa ja sitä voidaan myös helposti kehittää edelleen. On itsestään selvää, että syntymästään kuurosokeilla on hyvin niukasti muiden kasvoja saatavilla näön ja kuulon kautta. Heillä on toisin sanoen niukka pääsy kumppanin katseeseen, mimiikkaan, ääntelyyn ja niihin liikkeisiin, joita tehdään aivan tavallisella tavalla.

Siksi kasvokkaisia tilanteita, joille on tunnusomaista toistensa vastavuoroinen saatavillaolo, ei myöskään saavuteta ja vakiinnuteta itsestään, vaikka molemmat periaatteissa ovat siihen valmiita ja vaikka molemmat kumppanit toivovat sitä. Suunniteltu interventio perustuu tietoon siitä, että kasvokkaisille tilanteille on tunnusomaista se, että kumppani tunnistaa vauvan reaktion aivan kuin se olisi hänen omansa. Siksi hän helposti sisäistää aloitteen ja vastaa siihen tavalla, jonka lapsi tunnistaa. Tämä vastavuoroinen tunnistaminen on samanaikaisesti vastavuoroista Toisen tunnusta-

mista sellaisena kuin minä. Tämä vastavuoroisen tunnistamisen ja tunnustamisen ydinelämys on sama kaikissa ympäristösuhteissa.

Protokeskustelujen suunnitleminen

Kumppanin on suunniteltava protokeskustelut ja ylipäänsä keskustelut. Keskusteluihin osallistamista on tapahduttava tiheään tahtiin osana päivittäisiä rutiineja kuurosokean kaikissa elinympäristöissä. Keskusteluille on saatava tilaa kaikissa niissä paikoissa, joissa on luonnollista liittää kommentteja kulloinkin tapahtuvan toiminnan/vuorovaikutuksen eri seikkoihin. Käynnissä olevan toiminnan/vuorovaikutuksen kommentointi voi tavallisesti tapahtua yhtä aikaa toiminnan kanssa. Se tehdään niin, että aikuinen kommentoi suoraan sitä, johon lapsen huomio kiinnittyy tai josta hän on kiinnostunut. Syntymästään kuurosokeiden kanssa kumppanin on tietoisesti keskeytettävä toiminta, jotta hän saa mahdollisuuden täydentää kommentoivilla keskusteluilla. Toiminnan keskeytys johtuu siitä, että keskustelukumppaneiden on siirryttävä käyttämään taktiileja keskustelukäsiä toistensa kanssa.

Toinen mahdollisuus kulttuurikielen saatavuuteen on haptinen kommunikointi, joka liitetään käynnissä oleviin keskusteluihin ja käynnissä olevaan toimintaan. Haptisessa kommunikoinnissa on kyse siitä, mitä asiayhteydessä tapahtuu keskustelun tai toiminnan aikana. Kumppani voi esimerkiksi antaa tietoa siitä, mitä reittiä kuljetaan tai mitä tai kenet mahdollisesti ohitetaan yhteisellä retkellä. Kumppani antaa usein näitä täydentäviä tietoja tekemällä kuurosokean selkään, olkapäille tai olkavarsiin viittomia. Haptinen kommunikaatio ei ole keskustelu, vaan se antaa kumppanille mahdollisuuden informoida syntymästään kuurosokeaa asiayhteydestä keskustelun aikana.

Kolmas mahdollisuus kulttuurikielen saatavuuteen on vibrotaktiili puheen havaitseminen tai TADOMA, jossa puhuttu kieli tiettyjen sääntöjen mukaisesti luetaan taktiilisti. Ei ole monia esimerkkejä siitä, että syntymästään kuurosokeat spontaani omaksuisivat TADOMAN, mutta on esimerkkejä syntymästään kuurosokeista, jotka käyttävät menetelmästä joitakin asioita.

Esimerkki

Santeri – kuurosokea poika – istuu päivähoitajansa Kirsin sylissä. Kirsi nimeää nukan, Santerin ja oman kehonsa eri osia. Santeri on hyvin aktiivinen tässä nimeämisleikissä, ja kun hän on saanut paikalleen viittoman JALKA, hän pyytää Kirsiä sanomaan jalka-sanana ääneen poskelleen. Siten hän voi sekä tuntea vibraatiot että suun liikkeet, jotka tulevat jalka-sanasta. Tämä on esimerkki yksilöllisestä tavasta käyttää TADOMAA.

(Video 2B.4: Janssen, Rødbroe (2008): Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Kontakti ja sosiaalinen vuorovaikutus.)

Keskustelupuitteet

Kuurosokean kaikkein perustavin osuus protokeskusteluissa on se, että hän toistuvasti kohdistaa tarkkaavuutensa kumppaniin. Sekään ei tapahdu itsestään. Kumppanin on tehtävä itsensä kiinnostavaksi ja saataville keskustelukumppanina. Hän tekee sen antamalla kuurosokealle elämyksen siitä, että tämä on kohdannut jonkun itsensä kaltaisen. Tehokas strategia, jolla saada kuurosokean tarkkaavuus kohdistettua itseensä on se, että kumppani imitoi kuurosokean spontaaneja ilmauksia. Kun kumppani on saanut kuurosokean tarkkaavuuden kohdistumaan itseensä, hänen on tehtävä jotakin, joka tekee huomion kiinnittämisen jatkumisen kuurosokealle kiinnostavaksi. Ei ole mitään tarkkoja ohjeita siihen, mitä kumppanin pitäisi tehdä. Kumppanin on tämän vuoksi kokeiltava asioita kyseisellä hetkellä ja mukautettava omia aloitteitaan kuurosokean tarkkaavuudessa tapahtuvien vaihteluiden mukaisesti.

Protokeskusteluissa kuurosokea oppii toimimaan keskustelutavalla saadessaan kokea itsensä erilaisissa täydentävissä rooleissa, joista keskustelu koostuu. Kaikkein perustavanlaatuisin roolipari on kuuntelija ja puhuja. Tämän lisäksi kyse on ajattelijan ja (Toisen ajattelun ajan) odottajan rooleista. Odottajan rooli otetaan siihen asti kun havaitaan, että ajattelijan on valmis jatkamaan. Kun ottaa kuuntelijan roolin Toisen

puhujan rooliin nähden, se ilmoitetaan käsien vaihdoilla. Tämä muoto ei myöskään tule itsestään, vaan kumppanin on opetettava se.

Kun on olemassa puitteet, jotka koostuvat jatkuvasta vastavuoroisesta huomion kiinnittämisestä ja taktiileista käsien asemista, kuurosokean spontaanit aloitteet saavat ilmauksen funktion. Tämä tarkoittaa, että kumppani on kuunteluasemassa kuurosokean aloitteisiin nähden vastatakseen tämän jälkeen puhuja-asemasta kuurosokean kuunteleviin käsiin suuntautuneena. Kumppani tekee tämän tavalla, joka tunnustaa kuurosokean aloitteen itselleen kohdistettuna ja merkitystä kantavana ilmauksena. Kumppanin kuunteluasema antaa kuurosokealle elämyksen siitä, että Toinen pitää häntä tunnustettuna ”puhujana”.

Seuraavassa vaiheessa voi tapahtua niin, että kuurosokean ilmauksista tulee enemmän kumppanille suunnattuja. Se näkyy siten, että hän osoittaa käsillään odottavansa, että Toinen asettaa kätensä kuunteluasemaan hänen omiin puhujakäsiinsä nähden. Tämä peruselämys siitä, että on Toisen kuuntelevan asenteen arvoinen, on täysin ratkaiseva kommunikatiivisen agenssin kehittämiseksi. Jotta se tulisi vakaaksi, on kokemusta siitä, että suhtautuu toisiinsa täydentävin kuuntelu- ja puhujakäsin kierrätettävä (resirkuloitava) useita kertoja monilla vaihtelevilla tavoilla ja kaikissa kuurosokean elinympäristöissä. Samanaikaisesti kuuntelu-/puhujakäsien vakiinnuttamisen kanssa kumppanit voivat edesauttaa sitä, että sosiaalisesti suuntautunut tarkkaavuus kestää entistä pitempään ja tulee vähemmän haavoittuvaksi. Tämä laajennus edellyttää sitä, että kumppaneilta tulee enemmän ilmaisumuotoja ja teemaattisia vaihteluita, jotka kiinnostavat kuurosokeaa ja pitävät siten yllä kumppaniin kohdistuvaa tarkkaavuutta.

Seuraava kehitys kuurosokean osuudessa on se, että hän vähitellen alkaa seurata kumppanin taktiilin huomion kiinnittymistä tiettyyn painopisteeseen. Tämä tarkoittaa, että kuurosokea hakeutuu kumppanin käsiin. Hän tekee sen tavalla, joka osoittaa hänen tietävän, että jos hän seuraa käsiä sinne, mihin ne ”osoittavat”, ne kertovat hänelle jotain maailmasta, josta hänen kumppaninsa on kiinnostunut. Sama asia tapahtuu, kun lapsi seuraa äidin katseen suuntaa. Täten protokeskustelut ovat siirtymässä kohti varsinaisia keskusteluita JOSTAKIN.

Esimerkki

Videokatkelmassa Peteristä ja pianistista näemme, että Peter seuraa toisella kädellään pianistin käsiä ja liikkeitä pianoon nähden. Samanaikaisesti pianisti soittaa tavalla, joka vastaa Peterin kuunteleviin ja tarkkaaviin kosketuksiin. Tällä tavalla Peterin kosketukset osaltaan vaikuttavat musiikkiin. Pianisti tekee siten Peteristä kuuntelevan soittajakumppanin. Peter ei ole suuntautunut pianoa tai musiikkia kohti, vaan sitä tapaa kohti, jolla pianisti on suuntautunut pianoon nähden ja jolla hän sitoutuu musiikkiin. Pianistin sitoutuminen on suunnattu myös Peteriä kohti ja kohdistettu Peterille, joten se voidaan käsittää vastauksena siihen, että hän ymmärtää Peterin seuraavan itseään.

(Annica B. Henriksen/Ragna Ringdals Dagsenter, Oslo. Video on esitelty konferenssissa ”The Magic of Dialogue”, Pariisi 2010.)

Yllä olevassa esimerkissä tapa, jolla kumppanit ovat suuntautuneet toisiinsa, ei välity keskustelukäsien kautta. Kumppanit eivät tämän vuoksi voi keskustella toistensa kanssa siitä, mitä tapahtuu. Siinä ei ole myöskään mallintavaa keskustelua. Projektin on heitä yhdistävä musiikki. Se tapa, jolla heidän taktiili tarkkaavuutensa toisiaan kohtaan ja yhteistä teemaa kohtaan on järjestetty, voisi olla sama protokeskustelussa. Protokeskustelu on siis siellä, missä kumppani tukee kielellisesti mallintamalla yhteistä toisiinsa sitoutumista yhteisessä toiminnassa tai yhteisen objektin parissa. Ei kuitenkaan ole ehdottoman välttämätöntä keskustella saadakseen ylläpidettyä vuorovaikutusta. Mallintava keskustelumuoto luo rytmiä, jännitteitä, liikettä (dynamiikkaa), jotka auttavat jatkamaan samalla tavalla kuin improvisoitu pianomusiikki yllä olevassa esimerkissä.

Luokka: Neuvoteltuihin viittomiin perustuvat varsinaiset keskustelut

Varsinaisissa keskusteluissa kuurosokea ottaa roolin, jossa hän tietää kumppanin tietävän jotain, jonka hänkin haluaa tietää. Tämä edellyttää, että hänellä on käsitys siitä, että kumppani suhtautuu häneen henkilönä, joka haluaa tietää jotain, jonka kumppani tietää. Tähän sisältyy myös sen tietoisuuden kehitys, että Toisen tarkkaavuuden painopiste voi olla eri kuin oma painopiste tai että ne voivat olla yhtenevät. Keskustelukumppaneiden välillä tapahtuvaa tarkkaavuuden kohteen ja painopisteen koordinoitua kutsutaan yhteiseksi tarkkaavuudeksi tai yhteiseksi huomion kiinnittämiseksi.

Kuva 27:

Neuvoteltuihin viittomiin
perustuvat varsinaiset
keskustelut

Kun kuurosokea vähitellen hallitsee Toisen tarkkaavuuden ohjaamisen tai seuraamisen jotakin asiaa tai henkilöä kohti, avautuu mahdollisuus osallistua varsinaisiin keskusteluihin. Protokeskusteluihin ja varsinaisiin keskusteluihin osallistumisen ero on siinä, että varsinaisissa keskusteluissa kuurosokea hallitsee tarkkaavuuden kohdistamisen (huomion kiinnittämisen) keskustelutavalla. Siinä vaiheessa kuurosokea on valmis sitoutumaan keskustelun viittomiin ja teemoihin. Kuurosokea ottaa nyt roolin henkilönä, jota kiinnostaa se, mistä (teema) ja miten (viittomat) voimme puhua yhdessä. Tämä riippuu kuitenkin siitä, onko kumppani tehnyt kuurosokean huomionkohteesta keskustelujen teeman.

Tämän lisäksi se riippuu siitä, onko kumppani antanut kuurosokean spontaanille eleelle viittoman funktion. Kumppani voi tehdä sen antamalla enemmän tai vähemmän osuvia ehdotuksia sille, mihin kuurosokean ele viittaa. Kun kumppani näin vaihtelee ehdotuksiaan, kuurosokea kokee, että toiset tulkintaehdotukset ovat lähempänä oikeaa kuin toiset. Näin ollen kuurosokea kokee, että kumppanilla on aikomus ymmärtää, mistä hän puhuu, vaikkei olekaan saman tien ymmärtänyt. Kun kumppani ei välittömästi ymmärrä, kuurosokea voi ottaa roolin henkilönä, joka voi auttaa yhteisymmärrykseen pääsemisessä. Tämä voi tapahtua osittain siten, että hän hyökkää huonot ehdotukset ja toisaalta täydentää lähempänä olevia ehdotuksia. Rooli

keskustelevasti toimivana Toisen kanssa, vaikka onkin vaikeaa ymmärtää toistensa ilmauksia, edellyttää, että kommunikointi suhteena on kestävä. Tämä kestävyys perustuu siihen, että molemmat kumppanit viihtyvät keskustelukumppaneiden rooleissa, vaikkakin – harvoilla yhteisillä viittomilla – on haastavaa päästä yhteisymmärrykseen siitä, mitä sanotaan.

Haasteena on lisäksi päästä yhteiseen keskustelunaiheeseen ja ylläpitää se.

Kun kumppani pitää kuurosokean spontaania elettä viittomana ja vastaa siihen, hän voi käyttää elettä ja mahdollisia perinteisiä viittomia, joilla on yhdessä neuvoteltu merkitys. Tämä tapahtuu siten, että eleitä käytetään keskusteluissa. Kumppanin on otettava rooli henkilönä, joka osoittaa, miten viittomia voidaan käyttää uusilla ja laajemmilla tavoilla, mikä rikastuttaa käsitystä maailmasta. Kuurosokea voi sellaisen kokemuksen pohjalta tehdä uusia eleitä, jotka avaavat lisää mahdollisuuksia laajentaa yhteisiä teemoja ja yhteisiä viittomia.

Luokka: Perinteisiin viittomiin perustuvat varsinaiset keskustelut

Kuva 28:

Perinteisiin viittomiin
perustuvat varsinaiset
keskustelut

Tämän keskustelukäytännön vähitellen vakiintuessa kumppani voi muokata rooliaan kohti kulttuurin kielellisten käytäntöjen välittämistä. Kumppani voi tehdä sen keskittyen kulttuurisidonnaisten ilmaisumuotojen esittelemiseen kytkien ne syntymästään kuurosokean omiin viittomiin, käsitteisiin ja huomionkohteeseen. Voimme pitää syntymästään kuurosokean elämispohjaisia viittomia hänen luonnollisena kielenään, joka voi luoda pohjan kulttuurisidonnaiselle viittomakielelle. Tämän perusteella on ymmärrettävissä, että kulttuurikielisen käytännön omaksuminen voi tapahtua monessa tapauksessa siten, että kulttuurikieliset ilmaukset suunnitellulla tavalla kytketään syntymästään kuurosokean spontaaniin viittomien käyttöön. Tämä kytkentä voi johtaa siihen, että kuurosokea oppii yhä useampia perinteisiä viittomia ja kulttuurin kielenkäyttöä muistuttavan kielenkäytön.

Yhteiset teemat keskusteluissa syntymästään kuurosokeiden kanssa

Kumppaneiden on vaikea tietää, mitä syntymästään kuurosokeiden kanssa käytävässä keskustelussa voidaan tematisoida, jotta aiheet koskisivat kuurosokeaa ja innostaisivat häntä osallistumaan. Yleinen edellytys sille, että keskustelun aihe koskisi kuurosokeaa, on se, että teema liitetään suoraan siihen, johon kuurosokea kyseisellä hetkellä kiinnittää huomionsa. Näin se tapahtuu myös tavallisissa olosuhteissa vanhempien seuratessa lapsen katseen suuntaa ja kommentoidessa suoraan sitä, mihin lapsi kiinnittää huomionsa. Aikuinen voi myös suunnata lapsen tarkkaavuuden kohti jotain tiettyä asiaa, jonka hän uskoo kiinnostavan lasta, jotta voi sen jälkeen liittää kommentin suoraan lapsen huomionkohteeseen, josta on nyt tullut yhteinen huomionkohde.

Keskusteluissa syntymästään kuurosokeiden kanssa on vaativaa koko ajan huolehtia siitä, että keskustelunaiheet liittyvät suoraan siihen asiaan, johon kuurosokea kiinnittää huomionsa. Kumppaneiden on tämän vuoksi käytettävä aikaa varmistukseen, että kuurosokea todella kiinnittää huomionsa siihen, mitä kumppani haluaa kommentoida. Jo se, että saadaan aikaan yhteinen huomionkohde, voi kestää kauan. Kumppanin haasteena on myös se, että ne eleet, joita kuurosokea käyttää suunnatakseen kumppanin tarkkaavuuden jotakin kohti, ovat hankalia havaita ja ymmärtää. Keskustelujen tematisoinnin edellytys on kuitenkin se, että kumppani ymmärtää eleet, joita kuurosokea käyttää kiinnittäessään huomionsa johonkin. Tämän lisäksi on keskeistä, että kumppani havaitsee kuurosokean spontaanit epäperinteiset ilmaisutavat. Mikäli kumppani havaitsee nämä ilmaukset ja kommentoi sitä, mitä tapahtuu itse toiminnan tai tapahtuman aikana, hän saa koottua aineksia, joista voi keskustella konkreettisen sen hetkisen tilanteen ulkopuolella.

Yksi keskeinen pedagoginen strategia on tämän vuoksi suunnitella, mihin keskitytään ja miten siihen keskitytään ja miten sitä kommentoidaan konkreettisessa tapahtumassa. Tämä tarkoittaa, että kumppanin on suunniteltava, että kuurosokealle tapahtuu jotain kiinnostavaa kyseisen tapahtuman aikana. Seuraavaksi hänen on havaittava, mikä oli kuurosokeasta kiinnostavaa ja kuvitella, miten kuurosokea varastoi kiinnostavan asian omaan muistiinsa. Jos kuurosokea toisella kertaa kohtaa jotain, joka voidaan kokea vastaavalla tavalla, hänelle voi tulla mie-

leen, että kyseisellä hetkellä saatu vaikutelma muistuttaa jostakin tai jotakin, jonka hän on kokenut aikaisemmin toisessa tilanteessa.

Kuurosokea ajattelee oletettavasti tilanteita skenaarioina. Skenaariot ovat aivan kuin teatterin näyttämöt, joista on karsittu merkityksettömät asiat. Mitä tulee kuurosokeiden skenaarioihin, niistä on karsittu asiat, joilla ei ole merkitystä heidän elämysnäkökulmastaan katsottuna. Mielessä olevien elementtien pohjalta kuurosokea voi luoda merkityksen senhetkiseen tilanteeseen luokittelemalla saamansa vaikutelman samankaltaiseksi kuin mielessään olevan skenaarion. Sellaisessa tilanteessa hän spontaanisti esittelee viittoman tai eleen, joka kuuluu alkuperäiseen skenaarioon. Kun se tapahtuu, kumppanin on mahdollista käsittää, että kuurosokealle on kyseisellä hetkellä tarkoituksenmukaista luoda merkitys niistä vaikutelmista, joita hän saa maailmassa olemisesta (luokittelu). Jos kumppani käsittää sen kuurosokean käynnissä olevaksi projektiksi, hän voi neuvotella päätökseen yhteiseen tematisointiin siitä, että kuurosokean projekti on ajatella nyt saatua vaikutelmaa jostakin (yhteinen huomionkohde), joka muistuttaa jotakin aiemmin tapahtunutta/toisessa paikassa ollutta asiaa (yhteinen muisti).

Edellytys sille, että kumppani voi tematisoida yhdessä kuurosokean kanssa on, että hän tuntee perinpohjaisesti kuurosokean elämismaailman. Tämä tarkoittaa, että kumppanilla on oltava riittävän paljon tietoa siitä, mitkä elämykset/skenaariot kuurosokealla on muistissaan. On myös hyödyllistä tietää, mitkä elementit näistä elämysistä nousevat esiin erityisen kiinnostavina tai merkityksellisinä.

Esimerkki

Sofus – kuurosokea poika – keskustele luokkahuoneessa opettajansa kanssa, kun yhtäkkiä kuuluu kova korkea ääni. Sofus tekee aloitteen uudeksi keskustelunaiheeksi. Opettajan on hyvin vaikea ymmärtää, mitä Sofus ajattelee, vaikka hän tekee monia viittomia ja eleitä. Lopuksi opettajan onnistuu ymmärtää, että Sofus haluaa puhua delfineistä, jotka hän koki lomamatkalla Kanariansaarilla. Voidaan ajatella, että toisen oppilaan kova ääntely senhetkisessä tilanteessa sai Sofuksen ajattelemaan toista skenaariota, jossa oli vastaavankaltainen ääni – eli loma-skenaariota, jossa oli äänteleviä delfinejä.

(Video Skådalenin syntymästään kuurosokeiden koulusta, Oslo.)

Ympäristösuhdetta Keskustelut koskevia päätös-kommentteja

Perusedellytys, jotta kumppani voi osallistua kuurosokean keskusteluihin itseään koskevista teemoista on se, että kumppani seuraa kuurosokeaa sinne, missä hänen tarkkaavuutensa on ja siihen, mihin hän kiinnittää huomionsa. Tämän lisäksi on myös tärkeää, että kumppani tarjoaa kuurosokealle mahdollisuuden kiinnittää huomion johonkin asiaan, josta hän tai muut ihmiset ovat kiinnostuneet. Lisäksi kumppanin on havaittava, mitä kuurosokea on tekemässä juuri sillä hetkellä, eli mikä on kuurosokean ajankohtainen kognitiivinen tai kommunikatiivinen projekti tai mikä vaikuttaa siihen, että kuurosokea tekee tietyn ilmauksen tai ilmaisee jotain. Yksi tavallinen syy on se, että kuurosokea on parhaillaan luokittelemassa tai etsimässä merkitystä maailmasta saamistaan vaikutelmista.

Luokittelulla voi olla myös muita muotoja ja funktioita keskustelussa, esimerkiksi sen hetkisen tilanteen muuttaminen, kommentoiminen tai keskustelu jostain aiemmin koetusta.

On vaikea käyttää tuettua kommunikointia ja esitellä kulttuurikielisiä viittomia kuurosokealle mielekkäällä ja merkityksellisellä tavalla. Jotta siitä voisi tulla mielekästä ja merkityksellistä, sitä ei tule tehdä irrallisesti, vaan suoraan kommunikatiivisiin perusprosesseihin kytkettynä.

Kirjailijoiden päätöskommentit

Olemme nyt antaneet omat ehdotuksemme sille, miten syntymästään kuurosokeat voivat saada äänen kommunikoinnissa näkevien/kuulevien kumppaneiden kanssa. Tämä ääni on kuurosokeiden oma ääni, joka luodaan niiden kumppaneiden kanssa, jotka he kohtaavat. Meidän käsityksemme mukaan syntymästään kuurosokeiden luonnollinen kieli luodaan elämispohjaisten spontaanien eleiden pohjalta. Olemme myös osoittaneet, miten kulttuurin viittomat ja/tai viittomakieli voidaan liittää tähän luonnolliseen kieleen. Haluamme kirjan lopuksi kuvailla, miksi olemme sitä mieltä, etteivät useimmat syntymästään kuurosokeat tule omaksumaan perinteistä kieltä tavallisen kielenomaksumisen periaatteiden mukaisesti.

Pääsy kulttuurikieleen

Ne haasteet, joita kulttuurikielen omaksumisessa on silloin, kun kyseessä on synnynnäinen kuurosokeus, ovat mielestämme saatavuuteen liittyviä ongelmia eivätkä johdu syntymästään kuurosokeiden puuttuvasta kyvystä.

Kulttuurikielen omaksuminen on prosessi, joka tapahtuu tavallisesti rinnakkain emotionaalisen, sosiaalisen ja kommunikatiivisen kehityksen kanssa. Näkevät/kuulevat vauvat ja heidän hoivanantajansa sitoutuvat vastavuoroisesti vuoropuheluita muistuttavaan vuorovaikutukseen. Kulttuurikieli on osa näitä vuoropuheluita siten, että kieli tavallaan sisällytetään lapsen tapaan olla maailmassa. Se tapahtuu kauan ennen kuin lapsi itse aktiivisesti alkaa omaksua ympäröivän kulttuurin kielellistä käytäntöä. Aktiivinen osallistuminen kulttuurikielen omaksumiseen alkaa tavallisesti toisena elinvuonna.

Synnynnäisessä kuurosokeudessa pääsy näköön ja kuuloon perustuvaan kulttuurikieleen on rajallinen. Saatavuuteen ja esteettömään pääsyyn liittyvä ongelma on useimmissa tapauksissa niin laaja, etteivät syntymästään kuurosokeat luonnollisella ja tavallisella tavalla pääse osallisiksi kulttuurikielisestä käytännöstä. Saatavuusongelmaan on useita syitä. Yksi syy on itse toimintarajoite synnynnäinen kuurosokeus, joka estää pääsyn kulttuurikieleen näön ja/tai kuulon kautta. Toinen syy on ympäris-

tössä, eli kumppaneissa. Syntymästään kuurosokean kumppaneilla on hyvin harvoin saatavuusongelman varhaiseen ja jatkuvaan kompensointiin tarvittavaa osaamista (kompetenssia).

Tarkoituksenmukainen kumppanin kompetenssi (osaaminen) koostuu siitä, että on niin hyvät viittomakielen taidot, että kommunikointi koko ajan pysyy tarpeeksi sujuvana ja että sitä samanaikaisesti rikastetaan kielellisesti. Haasteena on rikastaa kielellisesti sellaisella tavalla, etteivät yhdessäolo ja keskustelu katkea. Tämän lisäksi kumppanin osaamiseen kuuluu viittomakielen mukauttaminen yksittäiselle henkilölle ja taktiiliin muotoon. Kumppanin osaamiseen kuuluu myös käyttää kuurosokean kehollisuuteen pohjautuvaa luonnollista kieltä (mimeettiset, ikoniset ja osoituseleet/viittomat) kommunikoinnin perustana. Samanaikaisesti kumppanin on osattava rikastaa peruskommunikointia kulttuurikielillä elementeillä, jotka liitetään kuurosokean tarkkaavuuteen ja ajatuksiin. Syntymästään kuurosokeiden kanssa se on vaikeampaa kuin muuten. Tämä johtuu muun muassa siitä, että kumppanin on jatkuvasti sovitettava kielen antaminen kuurosokean tarkkaavuuden vaihteluihin.

Huolimatta syntymästään kuurosokeiden kumppaneiden kohtaamista monista haasteista, inhimillinen voima omaksua kulttuurikieli on niin voimakas, että on esimerkkejä syntymästään kuurosokeista, jotka ovat omaksuneet suurempia tai pienempiä osia kulttuurikielestä – sekä lapsina että paljon myöhemmin elämässä³⁰. On kuitenkin hyvin vähän analyysijä ja selityksiä sille, miten he ovat pystyneet omaksumaan kulttuurikielen. Toistaiseksi tiedämme hyvin vähän myös siitä, miten se tehdään suunnitellulla tavalla. Aihe on parhaillaan tutkimuksen kohteena³¹, joten uusi tutkimustieto tulee ennen pitkää täydentämään tämän kirjan sisältöä.

30 Lisää esimerkkejä löytyy teoksesta: Souriau et al (2009) Kommunikatio ja synnynnäinen kuurosokeus. Kulttuurikieleen siirtyminen.

31 Anne Nafstad: Meaning in the Making in progress ja useat pohjoismaiset hankkeet.

Lähdekirjallisuus

Ainsworth, M., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978) Patterns of attachment: *A psychological study of the strange situation*. Oxford England : Lawrence Erlbaum.

Andersen, K. & Rødbroe, I: (2000) *Identifikation af medfødt døvblindhed*. Aalborg: Videnscenter for døvblindsfødte. Suomensuomen (2004): Synnynnäisen kuurosokeuden tunnistaminen. ISBN: 87-90526-08-2.

Ask Larsen, F. (2003) *The Washing-smooth hole-fish, and other findings of semantic potential and negotiation strategies in conversation with congenitally deafblind children*. (Communication Network Update Series. CNUS, no. 9).

Ask Larsen, F. & Nafstad, A. *The relation between potential and realized meaning*. Paper presented at the DbI seminar on transcription of meaning negotiation, Dronninglund, 9th-12th December 2003.

Ask Larsen, F. (2004) Den uforståelige, den meningsfulde og den betydningsfulde oplevelse. I: *Døvblinde-Nyt*, 2004 (2), 4-7.

Ask Larsen, F. & Nafstad, A. (2006) *Døvblindfødtes sproglighed: Et dokumentationsprojekt*. Oslo: Skådalen kompetansesenter. Skådalen publication series, no. 23

Bjerkan, B. (1997) When do congenital deafblind communicate? On the distinction between communication and other types of social contact. In: Laurent, M. (ed.) *The development of communication. What is new?* Actes du Cours International Suresnes, 23 – 26 juin 1996. (p. 179-194). Paris: Editions du Centre national de Suresnes. ISBN: 2-912489-00-8.

Bowlby, J. (1980) *Attachment and loss*: Vol.1, Attachment. New York: Basic Books.

Brandsborg, K. (2012) Blindhet, autismelignende vansker og autisme: Hva er sammenhengen? Autismelignende vansker hos blinde barn i et overbelastnings-perspektiv. I: *Spesialpedagogikk* (painossa)

Brandt, P. A. & Brandt, L. (2005) *Making sense of a blend – A cognitive-semiotic approach to metaphor*. Lokaliseret den 28.06.2012 på http://www.hum.au.dk/semiotics/docs2/pdf/brandt&brandt/making_sense.pdf

Bronfenbrenner, U. & Ceci, S.J. (1994) Nature-nurture reconzeptualized in developmental perspective: A bioecological model. In: *Psychological review*, vol. 101, no.4, 568-586.

Bruner, J. (1990) *Acts of meaning*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Daelman, M., Nafstad, A., Rødbroe, I., Souriau, J. & Visser, T. (1997) *Udvikling af samspil og kommunikation. Kontakt og samspilsmønstre hos mennesker med medfødt døvblindhed*. Aalborg: Videnscenter for Døvblindfødte. ISBN: 87-90526-00-7.

Daelman, M., Nafstad, A., Rødbroe, I., Souriau, J. & Visser, T. (1999) *Udvikling af kommunikation. Personer med medfødt døvblindhed*. Dronninglund: NUD.

Daelman, M. (2003) *Een analyse van de presymbolische communicatie bij blinde kinderen met een meervoudige handicap*, En aanzet tot orthopedagogisch handelen. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.

Daelman, M., Nafstad, A., Rødbroe, I., Souriau, J. & Visser, T. (2004) *Congenitally deafblind persons and the emergence of social and communicative interaction. Phase III: The formation of meaning*. Dronninglund: NUD. (Communication Network Update Series. CNUS, no. 2).

Fauconnier, G., & Turner, M. (2002) *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books.

Hallan Tønsgberg, G.E. & Strand Hauge, T. (1997) *Musikalske aspekter i førspråklig samspill. En analyse av musikalske elementer i førspråklig sosialt samspill mellom døvblindfødte barn og seende hørende voksne*. Oslo: Skådalen Kompetansesenter. ISBN: 82-91655-03-0. (Skådalen publication series, no. 3).

Hallan Tønsberg, G.E. (2010) Improvisasjon i et dialogisk kommunikasjonsperspektiv. I Stensæth, K., Eggen, A.T. & Frisk, R. (Red). *Musikk, helse og multifunksjonshemming*. (s. 41 – 53). Oslo: NMH publikasjoner.

Hart, P. (2010) *Moving beyond the common touchpoint. Discovering language with congenitally deafblind people*. Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, University of Dundee.

Holmen, Liv (2009) *Pedagogikk og kjærlighet. Undervisning av barn med multifunksjonshemninger*. Oslo: Skådalen Kompetansesenter. (Publication nr. 29).

Janssen, M. & Rødbroe, I. (2008) *Medfødt døvblindhed og de grundlæggende principper for intervention*. Aalborg: Videnscenter for døvblindfødte & Materialecentret. (Kommunikation og medfødt døvblindhed, I). Suomenos: Synnynnäinen kuurosokeus ja kuntoutuksen pääperiaatteet. (Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus, I). Suomen kuurosokeat ry.

Janssen, M. & Rødbroe, I. (2008) *Kontakt og socialt samspil*. Aalborg: Videnscenter for døvblindfødte & Materialecentret. (Kommunikation og medfødt døvblindhed, II). Suomenos: Kontakti ja sosiaalinen vuorovaikutus (Kommunikaatio ja synnynnäinen kuurosokeus II). Suomen kuurosokeat ry.

Johnson, M. (1992) *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago, IL : University of Chicago Press.

Johnson, M. (2010) *The meaning of the body: Aesthetics of human understanding*. Chicago: University of Chicago press.

Kristeva, Julia (2008) *Brev til presidenten: om mennesker med funksjonshemming*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.

Linell, Per (2009) *Rethinking language, mind, and world dialogically. Interactional and contextual theories of human sense-making*. Charlotte, NC: Information age publishing

Lorentzen, P. (2005) Det dialogiske perspektivet. I: *Døvblinde-Nyt*, 2005 (2), s. 8-9.

Lorentzen, Per (2006) *Slik som man ser noen: faglighet og etikk i arbeid med utviklingshemmede*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lorentzen, P. (2009) *Kommunikasjon med uvanlige barn*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lundqvist, Eija, K. (2012) *Rethinking interactional practices in the tactile modality. A comparison between two-party and three-party interaction with persons with congenital deafblindness*. Master thesis, The Communication and Congenital Deafblindness-programme, Groningen University, Holland.

Malloch, S. & Trevarthen, C. (2009) *Communicative musicality. Exploring the basis of human companionship*. Oxford: Oxford University press.

Marková, I. (2005) *Dialogicality and social representations: The dynamics of mind*. New York: Cambridge University Press.

Marková, I. (2006) On "the inner alter" in dialogue. *International Journal for Dialogical Science*, Spring 2006. Vol. 1, no. 1, 125–147.

Marková, I., Linell, P., Grossen, M. & Salazar Orvig, A. (2007) *Dialogue in focus groups. Exploring socially shared knowledge*. London: Equinox publishing

Marková, I. (2008) Dialogicality. In: *Co-creating communication with persons with congenital deafblindness conference: Theory and practice. Proceedings, Leeds, October 8–11 (p. 11–27)*. London: Sense.

Marková, I. (2010) Dialogicality and trust. In: *The magic of dialogue: Congenital deafblindness and communication. DbI communication network course, June 22–25. (p. 1–17)*. Dronninglund: Nordic Centre for Welfare and Social Issues.

Martinsen, H. (1982) *A naturalistic study of young children's explorations away from caregiver*. In: *International Journal of Behavioral Development*, 1982 (5), p. 217–228.

Martinsen, H. (1992) Normal og avvikende sosial utvikling. I: Jacobsen, K. H. (red.) (1992) *Forutsetninger for kommunikasjon med døvblindfødte*. (s. 13–30). Dronninglund: Nord-Press. (Nordisk Vejleder, nr. 15).

Martinsen, H. (2006) Biologiske forutsetninger for kulturalisering. I: Tetzchner, S., Grindheim, E., Johannessen, J., Smørvik, D. & Ytterland, V. (red.) *Biologiske forutsetninger for kulturalisering*. (s. 3-10). Oslo: Autismeforeningen i Norge og Universitet i Oslo.

Nafstad, A. (1989) *Livsrom – om betingelser for identitetsutvikling ved medfødt døvblindhet*. Dronninglund: NUD. (Arbejdstekst, nr. 9). Suomennos: Elintila – identiteetin kehittymisen ehdoista synnynnäisessä kuurosokeudessa (Työteksti nro 9). Pohjoismaiden kuurosokeiden henkilöstön koulutuskeskus.

Nafstad, A. & Rødbroe, I. (1999) *At skabe kommunikation med døvblindfødte. Perspektiver på diagnosticerende undervisning for personer med medfødt døvblindhed eller personer med tilgrænsende funktionsnedsættelse*. Dronninglund: Nord-Press. (Nordisk vejleder, nr. 24).

Nafstad, A. & Vonen, A. M. (2000) Des gestes tactiles aux symboles: une perspective transactionnelle dans la négociation du sens. In: *Enfance*, 2000 (1), 49-65. Lokaliseret den 28.06.2012 på: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/enfan_0013-7545_2000_num_53_1_3168

Nafstad, A. (2009) Kommunikation kan kurere: *Fokus på kommunikativ agens hos personer med medfødt døvblindhed*. Aalborg: Videnscenter for Døvblindfødte. (Faghæfte).

Nelson, K. (1985) *Making sense: the acquisition of shared meaning*. Orlando: Academic press.

Nelson, K. (1999) Making sense: Concepts, events and language in normal development. In: Lerch, D. (eds.) *The emergence of communication – Part II. Actes du Cours international Suresnes, 11 – 14 avril 1999*. (p. 129-136). Paris: Editions du Centre national de Suresnes. ISBN: 2-912489-18-0.

Nicholas, J. (2010) *From active touch to tactile communication – what's tactile cognition got to do with it?* Aalborg: Videnscenter for Døvblindfødte

Nyling, P. (2004) *Intryck som ger avtryck leder till uttryck: Att skapa kommunikation med vuxna dövblindda*. Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale og Danderyd: Nationellt Kunskapscenter för Dövblindfrågor. ISBN: 91-631-5251-7. Suomenkos: Koskettavasta kosketuksesta jäljeksi, jäljestä ilmaukseksi: Kommunikoinnin luominen syntymästään kuurosokeiden aikuisten kanssa. NUD. ISBN: 87-7919-024-3.

Rommetveit, R. (2003) On the role of "a psychology of the second person" in studies of meaning, language, and mind. In: *Mind, culture, and activity*, 10(3), p. 205-218.

Sameroff, A. J., & Emde, R. N. (eds.) (1989) *Relationship disturbances in early childhood: A developmental approach*. New York, NY : Basic Books.

Souriau, J., Rødbroe, I. & Janssen, M. (red.) (2009) *At skabe mening*. Aalborg: Videnscenter for døvblindsfødte & Materialecentret. (Kommunikation og medfødt døvblindhed, III).

Souriau, J., Rødbroe, I. & Janssen, M. (red.) (2009) *Overgang til kulturelt sprog*. Aalborg: Videnscenter for døvblindsfødte & Materialecentret. (Kommunikation og medfødt døvblindhed, IV). Suomenkos: Kulttuurikieleen siirtyminen (Kommunikatio ja synnynnäinen kuurosokeus IV). Suomen kuurosokeat ry.

Tronick, R (cop. 2007) *Still face experiment*. Uploadet den 30/11/2009 by ZERO TO THREE <http://www.zerotothree.org>. Lokaliseret 13.02.2013 på World Wide Web: <http://www.youtube.com/watch?v=apzXGEbZht0>

Vege, G, & Bjartvik Frantzen, R. & Nafstad, A. (2004) *Spor*. Andebu: Andebu Døvblindesenter og Skådalen Kompetansesenter.

Vygotsky, L. (1982) *Tænkning og sprog. Bind I og II*. København: Hans Reitzels forlag. Suomenkos: Ajattelu ja kieli. ISBN: 951-35-2280-6. Prisma-tietokirjasto. Weilin & Göös.

Suosittelavaa kirjallisuutta

Armstrong, D.F., Stokoe, W.C. & Wilcox, S.E. (1996) *Gesture and the nature of language*.

Cambridge: Cambridge University Press.

Bateson, G. (1972) *Steps to ecology of mind*. New York: Ballantine Books.

Bateson, G. (2002) *Mind and nature. A necessary unit*. Cresskill, New Jersey: Hampton press.

Bateson, G. (1991) *Ånd og natur. En nødvendig enhed*. København: Rosinante forlag.

Bateson, G. (2005) *Mentale systemers økologi*. København: Akademisk forlag.

Bjerkkan, B. (1996) Aspects of "communication" in relation to contact with congenitally deaf-blind persons. In: Enerstvedt, R. Th., Nafstad, A., Arnesen, K. & Vonen, A. M. (eds.) *Bilingualism and Literacy concerning deafness and deaf-blindness: proceedings of an international workshop 10th-13th November 1994*. (p. 215-222). Oslo: Skådalen Kompetansesenter. (Skådalen publication Series No. 1).

Brandsborg, Knut (2012). *Blindhet, autismelignende vansker og autisme. I: Spesialpedagogikk* nr. 10, s. 12-19.

Bruner, J. (1999) *Mening i handling*. København: Klim.

Camaioni, L. (1993) *The development of intentional communication: a reanalysis*. In: Nadel, J. & Camaioni, L. (eds.) *New perspectives in early communicative development* (p. 82-96). London and New York: Routledge.

Camaioni, L. (1993) The social construction of meaning in early infant-parent and infant-peer relations. In: Nadel, J. & Camaioni, L. (eds.) *New perspectives in early communicative development*. (p. 159-170). London and New York: Routledge.

Camioni, L. (1997) The emergence of intentional communication in onthogeny, phylogeny and pathology. In: Laurent, M. (ed.) *The development of communication. What is new?* Actes du Cours international Suresnes, 23 – 26 juin 1996. (p. 149-164). Paris: Editions du Centre national de Suresnes. ISBN: 2-912489-00-8.

Donald, M. (1991) *Origins of the modern mind: Three stages in the evolution of culture and cognition*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Emmorey, K., & Reilly, J. S. (1995) *Language, gesture, and space*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Enerstvedt, R. Th., Nafstad, A., Arnesen, K. & Vonen, A. M. (eds.) (1996) *Bilingualism and Literacy concerning deafness and deaf-blindness: proceedings of an international workshop 10th-13th November 1994*. Oslo: Skådalen Ressource Centre.

Fogel, A., de Koeyer, I., Bellagamba, F. & Bell, H. (2002) The dialogical self in the first two years of life: Embarking on a journey of discovery. In: *Theory & Psychology*, 12/2002, (2), 191-205.

Holmen, L (1996) *Viljen og lyset. Et døvblindfødt barns utvikling*. Dronninglund: Nord-Press.

Jacobsen, K. H. (red.) (1992) *Forutsetninger for kommunikasjon med døvblindfødte*. Dronninglund: Nord-Press. (Nordisk Vejleder, nr. 15).

Janssen, M. (2003) *Fostering harmonious interactions between deafblind children and their educators*. Oisterwijk: Van den Bogaard groep. ISBN: 90-9016592-4.

Lakoff, G. (1987) *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago, IL : University of Chicago Press.

Lorentzen, Per (2010) *Dialog med usædvanlige børn*, Aalborg: Materialecentret.

McNeill, D. (1992) *Hand and mind: What gestures reveal about thought*. Chicago: University of Chicago Press.

McNeill, D. (2007) *Gesture and thought*. Chicago: University of Chicago Press.

Nadel, J. & Pezé, A. (1993) What makes immediate imitation communicative in toddlers and autistic children? In: Nadel, J. & Camaioni, L. (eds.) *New perspectives in early communicative development* (p. 139-159). London og New York: Routledge.

Nadel, J. (1997) Interactive aspects of communicative development: An introduction to concepts and parameters. In: Laurent, M. (ed.) *The development of communication. What is new?* Actes du Cours international Suresnes, 23 – 26 juin 1996. (p. 137-147). Paris: Editions du Centre national de Suresnes. ISBN: 2-912489-00-8.

Nafstad, A. & Rødbrøe, I. (1997) Congenital deafblindness, Interaction and development towards a model of intervention. In: Laurent, M. (ed.) *The development of communication. What is new?* Actes du Cours international Suresnes, 23 – 26 juin 1996. (p. 165-178). Paris: Editions du Centre national de Suresnes. ISBN: 2-912489-00-8.

Nafstad, A. & Vonen, A. M. (1999) The concept of natural language: what does this mean for congenitally deafblind persons? In: Lerch, D. (eds.) *The emergence of communication – Part II. Actes du Cours international Suresnes, 11 – 14 avril 1999*. (p. 115-128). Paris: Editions du Centre national de Suresnes. ISBN: 2-912489-18-0.

Nafstad, A. & Rødbrøe, I. (1999) Co-creating communication. *Perspectives on diagnostic education for individuals who are congenitally deafblind and individuals whose impairments may have similar effects*. Dronninglund: Nord-Press. (Nordic directory for staff in deafblind services).

Nelson, K. (1996) *Language in cognitive development: emergence of the mediated mind*. New York: Cambridge university press.

Preisler, G. (1993) *Developing communication with blind and with deaf infants*. Stockholm: Stockholm University. (Reports from the Department of Psychology, no. 761).

Preisler, G. (1997) The consequences of sensory and multiple impairments on early communicative development between mother and child. In: Laurent, M. (ed.) *The development of communication. What is new?* Actes du Cours international Suresnes, 23

– 26 juin 1996. (p. 195–208). Paris: Editions du Centre national de Suresnes. ISBN: 2-912489-00-8.

Preisler, G. (1998) *Att dela värld med dövblinda barn. En studie om samspel mellan dövblinda barn och deras föräldrar*. Stockholm: Universitetet i Stockholm. (Rapporter 1998, nr. 98).

Rieber-Mohn, B. (2000) *Hva kan vi snakke om ... og hvordan? Om voksne døvblindfødte personer og deres nærpersoners muligheter til å kunne samtale om hendelser og opplevelser i dagliglivet*. Oslo: Universitet i Oslo.

Rommetveit, R. (1974) *On message structure: A framework for the study of language and communication*. Oxford, England: John Wiley & Sons.

Rommetveit, R. (2008) *Språk, individuell psyke, og kulturelt kollektiv*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.

Rødbroe, I. & Souriau, J. (2002) *Udvikling af kommunikation med døvblindfødte*. Aalborg: Videnscenter for Døvblindfødte.

Sameroff, A.J. & Fiese, B.H. (2000) Transactional regulation and early intervention. In: Meisels, S. & Shonkoff, J.P. (eds.) *Handbook of early childhood intervention*. (p. 135–159). Cambridge: Cambridge University Press.

Selvik, K.-A. (2009) *Udvikling af kommunikation med døvblindfødte*. Aalborg: Videnscenter for Døvblindfødte. ISBN: 87-90526-19-8.

Smith, L. & Ulvund, S. E. (2006) *Spedbarnsalderen*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag.

Souriau, J. (2002a) *Medfødt døvblindhet og utvikling af kommunikasjon*. Dronninglund: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale. ISBN: 877919050-2. (Arbejdstekst nr. 38).

Souriau, J. (2002b) *Sensation, perception and formation of meaning – what does it mean when people are congenital deafblind?* Dronninglund: Nordic Staff Training Centre for Deafblind Services. (Communication Network Update Series. CNUS, no. 3).

Taub, S. F. (2001) *Language from the body: Iconicity and metaphor in American sign language*. New York, NY: Cambridge University Press.

Tetzchner, S. von et. Al. (1993) *Barns språk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Tetzchner, S. Von (2012) *Utviklingspsykologi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Tomasello, M. (2003) *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Trevarthen, C. (1999) Narratives. Expressing the impulses and experiences of active mind-time and of intersubjective sympathy. In: Lerch, D. (eds.) *The emergence of communication – Part II. Actes du Cours international Suresnes, 11 – 14 avril 1999*. (p. 144-151). Paris: Editions du Centre national de Suresnes. ISBN: 2-912489-18-0.

Vege, G. (1999) From shared experiences to co-created narration: Reflection on an explorative case study. In: Lerch, D. (eds.) *The emergence of communication – Part II. Actes du Cours international Suresnes, 11 – 14 avril 1999*. (p. 192-198). Paris: Editions du Centre national de Suresnes. ISBN: 2-912489-18-0.

